

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA
TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE TİCARETİ

Yüksek Lisans Tezi

GÜL KAHVECİ

Danışman

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

Nevşehir-

Ekim 2017

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA
TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE TİCARETİ

Yüksek Lisans Tezi

GÜL KAHVECİ

Danışman

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

Nevşehir-

Ekim 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Gül KAHVECİ

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

“Asur Ticaret Kolonileri Çağında Tekstil Ürünleri ve Ticareti ” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Gül KAHVECİ

Danışman

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK danışmanlığında **Gül KAHVECİ** tarafından hazırlanan “**Asur Ticaret Kolonileri Çağında Tekstil Ürünleri ve Ticareti**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

32..12/2017

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

Üye : Doç .Dr. Remzi KUZUOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 09 / 11 / 2017 tarih ve 2017.50...86.3 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

09 / 11 / 2017

Yrd. Doç Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın ortaya çıkarılmasında Őüphesiz en bűyűk desteęi danıőman hocam Sayın Prof. Dr. L. Gűrkan Gűkek'ten gűrdűm. Bu nedenle hocama teőekkűrű bűyűk bir borç bilirim.

Literatűr alıőmaları sırasında benden hiçbir yardımı esirgemeyen, Ankara Ŭniversitesi Dil Tarih Coęrafya Fakűltesi Sumeroloji Bűlűmű űęretim űyelerinden Prof. Dr. Salih een ve Prof. Dr. İrfan Albayrak hocalarıma, Nevőehir Hacı Bektaő Veli Ŭniversitesi Yabancı Diller Bűlűmű űęretim űyelerinden Okutman Barıő Eriok hocama da sonsuz teőekkűrlerimi sunarım.

Ayrıca, çalıőmalarım sırasında maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme de teőekkűr ediyorum.

NEVŞEHİR, EKİM 2017

GŬL KAHVECİ

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE TİCARETİ

Gül KAHVECİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ekim
2017

Danışman: Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

ÖZET

Asur Ticaret Kolonileri olarak bilinen dönemde Asurlu tüccarlar, Anadolu'da geniş çapta ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. İşte bu süreçte tüccarlar, Anadolu'nun yazılı devirlerini başlatmakla kalmayıp aynı zamanda bölgedeki sosyal ve iktisadi hayatı da etkilemişlerdir. Onlardan kalan çivi yazılı belgeler sayesinde dönemin sosyal, iktisadi ve az da olsa siyasi hayatı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Bu çalışmada, yazılı belgeler ve çeşitli kaynaklar ışığında, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak bilinen, Anadolu'nun ilk yazılı döneminde, tekstil ürünlerinin çeşitleri, yapıları, renkleri, kaliteleri ve bu ürünlerin ticareti incelenmiştir. İçindekiler bölümünde de görüleceği üzere, işlenen konular, Asur Ticaret Kolonileri döneminin dokuma ürünleri ve bunların ticareti olmak üzere iki bölümde toplanmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında dokumanın ne olduğu, nasıl başladığı, Anadolu'da ne zaman yayılmaya başladığı ve aynı zamanda MÖ 2000'lere gelindiğinde tüccarların buradaki faaliyetlerinden kısmen bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelişinden ve kumaşların Anadolu'ya taşınmasından bahsedilerek, ithal ve ihraç edilen kumaşlar ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca ticareti yapılan bu kumaşların renkleri, kaliteleri ve onları tanımlayan sıfatlar anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise, Asurlu tüccarların yerel yetkililerle olan münasebetlerinde tekstil ürünlerinin rolü ve kadınların kumaş ticaretindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Buna ek olarak, tekstil ticareti yapılan şehirler, yün ve yün ticareti, kumaşların fiyatları teker

teker ele alınarak, bu kumaşlardan alınan vergi türleri ve vergilerini ödemek istemeyen tüccarların yaptıkları kaçakçılık faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asur, Anadolu, Asur Ticaret Kolonileri, Ticaret ve Kumaş.

TEKSTİLE PRODUCTS AND TRADE DURING THE ASSYRIAN TRADE COLONIES

University of Nevşehir Hacı Bektaş, Institute of Social Sciences, Department of History, October 2017

Supervisor: Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

ABSTRACT

In the period known as Assyrian Trade Colonies Assyrian merchants have carried out a wide range of commercial activities in Anatolia. In this process, the merchants not only started the written periods of Anatolia, but also affected the social and economic life in the region. The cuneiform documents from the Assyrian merchants make it possible to have information about the social, economic and political life of the period.

In this study, the types, structures, colours, quality of the textile products belonging to the first written period of Anatolia, known as Assyrian Trade Colonies Age, and the trade documents and various sources of these products were examined. As will be seen in the table of contents, the subjects covered in the study are gathered in two parts as the weaving products of the Assyrian Trade Colonies period and their trade.

In the introduction part of the work, it is explained what the weaving is, how it started and when it started spreading in Anatolia. At the same time, the activities of the merchants were mentioned partly in 2000 BC.

In the first chapter, imported and exported fabrics were examined separately by mentioning the arrival of Assyrian merchants to Anatolia and the transfer of fabrics to Anatolia. In addition, the colours, qualities and adjectives describing these fabrics are explained.

In the second part, the role of textile products in the relations of Assyrian traders with the local authorities and women's activities in the fabric trade are discussed. Later on, the cities where textile trade is made, wool and wool trade, the prices of the fabrics were examined one by one and the trafficking activities of the traders who did not want to pay taxes were examined.

Key Words: Assyrian, Anatolia, Assyrian Trade Colonies, Trade and Fabric.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE TİCARETİ.....	ii
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİNDE TEKSTİL	6
1. Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi	6
2. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Tekstil Ürünlerinin Paketlenmesi, Taşınması ve Anadolu’ya Getirilmesi.....	9
3. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Ticareti Yapılan Kumaşlar	13
3. 1. Anadolu’da Dokunan Kumaşlar.....	13
3. 2. Asur’dan İhraç Edilen Kumaşlar.....	18
3. 3. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi’nde Kültepe Metinlerde Geçen Bazı Nadir Kumaş İsimleri	31
4. Kumaşların Renkleri	35
5. Kumaşları Tanımlayan Sıfatlar	38
6. Kumaşların Kaliteleri.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

TEKSTİL ÜRÜNLERİNİN TİCARETİ.....	43
1. Asurlu Tüccarların Yerel Yetkililerle Olan Münasebetlerinde Tekstil Ürünlerinin Rolü	45
2. Tekstil Ticaretinde Kadınların Rolü	50
3. Tekstil Ticareti Yapılan Şehirler	53
4. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Yün, Post ve Bu Ürünlerin Ticareti	60
5. Metinlere Göre Ticareti Yapılan Kumaşların Fiyatları	63
6. Tekstil Ürünlerinden Alınan Vergi Türleri	71
7. Tekstil Ürünlerinde Kaçakçılık.....	75
SONUÇ.....	78

KAYNAKÇA.....	82
EKLER	90

KISALTMALAR

- AC.** : P. Garelli, Les Assyriens en Cappadoce. Paris 1963.
- AHw** : W. von Soden, Akkadisches Handwörterbuch.
- AKT** : Ankara Kültepe Tabletleri.
- AMM** : Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- Ar. An** : Archivum Anatolicum
- ARM** : Archives royales de Mari.
- ATHE** : B. Kienast, Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars in Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer. Berlin 1960.
- BIN** : Babylonian Inscription in the Collection of J. B. Nies Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer.
- CAD** : The Assyrian Dictionary of the University of Chicago
- CCT** : Cuneiform Texts from Cappadociennes, Paris 1919.
- CTMMA** : Cuneiform Texts in the Metropolitan Museum of Art.
- DTCF** : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi.
- EL** : Eisser-Lewy, Die Altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe.
- GSE** : Güzel Sanatlar Enstitüsü
- HUCA** : Hebrew Union College Annual. Cincinnati.
- ICK** : B. Hrozný, Inscriptions Cuneiformes du Kultépe I. Prag, 1952; L. Matouš II, 1962.
- KBo** : Keilschrifttexte aus Boghazköi. Berlin.
- Kleinasien** : A. Goetze, Kleinasien. München 1957.
- Kt** : Kültepe.
- KTB** : Die Kültepetexte der Sammlung Rudolf Blanckertz.

- KTH** : Die Kültepetexte aus der Sammlung Frida Hahn.
- KTS** : J. Lewy, Die Altassyrischen Texte vom Kültepe. İstanbul 1926.
- KTBL** : Die Kültepetexte der Sammlung Blanckertz, I.
- KUG** : Die Keilschrifttexte der Universitätsbibliothek Giessen.
- Kuliya** : K. R. Veenhof, The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt 92/k 188-263), Kültepe Tabletleri, Ankara, 2010, quoted by text number = AKT 5.
- LB** : Texts in the collection de Liagre Bölh. Leiden.
- LIH** : The Letters and Inscription of Hammurabi.
- MÖ** : Milattan Önce.
- MS** : Milattan Sonra.
- OIP** : Oriental Institute Publications.
- Prag I** : Tafelsignatur der Kültepe Tafelsammlung der Prager Karlsuniversität.
- RA** : Revue d'assyriologie et d'archéologie orientale.
- RHA** : Revue Hittite et Asianique. Paris.
- SBE.** : Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TC.** : Tablettes Cappadociennes.
- TCL** : Textes Cunéiformes. Musée du Louvre. Paris.
- TTC** : Trente Tablettes Cappadociennes.
- TTK** : Türk Tarih Kurumu.
- TuM** : Texte und Materialien der Frau Professor Hilprecht Sammlung. Leipzig.
- VAT** : Vorderasiatische Abteilung der Berliner Museen, Tontafel.

VS :Vorderasiatische Sahrifdenkmöler der Königlichen Museen Zu
Berlin.

İŞARETLER VE DİĞER KISALTMALAR

- [ ] : Tablette kırık olan işaretler.
- [( )] : Tablette kırık olan ama işaret olmadığı düşünülen kısımlar.
- Γ 1 : Tablette Kısmen Kırık Olan İşaretler
- < > : Tablette ilave edilen işaret veya kelimeler.
- << >> : Tablette fazladan yazıldığı düşünülen işaretler.
- .... : Metnin devamı.
- x : Bilinmeyen.
- acc. : Accusative.
- Ay. : Arka yüz.
- a/k : 1948 Kazı mevsimi (karum).
- b/k : 1949 Kazı mevsimi (karum).
- Bkz. :Bakınız.
- C. : Cilt.
- c/k : 1950 Kazı mevsimi (karum).
- g/k : 1955 Kazı mevsimi (karum).
- j/k : 1958 Kazı mevsimi (karum).
- kt. : Kültepe.
- m/k : 1961 Kazı mevsimi (karum).
- n/k : 1962 Kazı mevsimi (karum).
- No. : Numara.
- s. : Sayfa.
- st. : Satır.

s/k : 1966 Kazı mevsimi (karum).

vd. : Ve devamı.

GİRİŞ

İnsanoğlu, varoluşundan beri değişen iklim koşullarına ayak uydurabilmek ve örtünme ihtiyaçlarını karşılayabilmek için giysiler aramaya başlamıştır. Buluntu yerlerindeki kalıntılar ayrıntılarıyla incelendiğinde, avcılık ve toplayıcılık zamanlarında insanların avladıkları hayvanların derilerini kullanarak giyime duydukları bu ihtiyaçlarını karşılamış oldukları rahatlıkla görülebilir. Zamanla iklim koşullarının değişmeye başlaması, insanoğlunu en uygun kıyafeti aramaya yönlendirmiştir. Ancak, bunun için gerekli hammadde ve daha da önemlisi onu işleyecek teknolojiye ihtiyaç vardı. İnsanoğlu bu iki önemli hedefe ise, ancak yerleşik hayata geçtiği ve üretimciliğe başladığı Neolitik devirde ulaşabilmiştir (Fazlıoğlu, 1997, s. 1).

Dokumacılıkta kullanılan temel maddeler arasında ipek, yün, deri, pamuk, keten ve kenevir yer almaktadır. Bu malzemelerden en önemlilerinden biri ketendir. Linecea denilen bir bitki familyasına mensup olan ketenin kullanımı sıcak bir iklime sahip olan Mısır ve Mezopotamya’da erken devirlere kadar dayanmaktadır. Mısır’da mezarlarda bulunan duvar resimlerinden, ketenin MÖ 2000 yıllarında yatay dokuma tezgâhlarında kullanıldığı bilinmektedir (Fazlıoğlu, 1997, s. 5). İp yapımında da kullanılan ketenin en erken izlerine Anadolu’da rastlanmaktadır. Diyarbakır Ergani Ovası’ndaki Çayönü Tepesi’nde ortaya çıkan bulgular, MÖ 8. Binyıl’da ve Konya’nın güneydoğusundaki Çatalhöyük’ten çıkan bulgular da MÖ 6. Binyıl’da keten bitkisinin var olduğuna ve işlendiğine dair bilgiler vermektedir (Çelik, 2014, s. 14).

Dokumacılıkta kullanılan önemli ürünlerden biri ise pamuktur. Bu ürün MÖ 3500-3000 yılları arasında Hindistan’da dokumacılıkta kullanılmıştır. Bundan sonra pamuğun Anadolu’da ve Kıta Yunanistan’da kullanımı ise çok sonraları olmuştur. Hatta birçok antik yazar tarafından pamuğun “ağaçta yetişen yün” şeklinde ifade

edilmesi, bu bitkinin ve dokumacılığın Anadolu'ya ve çevresine ne kadar yabancı olduğunu göstermektedir (Fazlıoğlu, 1997, s. 7).

Dokumacılıkta kullanılan başka bir bitki türü ise kenevirdir. Lifi ve tohumu için yetiştirilen bu bitkiye kendir adı da verilmektedir. Lif hücreleri kabuk kısmında demetler halindedir. Genellikle sarı veya esmer renklidir. Eskiçağlarda kenevir kaba dokumalarda ve urgan yapımında tercih edilen bir ürün olmuştur. Anadolu'da ise MÖ 1500 yıllarında kenevir bitkisinin yetiştirildiği ve Hititçe *azallu* kelimesinin bu bitkiyi ifade etmek için kullanıldığı bilinmektedir (Fazlıoğlu, 1997, s. 6).

Dokumanın en önemli malzemelerinden biri ise yündür. Yün; koyun, keçi, deve, at ve hatta köpek gibi farklı hayvanların tüylerinden yapılan bir tekstil hammaddesidir. Bu ürünün elyafları, elastik ve esnektir. Ilık ve soğuk tutma, nefes alabilirlik, esneklik, düşük koku özelliği, yumuşaklık gibi özelliklerinden dolayı sıkça tercih edildiği görülmektedir. Çok fazla yanıcı özelliğinin bulunmamasından dolayı sığa karşı da dayanıklı bir tekstil üründür. Yünlü kumaşlar, tekstil endüstrisinin en önemli kaynağı olmakla birlikte Mezopotamya'nın en iyi bilinen ürünlerinden biri olmuştur.

Diğer taraftan insanların avcılık ve toplayıcıkla yaşadığı dönemde, örtünme ihtiyacını hayvan postları ve derileriyle karşıladıkları görülmektedir. Bu ürünlerin düzgün şekillerde kesilip birbirine eklenerek Mezopotamya'da giyimde kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu'da da yapılan pek çok ören yerindeki kazılarda da hayvan derileri ve postları ele geçirilmiştir.

Keten, yün, pamuk, deri, kenevir gibi ürünlerin dokumacılıkta kullanılmaya başlanması, dokumacılık faaliyetlerinin hızla gelişmesini sağlamıştır. Bahsedilen bu ürünlerin eğrilip ip haline getirilme süreci önemlidir. Eğirme işi, taranmış yün veya ketenin iplik haline getirilmesidir. Eğirme ameliyesinde yün, keten ve pamuk için kirman, iğ ve çikrik kullanılır (Gönül, 1964, s. 87).

Kirman, içiçe geçen ortaları delikli iki ensiz küçük tahta parçası ile ortadan geçen bir saptan oluşmaktadır. Sapın ucunda küçük bir çıkıntı vardır. Eğirme esnasında önce elde edilen küçük bir kısım incelti olarak ip haline getirilip kirmanın ucuna bağlanır. Bundan sonra kirman sağa sola doğru hızla döndürülür. Bu esnada sol el ile yün kısmı çekilerek incelti iplik haline getirilir ve sonra çözülerek kirmana sarılır. Ucu

tekrar sapa bağlanır, kirman döndürülerek eğirme ameliyesine devam edilir. Bu suretle kirman dolunca ortadaki değnek ve kanatlar çıkarılarak iplik yumak halinde elde edilir (Gönül, 1964, s. 87). Anadolu'da bazı yerleşim yerlerinde kirman kalıntlarına rastlanılmıştır. Örneğin, Tokatın Erba ilçesi yakınlarındaki Horoztepe'den bir kirman kalıntısı ortaya çıkarılmıştır (Gönül, 1967, s. 4500).

İğ, tahtadan, ortaya doğru genişleyen ve uçları ince bir alettir. Aşağıda ise ağırşak denilen küçük yuvarlak kısım ağırlık temin edip ipi aşağı çekmek için kullanılır (Gönül, 1964, s. 87). Anadolu'da Kuruçay Höyük'te Geç Kalkolitik Çağ'a ait ağırşaklar ele geçirilmiştir. Bunlar tabanından yapışık bir çift kesik koni şeklindedir ve çapları da 3-5 cm. arasında değişmektedir. Diğer taraftan aynı yerde, başlı ve delikli olmak üzere iki tip iğne türü ele geçirilmiştir. Beycesultan'ın XXXIV. yapı katına ait bakır dikiş iğneleri bulunmuştur (Umurtak, 1996, s. 53-54). Ayrıca Horoztepe'de Alacahöyük'te ve Alişar'da ağırşak, tezgâh ağırlıkları ve kirman dokuma aletlerine rastlanılmıştır (Gönül, 1967, s. 4500).

Dokuma tezgâh ağırlığı adı verilen ağırşaklar ise, tezgahta iplerin ucuna bağlanılarak iplerin düzgün durmalarını sağlamışlardır. Bu dokuma aletleri çömlekçiler tarafından üretilmiş ve dokuma tezgâhlarından ayrı olarak satılmışlardır. Bu basit aletlerin diskoid, piramidal ve konik dokuma ağırlıkları olmak üzere üç türü vardır. Bunlardan diskoid ve piramidal formda olanlar elde basit bir şekilde yapılmışken, konik forma sahip ağırlıklar çark yapımıdır. Bu aletleri üretecek olan kişi, bunları dokunacak kumaşa ve tezgâhın boyutlarına göre yapıp satmıştır. Çömlekçiler de bunları birbirinden ayırabilmek için üzerlerine kazıma harfler ya da şekiller çizmişlerdir (Fazlıoğlu, 1997, s. 24-26). Anadolu'da Kuruçay Höyük'te Geç Kalkolitik Çağ yıkıntılarında çok sayıda tezgâh ağırlığı bulunmuştur. Açık kahverengi ve hamurdan yapılan, az pişirilmiş, kaba işçilikteki tezgâh ağırlıklarının boyları 7-8 cm, dip çapları 5-7 cm dolaylarındadır (Umurtak, 1996, s. 53).

Geçmiş çok eskilere dayanan dokumacılık, dokuma tezgâhlarının icadı ile büyük bir gelişme göstermiştir. Dokuma alanında ancak bu buluştan sonra devamlı gelişmeler sağlanabilmiştir. İlk dokumalarda işlenen ipliği sıkıştırma işlemi önce el ile yapılırsa da, daha sonra mekik adı verilecek olan bir alet geliştirilecektir.

Yapılan araştırmalar sonucunda farklı bölgelerde bulunan pek çok türde dokuma tezgâhları ile karşılaşmıştır. Özellikle yatay yer tezgâhı, ihtar dokuma tezgâhı ve

uçları ağırlıklı dikey dokuma tezgâhı bunlardan bazılarıdır. Bunun dışında küçük dokumaların yapıldığı el tezgâhları da bulunmaktaydı. Doğal olarak şal cinsi küçük parçalı kumaşlar bu tezgâhlarda dokunmaktaydı (Fazlıoğlu, 1997, s. 10-23).

Dokumacılığın başlangıç tarihi hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Pope'ye göre dokumacılık MÖ 3000 yıllarında Orta Asya'da başlarken, Griffin'e göre ise MÖ 2400'lerde Mısır'da ortaya çıkmıştır. Oysaki Çatalhöyük'te dokumacılık MÖ 6000 yıllarına kadar inmektedir (Gönül, 1964, s. 82).

Anadolu'da, bugüne kadar yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, en erken dokuma izlerine Çayönü'nde (MÖ 6650-6350) karaca boynuzundan şekillendirilmiş orak sapı üzerinde rastlanmıştır (Tütüncüler, 2006, s. 141). Bu dönemde 200'ü aşkın aletin bulunduğu bir odada geyik boynuzundan orak-bıçak sapları, yassı kemikten bileklikler ele geçirilmiştir. Ancak bu tarihlerde yerleşmelerde ağırşak ve dokuma tezgâhı ağırlığının ele geçmemesi, dokumanın kesin olarak başladığını söylememizi engellemektedir. Bunun dışında Anadolu'da kumaş kullanımına ilişkin bilinen en eski örnekler; Alishar, Tekeköy, İkiztepe, Kuruçay, Alaca Höyük, Oymaağaç gibi çeşitli yerleşim alanlarında bulunmaktadır. Özellikle Konya'nın 150 km güney doğusunda bulunan Çatalhöyük'te yapılan kazılar sonrasında ortaya çıkan Neolitik Çağ'a ait kürk, deri ve dokuma parçaları, tekstil sanatının Anadolu'da ne kadar eskilere dayandığının en önemli göstergelerinden biridir. Aynı zamanda İkiztepe'de yangın geçirmiş bir yapının, bastırılmış toprak tabanı üzerinde toplu bir buluntu grubunda yer alan hançer ile mızrakucu, delici, balta ve maşa biçimli aletin üzerinde dokuma kalıntılarına rastlanılmıştır. Burada da dokumanın bitkisel liflerden olduğu yapılan incelemeler sonucunda anlaşılmıştır (Tütüncüler, 2006, s. 142). Bulunan bütün bu kumaşlar incelendiğinde düz, seyrek, sık, fitilli gibi pek çok dokuma çeşidinin uygulanmış olduğu görülmektedir. Mersin'de Yümüktepe ve Soğuksu Tepe kazılarında Kalkeolitik Devir katında da yaklaşık olarak MÖ 2800 yıllarına ait taştan tezgâh ağırlıkları ve bir tezgâh dokuma yeri bulunmuştur. Yine aynı şekilde diğer kazı tabakalarında taştan, topraktan birçok tezgâh ağırlıkları yine taştan, topraktan ve kemikten ağırşaklar ve boynuzdan bir nevi iğne mekikler bulunmuştur (Gönül, 1967, s. 4500). Dokumacılığın Anadolu'da yaygın olduğu pek çok höyükte yapılan kazılarda ortaya çıkan dokumacılıkta kullanılan aletlerin bolluğundan anlaşılabilir. Ağaçtan yapılan tezgâhlar toprak altında çürüdüğü halde taş, toprak ve kemikten yapılan ağırşaklar günümüze kadar gelebilmiştir (Şahin, 1997, s. 313).

MÖ 2. Binyılda çivi yazılı metinler sayesinde dokumanın nasıl yapıldığı, dokumada kullanılan kumaş cinsi ve isimleri konusunda önemli bilgiler elde edilmiştir. MÖ 2. Binyıla ait tabletlerden Anadolu'dan komşu bölgelere ve komşu bölgelerden Anadolu'ya kumaş ticareti yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde Asur Devleti büyük bir uluslararası ticaretin merkezi konumuna gelmiştir. Asurlu tüccarlar Anadolu kentleri etrafında pazar mahalleleri kurmuşlardı. Bu pazar mahalleleri sayesinde Anadolu'dan bakır, altın, gümüş alınmakta, Anadolu'ya da Mezopotamya'dan kalay ve dokuma kumaşlar getirilmekteydi. Asur'dan tüccarlar vasıtasıyla temin edilen kumaşlar Anadolu'da büyük kârlarla satılmaktaydı.

Bu çalışmadaki temel amaç, Asur ve Anadolu arasında gerçekleşen ve “Asur Ticaret Kolonileri” adıyla bilinen bu dönemde, dokuma ve kumaş türleri ve bu ürünlerin ticareti konusunda ayrıntılı bir çalışma yapmaktır. Dolayısıyla kaynaklarda ve çivi yazılı metinlerde geçen dokuma ürünleri ve bunların ticareti tezin içeriğini oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİNDE TEKSTİL

1. Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi

Anadolu'daki doğal kaynakların zenginliği ve ulaşımın kolaylığı çok eski devirlerden beri pek çok devletin ilgisini çekmiştir. Daha Neolitik Çağ'dan beri bir ticaret geleneği Anadolu'da bulunmaktaydı. Kalkolitik ve Erken Tunç Çağında'da bu ticaretin geliştiği ve çağın özelliklerine göre yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu ticaret, Anadolu'nun içinde olduğu gibi, bilhassa Kuzey Suriye ve Mezopotamya olmak üzere dışarı ile de yapılmıştır (Yiğit, 2000, s. 9).

Alişar ve Truva'da birinci ve ikinci tabaklar arasında bulunan silindir mühürler Anadolu ile Mezopotamya münasebetinin daha 3. Binyıl başlarında başladığını göstermektedir. Adab kralı Lugal-anne-mundu ile Uruk kralı Lugal-zaggisi'nin Amanoslar'a (Sedir Ormanları) ve Yukarı memlekete (Anadolu) kadar vardıklarını bildiren ifadeler vesikalarda bulunmaktadır (Bilgiç, 1948, s. 493). Ancak Anadolu ile Mezopotamya ilişkileri hakkında daha somut bilgileri, Akad kralı Sargon ve haleflerinin bu bölgeye yapmış oldukları seferleri anlatan Şar-tamhari "muharebenin kralı" metinlerinden öğreniyoruz. Anadolu'nun protohistorik dönemine ilişkin bilgi bulunan bu kaynaklarda Puruşhanda'ya yapılan başarılı bir sefer anlatılmaktadır (Günbattı, 1997, s. 132). İşte bu seferden sonra Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ilişkiler başlamıştır. Daha sonra, Akad İmparatorluğu'nun Gutiler tarafından ve Sumerlerin kurmuş oldukları son devlet olan III. Ur Sülalesi'nin de Amurru (Martu) Göçleri (Memiş & Bülbül, 2014, s. 34-47) sonucunda yıkılmasından sonra Asur Devleti bağımsızlığına kavuşmuştur. İşte bu tarihten sonra Asur Devleti'nde bir kalkınma ve refah dönemi başlamıştır.

Kuzey Irak'ta Musul'un yaklaşık 90 km. güneyinde, Dicle'nin batı kıyısında bulunan Asur şehri, stratejik konumunun sağladığı imkânlarla ve özellikle de Eski Asur kralı İlişuma'nın imar faaliyetleri ve vergileri indirmek, çevre ülkelerin tüccarlarını Asur'a çekmek için tekelleri kaldırmak gibi ekonomik kalkınmaya yönelik girişimleri ile kısa zamanda uluslararası ticaretin merkezi haline gelmiştir (Günbattı, 2012, s. 5-6). Bundan sonra tüccarlar ticaret ağlarını genişleterek Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemeyi başaramışlardır.

Asurlu tüccarların yazılı metinleri sayesinde, MÖ 2. Binyılda Anadolu'daki tarihi çağlar başlamıştır. Bu döneme de "Asur Ticaret Kolonileri Çağı" ya da "Koloni Çağı" denilmektedir ve MÖ 1774-1719 yıllarını kapsamaktadır. Yerli Anadolu halkıyla takas esasına dayanan ticaret ilişkileri kurmak üzere, Orta Anadolu'nun güney ve güney doğusuna gelmiş olan Asurlu tüccarlar, eski Anadolu'nun kültürel ve ekonomik hayatına yeni boyutlar eklemişlerdir ve ilk kez bu kadar kapsamlı ticaret merkezleri kurmuşlardır. Bu döneme ait olan belgelerin neredeyse tamamına yakını ticari mektuplardan, borç senetlerinden, mahkeme zabıtlarından ve hesap listelerinden oluşmaktadır. Bunlar arasında sosyal ve siyasi hayata dair bilgiler içeren tabletler de bulunmaktadır. Özellikle aile içi haberleşme, evlilik, boşanma, isyan, hastalık, kaçakçılıktan dolayı tutuklanan ve hapse atılan tüccarlar gibi konulara temas eden tabletler, bize bu dönemin sosyal ve siyasi yapısı hakkında kısmen de olsa önemli bilgiler vermektedir (Gökçek, 2004, s. 309). Ayrıca Kt j/k 97'de Akad Devleti'nin kurucusu Sargon'a ait, Eski Asur lehçesi ile yazılmış olan tablet (Günbattı, 1997, s. 131), Mama kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş kralı Waršama'ya gönderdiği Kt g/t 35 no'lu tablet (Balkan, 1957, s. 6-9) erken tunç ve orta tunç dönemindeki Anadolu'yu anlatan önemli belgeler arasındadır.

Asurlu tüccarların Anadolu'yu ticari faaliyetler açısından uygun bir yer olarak seçmeleri; Anadolu'daki bilinen zenginliğe, yerli halkın sahip olduğu hayat standardının düşüklüğüne, Asurlular'ın getirdikleri kalaya, tunç yapımındaki yaygın kullanılışından dolayı yerli halkın büyük ihtiyacının olmasına ve Anadolu'nun zenginliklerinin Asur'a götürülmek istenmesine bağlanılabilir (Bayram S. , 1993, s. 1).

Genel olarak Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerine bakıldığında, Asur'dan ve Babil'den kumaş, İran veya Afganistan'dan ise kalay temin ederek bunları Asur'a getirdikleri ve daha sonra tüccarların bu malzemeleri Anadolu'ya altın, gümüş ve kıymetli taşlar karşılığında pazarladıkları görülmektedir (Gökçek, 2000, s. 184).

Asurlu tüccarlar, Orta Anadolu bölgesine kadar gelip, ticari açıdan uygun buldukları bölgelerde Karum ve wabartum adı verilen ticaret merkezlerini kurmuşlardır. Bu kurumlar kolonilerde ithalat ve ihracata yönelik düzenlemeleri, koloniler arası, kolonilerin Asur'la ve yerel krallarla ilişkilerini düzenleyen pek çok kuralı içermektedir. Bunlardan wabartumlar Karum'a bağlıydı ve daha küçük alışveriş merkeziydiler. En önemli Karum ise Kaniş'tekidir. Buradaki Karum dairesi (*bēt kārīm*) Asur yönetiminin merkezi durumundadır. Burası Kızılırmak yakınında, Anadolu platosundaki Kayseri kentinin 21 km kadar kuzeydoğusundadır ve çevresini saran düzlükten yaklaşık 21 metre yükseklikteki büyük Kültepe'ye yakındır. Kültepe aşağı şehir ve höyükten oluşmaktadır. Karum ise, aşağı şehirde yer almaktadır. Kaniş Karum'unun (II ve Ib) seviyeleri Asur Ticaret Koloni çağına denk düşmektedir (Özgüç T. , 2005, s. 9). Bahsi geçen yerde yapılan kazı çalışmaları sonrasında bölgede yaklaşık 23.500 civarında tablet bulunmuştur. Kültepe tabletleri Anadolu'ya ticaret yapmak amacıyla gelen Asurlu tüccarlara ait ticari ve hukuki vesikalardır. Bunlar, eski Asur lehçesi ve çivi yazısı ile yazılmışlardır. Kültepe vesikaları, ticari ve hukuki nitelik taşımalarına rağmen o devirdeki Anadolu halkının sosyal, siyasal ve ekonomik durumuna da ışık tutmaktadırlar (Memiş, 2013, s. 74).

Asurlular, bu gelişen ve güçlenen sistemli ağlarıyla uluslararası ticaretin önemli bir örneğini temsil etmişlerdir. Ekonomik amaçlı geldikleri bu topraklarda da büyük pazar yerleri kurarak kar etmeye başlamışlardır.

Asur ekonomisinin bu kadar başarılı bir düzeye ulaşması şu şekilde açıklanmaktadır:

“1. Eski Asur ekonomik sisteminin temelinde ‘ev’, ‘aile’ veya ‘hane’nin (*bītum*) yer aldığı görülmektedir.

2. Eski Asur sisteminde yer alan bir başka önemli unsur da ‘ortaklık’tır; bu, bir grup yatırımcının, ortak bir sermaye fonu, ‘torba’ (*naruqqum*) oluşturarak, uzak mesafe ticaretinde aktif rol alan tüccarların yatırım yapmaları ilkesine dayanıyordu. Böyle bir ortaklığı veya cemiyeti düzenleyen, bilinen tek sözleşme de, Amur-İhtar

adlı bir kişinin 'torba'sına on dört kişi tarafından 26 mana altın yatırıldığı; kendisinin de buna 4 mana eklediği ve böylece toplam sermayenin 30 mana altın ettiği belirtilmektedir. Amur-İstar bu parayla, 12 yıl boyunca ticaret yapacaktır. Elde edilen kazancın bölüşülmesi de belli kurallara bağlıdır ve Amur-İstar kazancın üçte birini alabilecektir. Son kural, belirtilen süreden önce yatırımını çekmek isteyen kişilerin, altın için kendi zararlarına olan bir değişim oranı kabul etmek zorunda oldukları ve kazançtan pay alamayacakları belirtilmektedir." (Özgüç T. , 2005, s. 22-23).

2. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Tekstil Ürünlerinin Paketlenmesi, Taşınması ve Anadolu'ya Getirilmesi

2. 1. Kervan Güzergâhları

Coğrafi araştırmalar sonucunda fiziki coğrafyanın ve nehir yataklarının büyük ölçüde değişmediği düşüncesinden hareketle, kervanların veya orduların takip ettiği rotalar kısmen takip edilebilmektedir. Asurlu tüccarlar da hazırlıklarını tamandıktan sonra eşek kervanlarıyla, yaklaşık 3 ayda Anadolu'ya gelmişlerdir. Yol boyunca kendileri için geçilebilecek en uygun yerleri kullansalar da, Anadolu'ya geldiklerinde Toros Dağları'nın engeli ile karşılaşmışlardır. Coğrafi araştırmalar, muhtemel kervan yollarının Asur'dan Anadolu'ya daha ziyade Çukurova üzerinden birkaç yönde ilerlediğini göstermiştir (Gökçek, 2000, s. 184). Fakat kesin bir harita vermek pek de mümkün olamamaktadır. Asur'dan Anadolu'ya gelen kervanların geçmiş oldukları muhtemel güzergâhları ise şöyle sıralayabiliriz: "Kervan, Asur'dan hareket ettikten sonra Ninive, Şubat-Enlil ve Balikh'i geçip Karkamış'a ulaşır ve daha sonra da şu yolları izler:

1. yol: Doğrudan kuzeye yönelen ve Samsat yakınından ve Malatya'dan geçip Kaniş'e uzana yol.

2. yol: Karkamış'tan sonra kuzey-batıya yönelen ve Maraş yakınlarından ve Göksun'dan geçip Kaniş'e uzanan yol.

3. yol: Karkamış'tan batıya doğru ilerleyen ve Niğde'ye geldikten sonra kuzeye yönelerek Kaniş'e uzanan yol.

4. yol: Karkamış'tan sonra batıya yönelen ve Niğde'ye gelen yoldan sonra biraz daha kuzey-batı yönünde ilerleyen ve Tuz Gölü'nün hemen kuzeyinden bu defa kuzey-doğu'ya yönelip Kaniş'e uzanan yol." (Bayram S. , 1997, s. 36)

Tüccarların takip ettikleri yollar hakkında metinlerden daha fazla bilgi edinilebilir. Ancak belgelerde geçen şehir adlarının tam olarak tayini yapılamadığından, bu konuda kesin bilgi vermek oldukça güçtür. Ayrıca tüccarlar yerli idareciler tarafından çeşitli isimler altında alınan vergi, harç ve benzeri ödemelerden kurtulmak için zaman zaman tali yollar da kullanmışlardır (Gökçek, 2000, s. 185).

2. 2. Tekstil Ürünlerinin Paketlenmesi ve Taşınması

Asurdan Anadolu'ya çok fazla kumaş taşındığı görülmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla da bir eşek tarafından taşınan kumaşların sayısı 20 ile 30 arasında değişmekte olup, standart ortalaması ise 25-26 adet kumaştır. Veenhof, bahsedilen oranların bu kadar dalgalanmasını üç sebebe bağlamaktadır. Birincisi, eşeklerin taşıma kapasitesindeki farklılıklar olabilir. İkincisi, bazen karavan personeline ait kişisel eşyalar, yiyecek gibi malzemelerinde alınması gerekebilirdi. Üçüncüsü ise; tüm kumaşların eşit ölçülerde olmadığı ve aynı alanı kaplamadıkları durumları (Veenhof, 1972, s. 24). İşte bu ürünlerin paketlenmesi ve yüklenmesi ile ilgili bazı terimler ise şu şekilde ifade edilmektedir:

TÚG: Kelime değeri olarak kumaşları ifade eden bu kelime, aynı zamanda 1 top kumaş olarak tanımlanmaktadır ve kumaş isimlerinin önünde onları belirleyen bir ideogram şeklinde kullanılmaktadır (Labat, s. 221).

Šubātū ša liwītim: Kumaşları sarmak, paketlemek anlamına gelmektedir. Birçok tablette de genellikle kumaşları sarmak amacıyla kullanıldığı belirtilmektedir. BIN 4, 65, 7 no'lu metinde, 7 TÚG *i-li-wi-tim* “7 sarılmış kumaş” (Veenhof, 1972, s. 28-29), BIN 4, 61, 28 no'lu belgede ise TÚG *šurū ša liwītim* “sarılmış *šurum* kumaşı” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 37). Kt n/k 604 no'lu mektubun ilgili satırlarında da kalay ve eşeklerle birlikte 12 top *liwītum* kumaşının sevkiyatından bahsedilmektedir (Çeçen, 1990, s. 39).

Naruqqum: Çanta ve torba anlamlarına gelen *naruqqum*, özellikle kumaşların paketlenmesi için sıkça kullanılmıştır. BIN 4 226: 14'de *51 na-ru-qá-tum 263 kutānu* “263 kutānu kumaşı (içeren) 51 torba” (Gelb, Oppenheim, Reiner, Cıvıl, & Brinkman, 1980, s. 279), BIN 6, 185, 1ff no'lu tablette ise “6 kumaş için 1 çanta”, ICK 1, 153, 13f no'lu metinde “çantayı açtım... ve kumaşlarımı aldım” (Veenhof,

1972, s. 38) ifadeleri yer almaktadır. Bazı istisnalar olsa da, bu çantaların genel olarak 5-6 kumaş içerdikleri söylenebilir (Veenhof, 1972, s. 39).

k/qulk/qullum: “kafatası, kafatası şeklinde kap” olarak ifade edilen bu kelime *kulkullum* olarak ele alınıp, “tekstil, tekstil paketlemede kullanılan sargı, ambalaj” karşılığında değerlendirilmiştir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 69). Çevrelemek, dolaşmak gibi anlamlara da geldiği düşünülen bu kelime, *naruqqum* ile birlikte metinlerde sıkça görülmektedir. TC 3/2, 113, 11f no’lu metinde 2 TÚG *ša na-ru-qá-tim ša KU-ul-KU-li-a* şeklinde ifade edilmiştir (Veenhof, 1972, s. 39-40).

Muttatum: CAD [M (2)] s.310’da yarı, yarı paketi, baş bandı olarak geçen *muttatum* kelimesi, *muttutu* olarak da yazılmaktadır. Yaklaşık olarak 30-37.5 kg.lık yük taşıyabilen ve eşeğin iki yanına bağlanan mahfazalardan biridir (Gökçek, 2000, s. 186). VAT 9256, 1 ff. no’lu metinde 5 *me-at 94 TÚG* ²⁾ *i-na 36 mu-ta-tim* ³⁾ *ù 26 e-li-a-tim* ⁴⁾ *dar-ku-ú*, “36 yarım-pakette ve 26 tam-pakette 594 tekstil paketli” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 25).

Šuqlum: *muttatum* gibi iki parçadan oluşmaktadır ve kapasitesi 65 manadır (Gökçek, 2000, s. 186). Ayrıca bu mahfazanın kalay taşımak için kullanıldığı da bilinmektedir (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, Cıvıl, & Brinkman, 1992, s. 333).

Ēliātum: “tam-paket” ismi kumaşlarla sıkça geçmektedir. Bir tam-paket yaklaşık olarak 5-6 kumaş içerir ve bu da standart bir tekstil yükünün yaklaşık 1/5 ya da 1/4’nü ifade eder. TC 3/2, 158, 22f. no’lu metinde 5^l TÚG SIG₅ KI A ²³⁾ *e-li-tám it-ba-/al*, “iyi kalitede 5 kumaş A ile birlikte; o bir tam-paket aldı” (Veenhof, 1972, s. 26) ifadesi de 5 kumaşın bir tam-pakete karşılık geldiğini göstermektedir. Kumaş taşımada kullanılan bu ürünün *muttatum* veya semere bağlandığı bilinmektedir (Gökçek, 2000, s. 186).

İtertum ve *Uturrā’ū*: Ekstra miktar veya ekstra ağırlık olarak tanımlanmaktadır (Veenhof, 1972, s. 16).

Muṭā’ū: Bu kelime sadece ekstralar, ağırlıklar anlamlarında kullanıldığı gibi, aynı zamanda eksiklikler anlamında da kullanılmaktadır. Ayrıca daha çok kalayla bağlantılı olarak kullanıldığı da görülmektedir (Veenhof, 1972, s. 17-18).

ilum: Taşıyıcı, kap ve (deri) çanta olarak ifade edilen *ilum* ile kumaş ve bakır taşıdığı bilinmektedir. (Veenhof, 1972, s. 40).

Dokuma ürünlerinin taşınmasına gelince, koşum takımı ve samanı dahil, bir eşeğin maliyeti yaklaşık 20 shekel ediyordu. Bir eşek ise ortalama 25-30 parça kumaş ya da 65 kg kalay taşıyabiliyordu. Genellikle kumaşlar deri çantalarda, kalay ise *shuqlum* “tartılan birim” adı verilen ve her biri kumaşa sarılmış 10’ar kg’lık 3’er levhadan oluşan iki deste halinde yaklaşık 30 kg’lık paketlerde taşınıyordu. Hayvanın “yarım torbaları”ndan her biri bir paket içeriyordu. Anadolu’ya ithal edilen kalaydan alınan vergi ise her bir eşek yükü için 2 kg’dı. “Yarım torbalar”ın üzerine ek olarak, genellikle bazı kumaşlar ve saman vs. gibi ihtiyaçlar da “üst paketler” halinde yüklenebiliyordu (Veenhof, 2011, s. 58).

Metinlerde, kervanlara malların yüklenmesi, sevkiyatı ve teslimi ile ilgili *saridum* ve *kassarum* adlarında görevlilerin olduğu bilinmektedir. Bunlar eşek yükleyicisi, sürücüsü ve paketleyicisi gibi anlamlara gelmektedir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 129). Yükleme görevini yapan şahısların sayısı da, kervanın büyüklüğüne ve eşeğin sayısına göre değişmekteydi (Gökçek, 2000, s. 189). Aynı zamanda aldıkları ücretler, gidilen yolun mesafesine ve ticari malın ağırlığına göre de değişmekteydi. AKT 1, 23 no’lu metinde, kalay maliyet ve sevkiyatı ile bunların kısım kısım sarfına; ayrıca *kutānū* kumaşlarıyla eşeklerin ve onlara ait eşyaların ihraç vergisi ve diğer eşyaların nakil ve teslim edileceğine dair açık bir şekilde ifade edilmiştir (Bilgiç, Sever, Günbattı, & Bayram, 1990, s. 42-43).

Asur’da tüccarlar mallarını hazırladıktan sonra eşek kervanlarına yükleyip yola çıkıyorlardı. Eşekler bu dönemin en önemli ulaşım aracı idi. Özellikle Akadça’da *imērum sallamum* yani “kara eşek” olarak bilinen bu hayvanlar Asurlu tüccarlar tarafından sıkça tercih edilmekteydi. Eşekler Asur’da çayırda satın alınırdı. Normal bir kervan en fazla 14 eşekten oluşurdu ve bu kervanlar genellikle güvenilir biri ya da sahibinin yakınından biri ile gönderilirdi. Eşekler buraya yükünü boşalttıktan sonra, aşağı yukarı satın alındığı fiyata tekrar satılırdı. Çünkü dönüş yolunda artık ona çok fazla ihtiyaç kalmamaktaydı (Özgüç T. , 2005, s. 24).

Eşeğin dışında Kültepe tabletlerinde atın da yük taşımada kullanıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Kültepe metinlerinde at, *sīsûm/sīsā’um* şeklinde yazılmaktadır. CAD S, s:329’da *sīsûm* ya da *sīsā’um* kelimelerinin anlamı at olarak verilmiştir. Fakat J.

G. Dercksen *sīsā'um* kelimesinin *sikkum*, “dokumacılıkta kullanılan bir tür çanta ya da wagon” olabileceğini savunmuştur. Ayrıca Asurca metinlerde atların yük taşıdığına dair herhangi bir bilginin bulunmadığını söylemiştir (Dercksen, 1996, s. 68). Yine aynı şekilde Veenhof da, CAD'daki atın anlamı konusunda şüpheye düşerek *sīsā'um* kelimesinin *sikkum* şeklinde okunmasının daha doğru olduğunu belirtmektedir (Veenhof, 1989, s. 521).

Anadolu halkı ve Asurlu tüccarlar arasında bakır gibi ağır yüklerin dışında tekstil, odun, saman, ot ve hububat gibi malların taşınmasında eşeklerle beraber *eriqqum* denilen yük arabalarının kullanıldığı bilinmektedir. Bu arabalar dört tekerlekliydi ve eşekler ya da öküzler tarafından çekilmekteydi (Gökçek, 2000, s. 190).

Yukarıda bahsedilen bütün bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra, Asurlu tüccarlar Anadolu'ya doğru yola çıkıp, Kaniş'e ulaştıktan sonra Anadolu içinde çeşitli güzergâhlarda yollarına devam ederlerdi.

3. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Ticareti Yapılan Kumaşlar

3. 1. Anadolu'da Dokunan Kumaşlar

Ticareti yapılan kumaşların hepsi Asur'dan ya da başka yerlerden gelmiyordu. Anadolu'da da üretilen pek çok kumaş türü ve çeşidi bulunmaktadır. Bu konuda en dikkati çeken yerler olarak Mama, Hahhum, Luhuzatia, Timelkiya, Puruštatum, Taggušta, Wahšuşana gibi şehirleri sıralayabiliriz. Bu konuyla ilgili olarak, tüylü veya kalın yünlü bir kumaş türü olan ve Anadolu'da hayli geniş bir pazara sahip *pirikannum* kumaşı ile, kaliteli ve pahalı olduğu anlaşılan ve aynı zamanda Asur'dan da ithal edilen *kusītum* kumaşının Mama şehrinde imal edildiği anlaşılmaktadır (Gökçek, 2004, s. 313).

Anadolu içerisinde alım ve satımı yapılan dokuma çeşitleri *pirikannum*, *epišum*, *saptinnum*, *dı-za-bu-um*, *menuniān(um)*, *aniani(am)* gibi isimlerle anılan ürünlerdir. Birçok renk, desen ve türe sahip olan bu dokuma ürünlerinin hepsi Anadolu'da üretilmektedir.

Aradan uzun bir zamanın geçmesinden ve çeşitli iklim koşullarından dolayı tekstil ürünlerinin kalıntılarına çok fazla rastlanılmamaktadır. Sadece Acemhöyük'teki bir odada Asur Ticaret Kolonileri dönemine tarihlenen, küçük parçalar halinde beyaz renkli ketene benzeyen bir dokuma ürünü ile karşılaşmıştır. Bu kumaşın bir yüzüne

altın iplikle koyu ve açık mavi renkli fayans boncuklar işlenmiştir (Özgüç N. , 1968, s. 21). Yine Achemhöyük'te aynı döneme tarihlenen, “dokuma evi” olarak adlandırılan, dikdörtgen yapılı bir oda bulunmuştur. Burada ortaya çıkarılan tezgâh ağırlıkları mekânın işlevini açıklamaktadır. Ayrıca odanın doğu duvarına dayalı durumda bulunan 21 ağırlık bir tezgâhın varlığını göstermektedir (Öztan, 2003, s. 41).

3. 1. 1. Aniani(am)

Aniani(am) kumaşının, Ani ya da Anie olarak ifade edilen yer adlarıyla ilgisi olabileceği düşünülmektedir. *Aniani* ismi de orada üretilen bir kumaş adını ifade etmek için kullanılmıştır. Kt n/k 527 no'lu metinde, ⁴⁾*Šu-mi-a-bi₄-a* ^{1^{uig}}*A-ni-a-ni-a-am* ⁵⁾*SİG₅ wa-at-ra-am* ⁶⁾*ha-bu-lam*, “Šumi-abia 1 (adet) fevkalade iyi Aniani kumaşını bana borçludur.” ifadesi yer alırken, ismi biraz farklı bir yazılışla Kt b/k 179 no'lu metinde de geçmektedir: ¹⁶⁾*iš-tù A-ni-a-ni-kâ-ni* ¹⁷⁾*a-na Ši-ma-ni-zi-ti* ¹⁸⁾*ù tup-pé-e a-dî-i eš-ra* ¹⁹⁾*áš-ta-na-pá-ra-ku-ma*, “Anianikani'den Šimaniziti'ye kadar ve belgeleri 20 defa devamlı sana gönderiyorum!” (Bayram S. , 1994, s. 211-212).

Kt n/k 572 no'lu belge, Ah-šallim'in Uşur-şa-İstar ve Enna-Ānum'a yazdığı ve *aniani(am)* kumaşından bahseden bir mektuptur. Mektuba göre, Ah-šallim, muhataplarından Šumi abia'nın kendisine borçlu olduğunu, yüksek kaliteli *An(n)ian(n)i* cinsi kumaştan dokunmuş elbiseyi almalarını ve yakınlığı belli olmayan Šū(i)lia'ya giydirmelerini; Šumi abia'nın kendilerine adı geçen elbiseyi vermemesi halinde, bu defa Suza'da imal edilen elbiseyi veya iyi *kutānūm* kumaşından yapılmış elbiseyi satın alıp ona giydirmelerini; ayrıca her biri 10 *šeql* değerinde olan 3 kumaş hanıma vermelerini istemektedir. İlgili yerde uzun süreden beri kendileri için 7'şer *šeql* üzerinden tutulan Zakua'nın kumaşlarına ilave olursa ve kendileri de razı olursa 100 kumaşın kendilerine verilmesi ve kendilerinde hanım vasıtasıyla mektubu yazan Ah-šallim'e göndermeleri talep edilmektedir. (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 46-47). Metinde görüldüğü gibi yüksek kaliteli *aniani(am)* kumaşının sipariş edilmesi bu kumaşın çeşitli kalitelere mevcut olabileceğini göstermektedir.

3. 1. 2. Dıabum

Dıabum, Eski Asur kaynaklarının dışına çıkmayan ve kökeni bilinmeyen bir Anadolu tekstil ürünüdür (Michel & Veenhof, 2010, s. 245). Kelimenin anlamı tam olarak bilinmemesine rağmen kaba, kalın ve yünlü bir kumaş türünü ifade ettiği

düşünülmektedir. Kumaşın ismi sadece 6 metinde anılmakta (Cebesoy, 1995, s. 181) ve CCT 5,22 a’da da *saptinnu* kategorisine ait olduğu görülmektedir (Şahin, 1997, s. 315). Aynı zamanda bu kumaş metinlerde *sabtinnum*, *burā’um*, *nibrārum* ve *pirikannum* türü kumaşlarla geçmektedir (Cebesoy, 1995, s. 181).

BIN 6, 84, 6’da, *dızabum* kumaşının bir bayana hediye olarak gönderilmesinden bahsedilirken, ICK 2, 160, 3’de *dızabumun* bir köle için ödeme olarak verilmesi (Cebesoy, 1995, s. 181), kumaşın çeşitli kalitelerinin mevcut olabileceğini göstermektedir.

3. 1. 3. Ēb/pīšum

Metinlerde *ebišu*, *ebiššu*, *ibi(š)šu*, *ip/bi(š)ša*, *epišu*, *ipišu(m)* gibi çeşitli şekilleriyle geçen, elbise anlamına gelen, *pirikannum*’dan alt kategoride ve düşük fiyatlı bir kumaştır (Cebesoy, 1995, s. 182). *Pirikannum* cinsi yerli bir kumaş türü olduğu düşünülmektedir.

Ēpēšum fiilinden türemiş bir isim olarak ele alınmıştır. Bu düşünce *ēb/pīšu šapatim* “(kalın) yünlü kumaş”, “battaniye” için uygundur (Cebesoy, 1995, s. 186). Yine aynı şekilde Veenhof, yünden üretilen bu kumaşın bir battaniye türü olduğunu düşünmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 232).

3. 1. 4. Makūhum

Daima TÚG determinatifi ile yazıldığı için *makūhum* kelimesinin, bir kumaş türü olabileceği düşünülmektedir. Bilgiç’e göre *makūhum*, Asur asıllı bir kelime değil, daha çok protohitite dayanan Anadolu kökenli bir kelimedir (Bilgiç, 1953, s. 64). ICK 1, 190, 8-9’da 18 TÚG *ma-ku-hi i-na É. GAL – lim⁹⁾ i-na Bu-ru-uš-ha-tim ad-ma-ku* “Purušhattum’un sarayındaki 18 *makūhum* selahiyetliyim.” ifadesi de bu durumu ortaya koymaktadır. Anadolu içindeki nakliyatla ilgili nakliye mukavelesi olan EL 132, 3 vd.da 50 TÚG *ma-ku-hi* yazılışı ile ve *kutānum*, *lubūšum*, *namaššūhum* ve *šulupkā’um* ile beraber geçmektedir. Yine Anadolu içindeki bir nakliyatı anlatan EL 261, 4 vd.da, “onun mabed emaneti olarak *makūhum* kumaşları ve *kutānum* kumaşları ödemesi olarak” denilmekte ve bir yerli şahsın Asurlu bir tüccara borcu olan, toplam 32 ½ bilat bakırdan bahsedilmektedir. Doğrudan Asur’dan gelen bir nakliyat listesinde bu kumaşın ismine rastlanılmamakta ve dolayısıyla Anadolu kökenli bir kumaş türü olabileceği düşünülmektedir (Cebesoy,

1995, s. 180). Ayrıca incelenme imkânı bulunan metinlerden de anlaşıldığı kadarıyla *makūhum* pahalı bir kumaş türüdür.

3. 1. 5. Menuniān(um)

Anadolu kökenli bir tekstil ürünü olan *menuniān(um)*, bir elbise ya da kumaş cinsi olarak kullanılmaktadır. Geçtiği metinlerde Anadolu'daki ticaretinden bahsedilmektedir ve düşük kalitede bir kumaştır.

Menuniān(um) kumaşının, *kusītum* ve *pirikannum* kumaşlarıyla beraber geçmesi bu kumaş türünün yünlü olduğunu göstermektedir. Inbi-İstar'ın siparişini anlatan BIN 4, 78. 6-11 no'lu belgede, "hizmetçilerin elbiseleri için *pirikannum* (kumaşları); ister *menuniānumlar* ister *ēb/pīšumlar* isterse *pirikannumlar* olsun, giysi için gönderilen (kumaşlar) yeterli sertlikte ve kırmızı renkte (?) (olsun)" denilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 182). Dolayısıyla hizmetçilerin elbisesi için kullanılan bir kumaş türü olduğu ya da kalite değerinin düşük olduğu söylenebilir.

3. 1. 6. Pirikannum

Anadolu dokuma ürünlerinden olan ve Asurlular'ın Anadolu içinde ticaretini yaptıkları en önemli dokuma *pirikannum*'dur. Bu kumaşın metinlerde Mama, Luhuzatia, Kaniş, Wahşuşana şehirlerinde üretildiğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. TC 1, 43, 3-4 no'lu metinde, *pī-ri-kā-ni ša Ma-ma* "Mama'nın *pirikannumu*", BIN 4, 162, 33 no'lu belgede Luhuzattiya ile, EL 226, 6ff no'lu belgede Wahşuşana ile, CCT 5, 12a, 6f no'lu belgede ise Kaniş şehri ile bağlantılı olarak geçmektedir (Veenhof, 1972, s. 124). Dolayısıyla *pirikannumun* Anadolu kökenli bir kumaş türü olduğu söylenebilir.

Pirikannum kumaşının vergiye de tabi tutulduğu görülmektedir. Asur ticaret kolonisi ve Kaniş Devleti arasındaki Kt 00/k 6 no'lu anlaşma metninin ilgili satırlarında yer alan "Her 10 *parakannum* kumaşından 1 *parakannum*-kumaşını sen *nishātum* vergin (olarak) alacaksın. Eğer kumaş (*nishātum*-vergiyi ödenmeden!) şehir kapısından içeri alınırsa, kumaş belirlenmiş fiyatta olacak." (Günbattı, 2005, s. 765) ifadesine göre, normalde ithal edilen kumaşın vergi oranı %5 olmasına karşın, yerel üretim *pirikannum*'da bu vergi oranı %10'dur.

Asurlu bir tüccar öldüğünde, evinde 70 *pirikannum* bulunduğu ve satışını yaptığı bir tabletteki kayıt sayesinde öğrenilmektedir. Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla

fakirlerin, hizmetkârların, kölelerin giysileri için dokuma tüccarı Asurlular, Anadolu'dan mal ithal etmiştir (Darga, 2015, s. 119). Bu yüzden de *pirikannum*'un kalitesinin ve fiyatının düşük olabileceği söylenmektedir. Bunun dışında İmdilum'un kızı olan İstar-bašti'nin ticaretin içinde yer aldığı, özellikle de kumaş ticareti ile uğraştığı bilinmektedir. Kt n/k 1385 no'lu metinde ise, İstar-bašti *pirikannum* kumaşının Purushattum şehrinde satışından bahsetmektedir (Bayram S. , 1994, s. 221).

Asur dokumaları ile karşılaştırıldığında ucuz bir dokuma türü olan *pirikannum*, bazen *saptinnum* ve *maškū* ile beraber geçmektedir. Dolayısıyla bu kumaşın, kaba, kalın ve yünlü olduğu anlaşılmaktadır (Michel & Veenhof, 2010, s. 239). KTS 10, 4-7'deki 20 TÚG *ku-ta-ni pi-ri-kà-nim* ⁵⁾ *Pi-ith a-la* (?) ⁶⁾ *ù Wa-at-kà-am* (?) ⁷⁾ *na- áš-ú-ni-ku-nu-ti* "Pithala ve Watkam size *pirikannum*'dan yapılmış 20 kutānum getiriyor." ifadesi de *pirikannum*'nun *kutānum* üretimi için kullanılan bir dokuma maddesi olduğunu düşündürmektedir (Veenhof, 1972, s. 125).

Diğer taraftan, bir metinde *pirikannum*'un taşınmasında bir eşeğin 49 *pirikannum* ve 14 *sab/pd/tinnum* taşıdığı, başka bir metinde ise, bir eşeğin 38 *pirikannum* taşıdığı belirtilmiştir. Bunlardan boy ya da ağırlık bakımından tek tip olmayan *pirikannum*'un, Asurlular tarafından ithal edilen diğer dokumalardan daha hafif ve daha küçük olduğu görülmektedir (Cebesoy, 1995, s. 165).

3. 1. 7. Saptinnum

KTS 54c, 4, 8 no'lu metinde, 2 TÚG *sà áp-ti-ni* ve TÚG *sà áp-ti-ni* olarak yazılmasından ve diğer TC 19, 11, 17; 81, 6 metinlerinde de, TÚG bulunmasa da, genellikle kumaşlar arasında geçmesinden, bu kelimenin bir kumaş türü olabileceği düşünülmektedir (Bilgiç, 1953, s. 37). Lewy, *sapdinnum* şeklindeki yazılışına dayanarak Suriyeli *spudnā* ile bağlantılı "yünlü giyecek" şeklinde tercüme etmiştir (Cebesoy, 1995, s. 180).

Kt n/k 1099, 18'de, iki iyi cins *saptinnu* elbisesi şeklinde geçer ki bu *saptinnu* kumaşının çeşitli kaliteleri olduğunu gösterir (Şahin, 1997, s. 315). Aynı zamanda CCT 5, 12 a belgesine göre, Karum Wahşuşana mahkemesinde görülen ve Luzina, Şū-Kuttum ve Liptanim arasında geçen bir davanın konusu 49 *pirikannum*, 14 *saptinnum* ve 4 *dızabum* kumaşlarıdır (Şahin, 2006, s. 143). Bu dava, *saptinnum*'un mahkeme konusu olacak kadar değerli olduğunu göstermektedir.

3. 2. Asur'dan İhraç Edilen Kumaşlar

Asurlu tüccarların ticaretteki asıl amacı, Anadolu'ya satılmak üzere kalay ve tekstil ürünlerini getirip, karşılığında da gümüş, altın ve değerli taşlar alarak Asur'a göndermekti. Ticareti yapılan kumaşların ise çoğu genellikle yünlüydü ve keten çok az kullanılmaktaydı. Metinlerde ismi en çok geçen ve en fazla bilgi edinilen kumaşların başında, *kutanūm* kumaşı bulunmaktadır. Bu kumaşın, çarşaf ya da elbise şeklinde kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında çok ucuza satışı yapılan kumaş çeşitleri de bulunmaktaydı. İşte bu kumaşlar Anadolu'da büyük karla satıldığından tekstil ticareti Asurlu tüccarlar için büyük önem arz etmekteydi.

Kumaşlar, Asur'da hazırlandıktan sonra eşek kervanlarına yüklenererek Anadolu'ya gönderilmekteydi. Burada Asur'dakinden üç ya da dört kat daha fazla gümüş karşılığında satılabildiği için, tekstil ürünlerinin ticareti oldukça fazla yapılmaktaydı. Fakat kumaşlar fazla yer kapladığından bir eşekteki kalay daha değerli sayılmaktaydı. Özellikle bazı kumaşları depolamak ve onları korumak oldukça zahmetli bir işti. Çünkü bunlardan bazılarının zaman zaman havalandırılmaları gerekiyordu.

Asur'dan Anadolu'ya ihraç edilen mallar arasında 40 kadar çeşidi bilinen kumaş (*şubātum*) ve elbiseler (*lubuštum*) başta gelmektedir (Günbattı, 2012, s. 56). Anadolu'ya getirilen kumaş ve dokuma ürünlerinin sadece Asur'dan değil, Asur'a komşu olan diğer bölgelerden de getirildiği bilinmektedir ve bunların ticareti Asur'dan yönetilmekteydi.

Diğer taraftan Asur'da kumaşlar genellikle evlerde üretilirdi. Fakat Anadolu'ya gönderilen kumaşların bazen büyük miktarlarda olması bu kumaşların her zaman evde üretilmeyip bazen de, Asur pazarlarından toplandığını göstermektedir. Bu duruma örnek olarak TC 3/1, 17 no'lu mektup verilebilir. Bu mektupta, "Eğer ince (kaliteli) kumaşlar yapmayacaksan, işittiğime göre, orada satılık bol (kumaş) vardır. (onları) benim için satın al ve buraya gönder." ifadesi yer almaktadır (Günbattı, 1994, s. 195).

Dokuma ve kumaş endüstrisinde kadınların büyük ölçüde yer aldıkları bilinmektedir. Kadınlar sadece kumaşları üretmiyorlardı. Üretilen bu malların Anadolu'ya sağlam bir şekilde ulaştırması için, sarılması, paketlenmesi gibi pek çok görev de kadınlara düşmekteydi. Ne kadar kaliteli ve fazla kumaş ürettirlerse, o kadar para

kazanıyorlardı. Bu parayla da, yeniden kumaş üretebilmek için malzeme alıyorlar, yatırım yapıyorlar ve geçimlerini sağlıyorlardı.

Üretilen kumaşlara gelince de, bunların kalitesini ve çeşidini belirleyen pek çok terim kullanılmaktadır. Bu da “kraliyet kalitesi” ve “düşük kalite” arasında değişen isim ve tamlamalardan anlaşılmaktadır. İsimleşmiş sıfatların oluşturduğu (rakkutum “ince bir kumaş”) kumaşlardan tutun, şehirlerin adını hatta yörenin adını (Akadlıların kumaşları) alan pek çok kumaş ismi metinlerde geçmektedir. Fakat buna rağmen kumaşların renklerini anlatan pek fazla metin bulunmamaktadır.

3. 2. 1. Abarnūm

Abarnūm kumaşı, yer ismi olan Abarna/e'dan türetilmiş bir kelimedir. Genel olarak *a-ba-ar (bar) – ni* + son bulma eki şeklinde yazılmaktadır. Bazen *a-bar (ba-ar)-ni-a-am* şekliyle, bazen de çoğul olarak *a-ba-ar-ni* ya da *a-bar (ba-ar)-ni-e* şekliyle geçmektedir (Cebesoy, 1995, s. 172).

Metinlerde *a-bar-ni-a-am iṣ-tù a-lim^{ki} ú-šé-lá-am* “(Asur) şehriden 1 *abarnūm* kumaşı yollayacağım.” şeklinde geçmesinden de bu kumaşın Asur’dan Anadolu’ya ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca *abarnūm* kumaşının Asurlu kadınlar tarafından üretildiği görülmektedir. Elbise kumaşı olarak görülen bu kaliteli ve pahalı kumaş, hem Asur’da hem de kervanlarla Anadolu’ya getirilerek Anadolu’da satılmaktadır. TC 1 19, 12’de de *2 šitrē ša abarnē* ,” *abarnūm* kumaşından iki peçe(?)” şeklinde geçmesinden hareketle bu kumaşın giysi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 173). Veenhof da bu kumaşı Asurlu erkeklerin kendileri için kıyafet dikmekte kullandıklarını söylemektedir (Veenhof, 1972, s. 158).

TC 14, 3 vd.da bu kumaş *kutānum* kumaşları içersinde sayılmaktadır. Yine bir başka metinde “8 *abarnūm* kumaşı *kutānum* kumaşına eklenmiştir.” ifadesi yer almaktadır (Cebesoy, 1995, s. 172). Görüldüğü gibi bu iki kumaş metinlerde çoğu zaman birlikte geçse de, bunların neden birlikte anıldıkları tam olarak bilinmemektedir. Fakat bu durum bizde her iki kumaşın ortak kullanım alanlarının olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

3. 2. 2. Burā'um

Asur'dan nakledilen bu kumaş türü, daha çok tüccarların kıyafeti için kullanılmaktadır. *Burā'um* kumaşı, Lewy tarafından ele alınarak imal yerine göre adlandırılan bir kumaş türü olarak belirlenmiştir. Fakat Bilgiç, kelimeyi *pura'um* olarak telaffuz ederken Lewy'nin düşündüğü gibi üretim yerine göre adlandırılmış bir kumaş türü olduğunu düşünmemektedir. Fakat daha sonra *burā'um* ya da *pura'um* yazılışlarıyla kaydedilen kelime “elbise” diye alınıp, Lewy'nin dediğine uyularak bir yer adıyla ilişkisi olunabileceği düşünülüp kabul edilmiştir (Bilgiç, 1953, s. 68). Kelime CAD (B) 328b'de “elbise” anlamıyla anılırken, AHw s. 141b'de (kamış) hasır” aslı manasının yanında s. 142a 4'te “halı, kilim” karşılığında anılmıştır (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 83).

Burā'um kumaşının ismi metinlerde tek çeşit ve kaliteli olarak anlatıldığından dolayı, diğer kaliteleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Kaliteli bir kumaş olarak söz edildiği için bu kumaş aynı zamanda mali değeri açısından oldukça yüksek bir fiyata sahiptir.

3. 2. 3. İşrum

İşrum, yünlü bir kemer veya özel hazırlanmış bir atkı olarak tanımlanmaktadır (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1960, s. 161). VAT 9237, 13f'de *iş-ra-am a qā-ab-li-a¹⁴ša-m(-ma)* “belim için bir *işrum* satın al.” denilirken, ICK 88, 16 'da ise *I^{subāt} iş-ra-am ki-ša-am* ifadesi yer almaktadır. Buradan da anladığımız kadıyla *işrum* bir giyim eşyası ya da çanta olarak da tanımlanabilir (Lewy, 1956, s. 34). Venhoof ise *işrum* kumaşının “yünlü kuşak” ya da “boyuna sarılan atkı” gibi anlamlara geldiğini de söylemektedir (Veenhof, 1972, s. 177).

TC 1, 19, 19-20'de ise, *işrum* “*patrum natbahum*” (kasap bıçağı) ile bağlantılı olarak geçmektedir. Muhtemelen böyle bir bıçağın taşınabilmesi için kuşakla bağlanması gereklidir. Ayrıca bu kumaşın yerel krallar arasında hediye olarak sunulduğu da görülmektedir (Veenhof, 1972, s. 176-178).

Diğer taraftan “yünden yapılmış sargı veya kuşak” olarak tercüme edilen *işrum* kumaşı, BIN 4 180, 2. 6 ff no'lu metne göre, Talhad şehirden ihraç edilen önemli bir tekstil ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Lewy, 1956, s. 34).

3. 2. 4. Kamsum/Kamsitum

Kamsum ya da *kamsitum* olarak anılan bu kumaş metinlerde, *kutānum*, *tadum* ve *saptinnum* kumaşları ile beraber geçmektedir. Ayrıca Kt n/k 1099'da da, “5 iyi *kamsutum* elbisesi, 2 *raqqutum* ve 2 *lubuşum* elbisesi” şeklinde geçmektedir (Şahin, 1997, s. 318). CAD (K)'da yer alan, 8 *kutānī damqūtim* 2 *TÚG kà-am-sú-[tim]* “8 güzel *kutānī* kumaşı ve 2 *kamsum* elbisesi”, BIN 6 165: 3; 3 no'lu belgede *TÚG kam-su-tim damqitum* “güçlü *kamsum* kumaşı” ve yine başka bir metinde *1 TÚG kam-s-um ša šuhrim* “çocuk için *kamsum* elbisesi” (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1971, s. 126) ifadelerinden *kamsum* kumaşının bir tekstil ürünü olarak kullanıldığı görülmektedir.

Kt 94/k 1697: 13–16 no'lu belgede ise, “46 *şubātū*, ya *Abarnian* olanlar ya son derece kaliteli *kutānū* ya (*lu*) *kamsūtum* ya da *nibrārū*.” şeklinde geçmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 254). Burada da görüldüğü gibi genellikle kaliteli tekstil gruplarında yer alan *kamsum* kumaşının da iyi nitelikli bir tekstil ürünü olduğu düşünülebilir. Ancak fiyatı, nitelikleri ve elbise dışında kullanım alanları hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

3. 2. 5. Kitūm/Kitātum

Genellikle hasır, yaygı, paspas anlamlarında kullanılan ve Eski Babil'de üretilen *kitūm*; keten veya kumaş olarak bilinmektedir. CCT 3, 25, 27'de ise *ki-ta-am ú iš-ra-am*, “bir *kitūm* ve bir kemer” ifadesi yer almaktadır. Bununla beraber 28. satırda da Tanrı Amurru'm'a sunulan “adak” olarak geçmektedir (Veenhof, 1972, s. 151). Dolayısıyla bu kumaşın bazı yerlerde hasır, paspas şeklinde tanımlanması ve aynı zamanda da Tanrı Amurru'm'a adak olarak sunulması bu kumaşın çeşitli kalitelerinin mevcut olabileceğini düşündürmektedir.

CCT 4, 44b, 18f'de, “15 ya da 20 uzunluğunda güzel bir *kitūm* satın alıp, onunla ya da kervanla bana gönder.” (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1960, s. 15) şeklinde yer almaktadır. KBo 9,9, r.8'de de *kitūm*, *ki-ta-am na-ah -lá-áp-tám šé-ni-in* “bir *kitūm* (keten iç giysisi), pelerin, bir çift sandal” şekliyle geçmektedir. Burada da tam bir giysi donatımı tanımlanmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 169). Anlaşıldığı kadarıyla çeşitli kalitelerde üretilen bu kumaş, bazen bir giysi olarak, bazen halı veya paspas olarak, bazen de Tanrı Amurru'm'a adak olarak sunulmasıyla kendini göstermektedir.

3. 2. 6. Kusītum

Kasūm, yani “bağlamak” anlamına gelen *kusītum*, tanrılar ve krallar tarafından giyilen oldukça değerli bir kumaştır. EL 145,9’da TÚG *ku-sí-<a>-tum* yazılışıyla karşımıza çıkmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 174). EL 145; BIN 4,23; 201; 6,141 ve CCT 5,34 c metinlerdeki listeler *kusītum* kumaşının Asur’dan ithal edildiğini göstermektedir. Başka bir metindeki *4 kusiātum ša Akkidīē* “Akad cinsi *kusītum* giyecekleri” ifadesi yine bu durumu ispat etmektedir (Veenhof, 1972, s. 159).

Erken zamanda *kusītum*, sıradan bir giyecek olarak görülse de, daha sonra değeri artmış olmalıdır ki, tanrıların ve kralların kıyafetleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Krallara hediye olarak sunulduğu da görülmektedir.

Kaliteli ve pahalı olduğu anlaşılan ve aynı zamanda Asur’dan da ithal edilen *kusītum* kumaşının Mama şehrinde de imal edildiği görülmektedir. AKT 2, 27 no’lu belgede, “Mama’nın iyi cins *kusītum* kumaşlarını satın alıp bana gönderiniz.” ifadesi yer almaktadır (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 53).

3. 2. 7. Kuš(š)utum

Kuš(š)utum’un, *ku-šu-tum* (nom.), *ku-ši-tim* (gen.), *ku-ša-tām* (acc.) ve *ku-ša-tim* şeklindeki kullanımları kabul edilmiştir. Ayrıca bu kelimenin yazılışı hakkında bazı şüpheler vardır. Erken dönem Eski Babil Mari’de bu kelime status constructus hali ile ise şu şekilde geçmektedir: *ku-ša-at da-ba-du*_{GAL}. Aynı zamanda *kuš(š)utum*, *kušitum*’a benzetilse de Eski Asurca’da ikinci sesli harfin kısa oluşu bu benzemeyi engellemektedir. Diğer taraftan *kuššatum* olarak yazılan bu kelime, Eski Asurca’da ses uyumuyla birlikte *kuš(š)utum* şekline dönüşmüştür (Veenhof, 1972, s. 162-163). Fakat *kuš(š)utum*’un ne olduğu kesin olarak bilinmemesine rağmen OIP 27,n. 11, 6’da *kuš(š)utum*’dan *ša lubūšti* “giysi” olarak bahsedilmesinden (Cebesoy, 1995, s. 175), bir elbise ya da kumaş türü olduğu düşünülmektedir.

3. 2. 8. Kutānum

Kutānum kumaşı, Asur’da Asurlu kadınlar tarafından üretilmektedir. Kolaylıkla elbiseye dönüştürülebilen yünlü ve çok kaliteli bir kumaş çeşidi olduğu bilinmektedir. Kt n/k 1099 no’lu metinde “kralın giyeceği 10 adet *kutānum* kumaşı” denilmektedir (Şahin, 1997, s. 317). Aynı zamanda yerli beylere de hediye olarak verilen bu kumaş için AKT 2, 23 no’lu metinde: “Kralın oradaki oğlunu sorunuz ve eğer iyi ise ona çıkartınız ve 1 adet *kutānum* elbisesini kendisine giydiriniz.”

denilmektedir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 45). Fakat *kutānum*'un bir giysi türünden çok kumaş ismi olarak anıldığı görülmektedir. Veenhof'a göre de, standart ölçülerde yapılan *kutānum*, yünlü bir kumaşa verilen isimdir (Veenhof, 2011, s. 57).

Şimdiye kadar ele alınan birçok metnin 200'den fazlasında, çoğu zaman TÚG determanatifiyle birlikte yani *ku-ta-ni/nu/nam/ni-im/nim* şeklinde, bazen de TÚG determanatifi olmadan geçmektedir (Bilgiç, 1953, s. 77). Bilgiç'e göre; kelimenin yazılışındaki bu değişiklikten dolayı *kutānum*'um değil de *kutannum* şeklinde yazılması gerektiğini ve *a*'nın kısa olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü ona göre “-annum ile -innum birbirlerinin yerine geçebilmektedir” (Bilgiç, 1953, s. 47). Veenhof'a göre ise, Eski Asurca'da çift *n* (-nn) olduğuna dair bir belirti yoktur ve *a*, uzun (-ā-) olmalıdır (Veenhof, 1972, s. 45).

Kutānum kumaşının Asur'dan Anadolu'ya ihraç edildiği bilinmektedir. Fakat Bilgiç'e göre, *kutānum* Anadolu'da dokunup satılmaktadır (Bilgiç, 1953, s. 47). Veenhof ise, *kutānum* kumaşının Asurlu kadınlar tarafından dokunup ihraç edildiğini iddia etmektedir (Veenhof, 1972, s. 145).

Oldukça yaygın ve kullanışlı olan *kutānum* kumaşının, çok çeşitli kalitelerde imal edildiği görülmektedir. Kt b/k 198 no'lu metinde “16 top iyi cins *kutānu* kumaşı” ifadesi yer almaktadır (Gül, 1990, s. 55). TC 3/1, 17, 21 vd.da *1 subātum qatum*'un “iyi kumaşın” son işleminden sonra hala tüylü olması durumunda “bir *kutānum* gibi kırılması” anlatılmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 167). Aynı zamanda bu kumaşın yünden üretildiğine dair ifadeler bulunmaktadır (Şahin, 1997, s. 316).

Kt o/k 118 no'lu metinde “babamızın 6 siyah kumaşı (ile ilgili olarak); İçinden üç kumaşı aynı gün saraya satın aldılar. 1 kumaş 8 *şeqel* Amua'nın oğlu için, 2 kumaş 16 *şeqel* gümüş (karşılığında) Aşşur-bāni iledir. Paketleme için (bu kumaşlar) mevcuttur. ½ mana 5 *şeqel* saflaştırılmış gümüş İddi(n)-Su'en'in üzerindedir. Babamıza ait kullanıma hazır 25 kumaşı (ile ilgili olarak); İçinden bir kumaşı *nishatum* vergisi olarak aldılar. *Kutānum*-(kumaşları) onun haberine göre mevcuttur. *Nishatum* vergisi (için gereken) 5 *kutānum*-(kumaşını) biz denkleştireceğiz.” (Albayrak, 2006, s. 49) ifadesinden *kutānum* kumaşının *nishatum* vergisi olarak alındığı anlaşılmaktadır. Kt 85/k 27 no'lu metinde ise, kral *erbum* karşılığı olarak getirilmiş, *kutānum* ve *kusītum* kumaşlarının karşılığının değişik biçimlerde

ödendiğini belirterek, İtūr-ilī'nin saraydan hiçbir alacağını kalmadığını söylemektedir (Günbattı, 1999, s. 75-77).

Diğer taraftan *kutānum* kumaşına Luhuzattia şehri kraliçesi tarafından el konulduğu görülmektedir. Luhuzattia şehri ise kumaşlarıyla ünlü olan bir şehirdir. Kraliçe, tüccarlardan kalay getirme talebinde bulunmuş, fakat bu isteğinin gerçekleşmemesi nedeniyle de tüccarların kumaşlarına el koymuştur. (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 805).

Sonuç olarak *kutānum*, Asur'dan Anadolu'ya ticareti yapılan, metinlerde ismi en çok geçen ve genellikle iyi kalitede yani “kral kalitesi” dedikleri kalitede üretilen kumaşın adıdır. Bu kumaşın çoğu zaman yerli beylere hediye olarak gönderildiği ve *nishatum* vergisi olarak verildiği görülmektedir.

3. 2. 9. Lubuşum

Eski Babil'de ve Eski Asurca'da *lubuşum* kelimesi pek çok anlama gelmektedir. Fakat genel olarak giysi, elbise anlamları ile karşılaşılmaktadır (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1973, s. 236). *Lubuşum*'un kıyafet anlamına gelen *labāşum*'dan türemiş olabileceği düşünülmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 228). CCT 5, 33b, 9ff no'lu metinde, *ku-ta-nam*¹⁰⁾ *a-li-tab-ši-šu*¹¹⁾ *a-dī-šum* “ona giymesi için *kutānum* verdim”, RHA 18, 37, 15f no'lu metinde 2 TÚG SIG₅ *a-ša-sú ù šu-a-tí*¹⁶⁾ *ú-la-bi-iš*, “kendisine ve eşine iyi nitelikte iki elbise verdim”, TC 1, 19, 16ff no'lu metinde ise 2 [š] *u-ri-in dam-qí-in a-na*¹⁷⁾ *li-tab-ši-a*, “giyinmem için kaliteli iki *şurum* kıyafeti” ifadeleri yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 96). Dolayısıyla *lubuşum* kelimesi, *labāşum* şeklinde fiil haliyle kullanıldığında giymek, giyinmek gibi anlamlara gelmektedir.

Metinlerde beyaz, sarı ve yeşil renklerinin kullanıldığı anlatılmaktadır. ICK 1, 92, 1 vd'da, 6 TÚG *lu-bu-šú*²⁾ *pá-as-ú-tim*³⁾ 3 TÚG *ra-qá-tim*⁴⁾ 7 TÚG *lu-bu-ši*⁵⁾ *er-qú-tim* “6 beyaz *lubuşum*, 3 ince kumaş, 7 sarı (yeşil) *lubuşum*” cümlesi de bu durumu kanıtlar niteliktedir (Veenhof, 1972, s. 164). Diğer taraftan tabletlerde geçen “*šitrum ša lubūšim*” ifadesinden de *lubuşum*'un, *šitrum*'dan yapılan bir kumaş veya elbise olduğu anlaşılmaktadır.

Lubuşum kumaşı, köleler ve çocuklar için kullanılırken, aynı zamanda idarecilere ve ileri gelenlere sunulan bir hediye olarak karşımıza çıkmakta ve kral giysisi olarak da görmekteyiz.

3. 2. 10. Nahlaptum

Nahlaptum'un manto, pelerin türünde bir giysi çeşidi olduğu düşünülmektedir (Veenhof, 1972, s. 178). Aynı zamanda pek çok tekstil ürününde de olduğu gibi iyi, orta derecede, yumuşak, sert gibi kaliteleri mevcuttur. Normal kumaşlara göre daha küçük ve daha hafif olduğu bilinmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 236-237). OIP 27, n.7, 11/13'de *nahlaptum ša kutāni* “*kutānum*'dan yapılmış *nahlaptum*” ifadesi yer almaktadır (Cebesoy, 1995, s. 187).

3. 2. 11. Namaššūhum

Metinlerde kendisinden çok az bahsedilen ve Asur'da üretilen bir tekstil ürünüdür. Kelimenin en eski yazılış şekli “w” yerine “b” ile yazılmış olmasına rağmen *nawaš(š)ūhum* ya da *namaššūhum*'dur. TCL 10, 100, 34'de ise kelime *na-ma-an-šu-ú-um* şekliyle karşımıza çıkmaktadır (Veenhof, 1972, s. 167). Fakat kelimenin tam olarak anlamı bilinmemektedir ve çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bilgiç, *namaššūhum*'un, Protohitit kökenli bir kelime olmasını savunmasına rağmen (Bilgiç, 1953, s. 65), Venhoof ise, bu kumaşın Asur'dan ithal edildiğini beyan etmektedir (Veenhof, 1972, s. 167). Kt n/k 1099'da “5 adet şehrin (Asur)un iyi cins *namaššūhu* kumaşı” ifadesi geçmektedir ki bu ifade de bu kumaşın Asur ürünü olduğunu göstermektedir (Şahin, 1997, s. 319).

Aynı zamanda *namaššūhum* kumaşı CCT 1,39 a,2,13 vd.da *5 ku-tā-nu ú na-ma-šu-hu-um* “5 *kutānum* ve *namaššūhum*” şeklinde *kutānum* kumaşı ile birlikte geçmektedir. Yine başka bir metinde de *kutānum* kumaşına dahil olduğundan bahsedilmektedir. Buradan hareketle *namaššūhum* kumaşının pahalı bir kumaş türü olduğu söylenebilir. Bunun dışında CCT 5, 44a, 3'de geçen, 10 TÚG.ĤI.A *na-ma-šu-hi* SIG₅ DIRIG “10 (top) çok iyi kalitede *namaššūhum*” ifadesinden de bu kumaşın çeşitli kalitelilerinin olduğu anlaşılmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 179).

3. 2. 12. Nibrārum

Nibrārum kelimesi ile ilgili sözlüklerde herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, bu kelimenin *bararum* “parıltı, parlamak” kelimesinden türemiş olabileceği düşünülmektedir (Veenhof, 1972, s. 173). Metinlerden anlaşıldığına göre, *nibrārum* kumaşının bir yandan ticareti yapılırken, bir yandan da kervan anında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

LB 1268, 13'de, 1 torba yükü 3 *burā'um*, 2 *ni-ib-ra-ru ša a-bi-im*, 1 *dı̄zabu* ve 1 *pirikannum wa-dī-um*'un teşkil ettiği belirtilmektedir. *Ša a-bi-im* kelimesi eğer yol üzerinde bir istasyonu ifade ediyorsa, bu kumaşın da yol üzerinde satın alınmış olabileceği düşünülebilir (Cebesoy, 1995, s. 183). Fakat incelenme imkânı bulunmuş bütün metinlerde *nibrārum*'un Asur'dan ithal edildiği açıkça anlaşılmaktadır. Lamassi BIN 4, 10'da Asur'dan Anadolu'ya bir *nibrārum* naklettiğini yazmaktadır (Veenhof, 1972, s. 173).

İçinde *nibrārum* da bulunduğu bazı kumaşların üretim yeri ile ilgili olan Kt 97/k 349 tabletine göre ⁶⁾ 2 TÚG *ku-sí-té-en ša Šubi-ri-im*, “2 (parça) Šubirum cinsi *kusītum* kumaşı” ifadesi; Kt 91/k 344'da, ^{10)7?} TÚG.HI.A *káb-tù-tim* ¹¹⁾ŠİG₅ (*silik*) ¹²⁾ša *Šu-bi-ri-im* ¹³⁾*Ku-ni-lúm na-áša-kum*, “Subartum cinsi 7 (parça) kaliteli ağır kumaşı Kunilum sana taşıyor.” ifadesi; Prag I, 686'da ise, ¹⁹⁾ ... *ni-ib-ra-ra-am* ²⁰⁾lu ša *Šu-bi-ri-im lu ša a-limki* ²¹⁾lu *ku-sí-tám ša Aki-di-e*, “...ya Subartu ya da Asur cinsi *nibrārum* kumaşını ya da Akkad cinsi *kusītum* kumaşını ....” geçen ifadelerinin yanı sıra, başka bir Kültepe metninde ise, ⁵⁾ 1 TÚG *ša Šu-bi-r[i-im]* ⁶⁾1 TÚG *pu-ku-um* 1 TÚG [*š*]a *a-limki*, “1 (parça) Subartu cinsi kumaş, 1 (parça) *pukkum* kumaşı, 1 (parça) Asur kumaşı” (Erol, 2012, s. 2) ifadeleri kumaşların üretim yerlerini göstermekle birlikte Subartu şehrinin de tekstil üretimi üzerinde önemli bir merkez olduğunu ispatlamaktadır. Yine HUCA 38, 1967, 13 metninde, 1 *nibrārum lu ša šubirīm lu ša ālim^{ki}* “ya Subartu ya da (Asur) şehriden 1 *nibrārum*” ifadesi geçmektedir (Cebesoy, 1995, s. 183). Burada da yine *nibrārum*, Subaru şehri ile birlikte metinde yer almaktadır.

3. 2. 13.Raqqutum

Raqqutum kelimesinin feminen bir sıfattan türemiş olduğu düşünülmektedir. KTB 16, 3'de çoğul haliyle *ra-qá-tum* şeklinde yazılışı görülmektedir (Veenhof, 1972, s. 153). Diğer taraftan *raqqutum*'un hecelere ayrılarak TÚG SAL.LA şeklinde logogram bir yazılışı da vardır. Bazı kaynaklar *raqqutum*'un bu tür yazılışını da ele almıştır (Karaduman, 2008, s. 286).

Eski Babil'de Mari'de tanıştığımız bu kumaş türü Asur'dan Anadolu'ya getirilmekte ve burada ticareti yapılmaktaydı (Michel & Veenhof, 2010, s. 239). Aynı zamanda da çeşitli kalitelerinin de bulunabileceği görülmektedir. Eski Babil metinlerinde ince bir kumaş çeşidi olarak ifade edilmiştir (Karaduman, 2008, s. 284).

Anadolu'ya, Asur'dan ihraç edilen ve pahalı ürünler arasında yer alan bu kumaşın ticareti yapılmakla beraber aynı zamanda dönemin ileri gelenlerine hediye olarak sunulduğu da bilinmektedir. Bunun dışında bir metinde “harcama (masraf) olarak” ya da “ayrılış hediyesi” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. TC 1, 39, 7’de de *ebrum* “giriş vergisi” olarak veya içeriye girişte kar etmek için hediye olarak sunulduğuyla karşılaşılmakta ve hediye olarak kullanıldığında da bu kumaşı birkaç kez *lubūšum* kelimesi ile beraber geçtiği görülmektedir (Cebesoy, 1995, s. 170). Bu durum da *raqqutum* kumaşının elbise olarak kullanılabilirdiğini göstermektedir.

3. 2. 14. Şubātum ša akkidē

Şubātum ša akkidē kumaşı kaliteli ve en iyi bilinen kumaşlar arasında yer almaktadır. Çoğul bir şekilde ifade edilen bu kelime “Akadlıların kumaşı” ya da “Akad kumaşı” olarak bilinmektedir.

Çoğu zaman TÚG determanatifi ile geçerken, bazen de H.I.A eklenmiş şekliyle geçmektedir. Başka kumaşların yanında bahsedildiğinde de TÚG determanatifi yer almadan, *ša akkidē* şeklinde geçtiği görülmektedir. ATHE 46, 7’de, *kusītum ša akkidē* “Akad kumaşından yapılmış *kusītum* giysileri” nden veya Akadlılar tarafından giyilen ya da yapılan *kusītum* giysilerinden bahsedilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 173). Birçok metinde kendisinden bahsettiren ve kaliteli bir kumaş olan *şubātum ša akkidē* kumaşının determanatifsiz olarak da metinlerde geçmektedir. Ancak bu kumaşların kendilerine ait özellikleri çok fazla bilinmemektedir.

Akadlılar’ın temel kumaşlarından biri olan *şubātum ša akkidē* kumaşının çok iyi kaliteli, iyi kaliteli, olağanüstü kalitede ve normal kalitede olmak üzere farklı kaliteleri ve nitelikleri bulunmaktadır. Bu da bu kumaşın fiyatının sabit olmadığını ve kalitesine göre fiyatının değiştiğini düşündürmektedir.

3. 2. 15. Suziam/Suze

AKT 2, 24 no’lu metinde *suziam* kumaşı *lubušam Sú-zi-e-am* “Susa elbisesi” şeklinde yazılmaktadır. ¹⁰⁾*lu lu-bu-ša-am Sú-ze-e-a-am* ¹¹⁾*lu* TÚG *ku-ta-na-am* SĠG₃ ¹²⁾*Ša-ma-ma lá-ni₄-ša-šu* “ister suze elbisesini, ister iyi *kutānum* kumaşını satın alınız ve onu giydiriniz.” ifadesi yer almaktadır. Burada geçen bu isim *Sūsa* Hititçe metinlerde *Šūša* telaffuzuyla kaydedildiği için Elam’ın başkenti Sus ile ilişkilendirilmektedir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 48). Fakat Bayram, Eski Asurca ve Hititçe metinlerde geçen yer adlarında “z/s/š” değişmesi olabileceğini, bu

kelimelerin sonunda vokal farklılıklarının da olabileceğini iddia etmektedir. Bunun dışında Suze'nin daha çok, Anadolu menşeli iyi cins bir elbise üretilen yer olduğunu söylemektedir (Bayram S. , 1994, s. 222-223).

3. 2. 16. Šilipkā'um/ šulupkā'um

Genellikle TÚG determanatifi ile beraber geçmesinden dolayı elbise veya kumaş anlamında kullanıldığı ve aynı zamanda da Šulupka şehrinde dokunduğu düşünülmektedir (Bilgiç, 1953, s. 57). Garelli 1966, 112, n. 43, 6'da, *šilipka'um* için, “Asur'dan ihraç edilen” ve “Asur mabedinin malı olarak bana emanet edilen” şeklinde bahsetmektedir (Cebesoy, 1995, s. 177). Kumaşlara ait listelerden de bu kumaşın Asur'dan ihraç edildiğini görülmektedir.

Metinlerde *šilipka'um'un* çeşitli yazılışlarıyla karşılaşılmaktadır. *ši-li-kà-ú-um*, *šu-lu-ki-am*, *šu-lu-kà-ú*, *ši-li-ip-kà-um*, *ši-li-ip-kà-im*, *šu-lu-up-kà-ú* veya TÚG *ši-li-ip-kà-a-am* gibi yazılışları görülen bu kelime, *-ká-um*, *-ká-im*, *-ká-ù*, *-ká-e-ká* şeklinde sonu “a” olmaksızın yazılmıştır. Bunun dışında *-ku-um*, *-kà-an*, *-ki-ú*, *-ki-ú-um*, *-ki-um* şeklinde sonlanmakta ya da “-ki-im” şeklinde genitif bir halde de bitmektedir. Bütün bunlardan dolayı da bu kelime, *šilip/šulupkūm/kā'um/kūm* olarak kabul edilebilir (Veenhof, 1972, s. 165-166). Fakat Bilgiç, kelimenin kumaştan başka bir şeyi ifade edebileceğini de düşünmektedir (Bilgiç, 1953, s. 57).

Šilipkā'um'un pek çok metinde *raqqutum*, *lubūšum*, *kusītum*, *takuštā'um* gibi kaliteli kumaşlarla beraber geçmesinden dolayı (Veenhof, 1972, s. 165), bu kumaşın da iyi nitelikte bir kumaş türü olabileceği düşünülebilir.

3. 2. 17. Šitrum

Bazen TÚG ifadesiyle bazen de yalnız başına anılan *šitrum* kumaşının, yerli dillere has bir kelime mi olduğu, yoksa Asurca mı olduğu belli değildir. Metinlerde bazen *ši-it-ri-e ša sa-áp-ti-ni*, *ši-it-ri-e ša* Abarnē, *ši-it-ri-e ša Za-al-pá* şeklinde, Abarna ve Zalpa gibi Anadolu şehirleri ile beraber geçmekte, bazen de *ši-it-ru-um ša A-ki-die* şeklinde, Akad kumaşı olarak geçmektedir. Gelb, OIP 27, s. 64'de Arapça “رتسد” (seyretmek, gizlemek) ile bağlantısı olduğu varsayılarak, “peçe” anlamına gelebileceği düşünülmektedir. BIN 84, 15'deki TÚG *šu₂-it-ri-a* yazılışından ötürü de bir kumaşı ya da elbiseyi tanımladığı görülmektedir (Bilgiç, 1953, s. 73). Veenhof ise *šitrum'un*, ya ince yünlü bir dokuma ya da ince yünün kullanıldığı bir dokuma türü olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca, bu kumaşın bir örtü veya giysinin bir

parçası (peçe, kuşak) ya da kumaşları paketlemede kullanılan yünlü bir kumaştan yapılmış bir bağ (şerit) olabileceğini de belirtmiştir (Veenhof, 1972, s. 175).

Metinlerde genellikle *šitrum* + *ša* + genitif şeklinde geçen bu kelime, çoğu zaman Abarna ile “2 *ši-it-re-e ša A-bar-ni-e*” ve Akad ile “*ši-it-ru-um ša A-ki-di-e*” şeklinde geçmektedir (Veenhof, 1972, s. 174). Dolayısıyla yer ismiyle ilişkilendirilerek anlatılan *šitrum* kumaşının, bahsedilen şehirlerde üretiminin yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Diğer taraftan dokunmasına oldukça özen gösterilen *šitrum* kumaşının, çeşitli niteliklerde olduğu ve iyi cinslerinin tanrılara hediye olarak sunulduğu görülse de, beklenildiğinin aksine fiyatının çok yüksek olmadığı bilinmektedir (Cebesoy, 1995, s. 186).

3. 2. 18. Šulhum

Asur’dan Anadolu’ya ihraç edilen bu kumaş, genellikle TÚG determanatifi ile yazılmakta ve metinlerde *šu-ul-hi* ya da *šu-ul-[hu]* şeklinde geçmektedir (Bilgiç, 1953, s. 83). Dolayısıyla bir elbise ya da bir kumaş ile bağlantılı bir kelime olabileceği düşünülmektedir. Fakat kökeni ve örnekleri bulunmadığından ne tür bir kumaş olduğu bilinmemektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 243).

Anadolu’ya yapılan Asur ithalatını anlatan LB 1293, 15’de, 56 TÚG *šu-ul-hu*¹⁶⁾ *ú ša a-k[i-di-e]*¹⁷⁾ 7 1/3 GIN.TA [X X X]¹⁸⁾ 6 5/6 *ma-na* K[Ú.BABBAR *it-bu-lu* (?)] “56 kumaş, *šulhum* ve Akadlı olanları 7 1/3 *šeqel* (gümüş), parça başına 6 5/6 mana gümüş (değerinde ?)...” ifadesi geçmektedir. Ayrıca bu metnin 37. satırında bulunan “bana ilk kervanla birlikte 9 ½ mana, 3 2/3 *šeqel* gümüş yolla.” ifadesi yer almaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere mektubu yazan şahıs Asur’da yaşamaktadır (Cebesoy, 1995, s. 179). Ayrıca metinde kumaşların parası da istenmektedir.

İstanbul’da yer alan ve Gelb tarafından transkripsiyonu yapılan bir metinde Zalpa ve Hurama şehirleri ile ilgili kumaş isimlerini belirttikten sonra *iš-ti šu-ul-hi-i ša ta-ša-a-ma-ni-ni iš-ti I-ku-pi-a še-bi-lá-ni-šu-nu*, “Ikuppia ile birlikte benim için satın alacağın *šulhum* kumaşlarıyla birlikte onları bana gönder.” ifadesi yer almaktadır. Fakat *šulhum*’u satın alan kişinin Anadolu’da oturmadığı görülmektedir (Veenhof,

1972, s. 168). Dolayısıyla Asur'dan getirilen bu kumaşın ticaretinin sadece Anadolu'da yapılmadığı söylenilebilir.

3. 2. 19. Šurum

Siyah renkte ve kaliteli bir kumaş türü (Darga, 2015, s. 120) olan *šurum*, “siyah kumaş” anlamında sıfatlaşmış bir isim olarak kullanılmaktadır. Bazen TÚG determanatifi ile bazen de determanatifsiz olarak yazılan bu kumaş, *šuru-in* ve *šu-ru-an* yazılışları ile de geçmektedir. *Šurūtum* şeklinde de çoğul olarak ifade edilmektedir. Fakat bir isim olarak işlev gördüğünde ise *šu-ru(ú)* şeklinde de yazılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 155).

Šurum kumaşının paket ve sargı için kullanıldığı, özellikle de kalay sarımında kullanıldığı bilinmektedir. Birkaç kez kalay sarımında kullanımı için “ağır *šurum* kumaşları”ndan bahsedilmiştir (Cebesoy, 1995, s. 171). Kt 88/k 193 no’lu metinde “sargı için 4 *šuruttu* kumaşı” ifadesi yer almaktadır (Bayram & Kuzuoğlu, 2014, s. 475).

Šurum’un düşük değerine rağmen kraliçeye hediye olarak verildiği ve Tanrı İstar için ise adak olarak sunulduğu görülmektedir. Fakat bu kumaşın daha kaliteli olanlarını elbise yapımında kullandıkları TC 1, 19, 16 no’lu metinde geçen 2 *šurīn damqīn ana litabšia* “kendisi giyinmek için iyi kalitede 2 *šurum*” ifadesinden anlaşılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 155). Bahsedilen özelliklerinden dolayı çeşitli kalitelere olduğu ve farklı amaçlar için kullanıldığını söylenilebilir.

3. 2. 20. Takušta(um)

Kültepe metinlerinde *ta-ku-uš-ta-am?* ,[t]a-ku-uš? -ta-e-kà ve TÚG *taku-uš-ta-e* şeklinde örneklerini çoğaltabileceğimiz yazılışlara sahip olan bu kelimenin, yer adlarından biri olarak kabul edilen ve kumaş üretilen bir şehir olarak tanındığı bilinmektedir (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 147). *Takuštā’um* kelimesi Lewy’e göre, *Taggašta* bir yer ismi, Gelb’e göre ise, *Takkušta* kasabasının isminden türetilmiştir (Cebesoy, 1995, s. 177). Yine aynı şekilde hem A. Goetze, Kleinasien 1957, 77’de, hem de E. Bilgiç, 1945-51, 36a’da, bu kelimenin bir yer adı olabileceğini ifade etmişlerdir (Veenhof, 1972, s. 166). Sonuç olarak –ta sonekli yer adlarından biri olarak kabul edilen bu yerin, kumaş üretilen bir şehir olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Asur’dan ihraç edildiği bilinmektedir.

3. 3. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Kültepe Metinlerde Geçen Bazı Nadir Kumaş İsimleri

Metinlerde yer alan bazı isimlerin kesin olarak anlamları bilinmemekle beraber, bir kumaş veya bir nevi elbiseyi ifade ettikleri anlaşılan birtakım kelimeler yer almaktadır. Bunların başlıcaları ise şunlardır:

3. 3. 1. B/palitum

B/palitum kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemesine rağmen, daha çok bir kumaş türünü ifade edebileceği düşünülmektedir. CCT 5, 12a 9-10'da, 2^{si-ta} *ki-ta-a-tum* *b/pa-li-lu* şeklindeki ifadesinde, *b/palilum*, *kitātum*'u niteler gibi görünmektedir (Cebesoy, 1995, s. 187). ATHE 47: 24 no'lu belgede ise, hizmetçiler için kullanılmak üzere *b/palitum* kumaşından siperiş verilmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 232). Burada yer alan "hizmetçiler için" ibaresinden ötürü kalitesiz bir kumaş türü olduğu anlaşılmaktadır.

3. 3. 2. Barru

Eski Asur dilinde *barru* kelimesi bir elbise parçası olarak tanımlanmıştır (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1965, s. 113). Ac.i. 895 no'lu metinde TÚG *ba-ra-tu-ú* SAG "birinci kalitede *barru* kumaşı" ifadesi yer almaktadır (Karaduman, 2008, s. 284). Bu kumaşın normal ve birinci kalitelere ürettiği bilinmektedir.

3. 3. 3. DUDUru

Metinlerde çok fazla yer almayan bu kumaş hakkında BIN 6, 186, 7'de, 5 TÚG *ma-ku-hu ù DU-DU-ru* "5 adet *makuhu* ya da DUDUru kumaşı" ifadesi yer almaktadır. (Cebesoy, 1995, s. 188).

3. 3. 4. Hirišnānum

E. Bilgiç'e göre, mimsyonsuz olarak kullanıldığı ve bir çeşit kumaş olduğu düşünülen *hirišnānum*, yalnız TC 3, 5, 18'de, "yüksek kaliteli gümüşün bedelini Idi-Istar istedi ve o şöyle (söylüyor): bakır elime geçmemiştir (düşmemiştir), 10 güne kadar benim için satın al! *hirišnāna*'nı ve *šilipka 'um*'unu Suea sana getirmektedir." şeklinde geçmektedir (Bilgiç, 1953, s. 56-57). ATHE 64, 21 ve transkripsiyonu M.T. Larsen tarafından yapılan ve F.T.4 olarak adlandırılan yayınlanmamış bir metinde de bu kumaşın fiyatlarından bahsedilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 187).

3. 3. 5. İllūkum

İllūkum, AHW 372 b’de ve CAD I,J, 86 B,2’de pahalı bir elbise veya lüks bir elbise şeklinde geçmektedir. BIN 4, 168, 16’da 14 torbaya konulmuş 121 TÚG *i-lu-ki*’den bahsedilirken, başka bir metinde de “4 ANŠE *ša pi-ri-kà-ni i-lu-ki*” şeklinde anılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 179). Dolayısıyla *pirikannum* ile adı geçen bu kumaşın, *pirikannum* ile aynı cins olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca *illūkum* kumaşının fiyatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

3. 3. 6. Kikiani

Kikiani kelimesinin *kikunannum* kelimesi ile ilişkili olduğu düşünülerek, “bir elbisenin parçası” şeklinde tercüme edilmektedir (Albayrak, 2002, s. 6). Bu yüzden de bir kumaş ya da elbise türünden ziyade, bir elbiseyi tamamlayan herhangi bir aksesuar olarak da kullanılmış olabileceği akıllara gelmektedir.

3. 3. 7. Lamahuššum

III. Ur döneminden kalma pahalı bir kumaş olan ve Eski Babil’de nadir bulunan *lamahuššum*’un ideogramı TÚG-NÌ-LÁM’dır (Michel & Veenhof, 2010, s. 229). Kt o/k 5’de 22 1/3 TÚG HIA *dam-qū-tum DIRI^{lum}* SA.BA / TÚG-NÌ-LÁM, “içlerinden birisi *lamahuššum* kumaşı (olmak üzere) 22 1/3 çok kaliteli kumaş” ifadesi geçmektedir. Bu kumaş türü eski metinlerde ilk defa burada karşımıza çıkmaktadır ve çok kaliteli olduğu bilinmektedir (Albayrak, 2006, s. 50-51).

3. 3. 8. Mašhitum

ICK 2, 296, 19’da, [*X mana bakar*] *šī-im 13 mašh i-ti’yi*, TÚG *šulhū* için ödenen bir fiyattan bahsedilmektedir (Veenhof, 1972, s. 179). Bunun dışında *mašhitum*’un tam olarak ne anlama geldiği ve fiyatının ne kadar olduğu bilinmemektedir.

3. 3. 9. Parsīgum

Parsīgum hakkında metinlerde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Genellikle başörtüsü olarak kullanıldığı ve ticaretinin yapılmadığı düşünülmektedir. BIN 6, 122. 11-12’de “ya bir *šitrum* ya da *paršīgum*” şeklinde geçerken, CCT 3, 31. 34’de ise “bir tanesi bir kadına getirildi” ifadeleri yer almaktadır (Michel & Veenhof, 2010, s. 238). Başörtüsü olarak kullanılmasından ve metinde de yer aldığı gibi bir kadına getirilmesinden dolayı bu kumaşın belki de sadece kadınların kullanımı için üretilmiş olabileceği düşünülebilir.

3. 3. 10. Patinum

Tabletlerde çok fazla bahsedilmeyen *patinum* kelimesi Bilgiç tarafından elbise olarak nitelendirilmiştir (Bilgiç, 1953, s. 27). Yünden yapılmış olduğu bilinmektedir.

3. 3. 11. Pükum

AHw 878 a'da “davul, trampet” olarak belirtilen *pükum* kumaşı (Cebesoy, 1995, s. 188), CAD (P) 502'de elbise olarak anlatılmaktadır. Bilgiç ise *paku(m)* olarak ifade ettiği bu kelimenin bir tür kumaş çeşidi olduğunu belirtmektedir (Bilgiç, 1953, s. 65).

3. 3. 12. Saq burî

Hasır üzerine dokunan kalın bir kumaş türüdür. Muhtemelen halı, kilim gibi kullanım alanları vardır. Ac.i 1097'de TÚG *sa-aq bu-ri-[e]* “*saq burî* kumaşı” şeklinde geçmektedir (Karaduman, 2008, s. 288).

3. 3. 13. Saqqum/ šakku

CAD (S)'da yer alan, 2 TÚG *zi-ra-tu 1 unqu ša hurāši 1 TÚG ma-as-ha-ru 1 TÚG ša-ak-ku ušēbilakki* “seni gönderdim (fem.) 2 *zīru* kıyafet, bir altın yüzük, bir.... kıyafet, bir *šakku*” (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1989, s. 177) ifadesinden *saqqu*'nun bir kumaş türü olabileceği düşünülmektedir.

Diğer taraftan *saqqu*, Kt c/k 866:7'de 17 TÚG *sà-ku sig₅* ifadesiyle ihraç edilen kumaş listesi arasında yer almaktadır (Michel & Veenhof, 2010, s. 229). Bu kumaş türü kalın manto ve kalın giysi olarak da tanımlanmıştır. Ac.i 896 no'lu tablette TÚG *sa-qúm* SAG “birinci kalitede *saqqum* kumaşı” ifadesi yer almaktadır. Ac.i. 903 nolu tablette ise TÚG *sa-qúm* ÚS “ikinci kalitede *saqqum* kumaşı” denilmektedir (Karaduman, 2008, s. 283-285). Dolayısıyla bu kumaşın çeşitli kalitelerde üretilip, ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır.

3. 3. 14. Sumtum

Sumtum kumaşının sadece Kt 92/k 373 no'lu metinde geçtiği görülmektedir. Metnin ilgili satırlarında, “³⁻⁷ 5 (parça) kaliteli kumaş; 27 (parça) orta kalitede kumaş; 33 (parça) normal kalite ve *sumtum*-kumaşı; toplam 65 (parça) kumaş” ifadesi yer almaktadır (Erol, 2012, s. 142-143). CAD (S), s. 131'de *sāmu* şeklinde de ifade edilen bu kelime “kırmızı olmak, kırmızı yapmak” gibi anlamlara gelmektedir. Muhtemelen bu kelime kırmızı renkli bir kumaşı ifade etmektedir.

3. 3. 15. Şubātum

Kumaş cinsleri TÚG ideogramı ile kullanılmaktadır. Ancak bazı vesikalarda bu cinslerin belirtilmediği görülmektedir. Bu yüzden de cinsleri belirtilmeyen kumaş fiyatları TÚG ideogramına karşılık gelen *şubātum* kelimesi ile ele alınmaktadır (Gökçek, 1998, s. 80).

3. 3. 16. Şakkukum

Metinlerde çok fazla karşılaşılmayan *şakkukum* kumaşından Kt n/k 268 no'lu mektupta bahsedilmektedir. Metne göre bu kumaş Uşur-ša-İstar isimli tüccar için Anadolu'ya gönderilmektedir (Gökçek, 2002, s. 94). Dolayısıyla *şakkukum* kumaşının, Asur'da üretilip Anadolu'ya ihracatının yapıldığı söylenebilir.

3. 3. 17. Tadum

KTS 54 b, 1-4'de *i-na 22 ku-ta-ni 1 TÚG ta-dí-im 1 TÚG kà-am-sí-im 2 TÚG sà-ap-tí-ni*, “22 *kutānum*'dan, 1 *tadum* kumaşı, 1 *kamsum* kumaşı, 2 *sab/pd/tinum*” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 179). Buna göre de *tadum* kumaşının *kutānum*'dan yapılmış olabileceği düşünülebilir.

3. 3. 18. Tudiqum

Bir elbise ya da kumaş türü olarak ifade edilen *tudiqum*, *edēqu*'dan türemiş bir kelime olabileceği düşünülmektedir (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 2006, s. 449). TC 3/1, 49, 30-31'de *tù-dí-qam a-ma-la ta-aq-bi₄-a-ni ša 3 i-na-mi-tim al-qí* “Senin talimatın doğrultusunda 3 karış uzunlukta *tudiqum* aldım” ifadesi bulunmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 188).

3. 3. 19. Ukapum

İncelenme imkânı bulunmuş metinlerde *ukapum*, yün ile birlikte geçmektedir. CCT 4 20a, 17-23'de *ahama 7 ú-kà-pu šapiūtum ŠÁ. <BA> 3 ú-ká-pu ana Pirua taddini šitti ú-kà pí ana Arna u šinišu tamalakki kunukkia ana Pūšu-kin din* “bundan başka yünlü 7 *ukapum* içinden 3 *ukapum*'u Pirua'ya verdin. *ukapum*'ların bakiyesinden (bir kısmını) Arna'ya ve ikinci kısmını mahfaza (içinde) mühürümle (mühürlenmiş olarak) Pūšu-kin'e ver...” denilmektedir (Bilgiç, 1953, s. 69). Burada geçen yünlü *ukapum* ifadesinden, *ukapum*'un temel ham maddesinin yün olabileceği düşünülmektedir.

3. 3. 20. Ullû

Metinlerde “birinci kalitede *ullû*” şeklinde bahsedilen bu kumaş türü, elbise, giysi olarak tanımlanmaktadır (Karaduman, 2008, s. 285). Bu kumaşın yalnızca birinci kalitede üretildiği bilinmektedir.

3. 3. 21. Utuplu

Yünden yapılmış olan *utuplu* kumaşı oldukça kaba dokunularak, dayanıklı bir kumaş türü olarak imal edilmiştir (Karaduman, 2008, s. 284). Ancak ne amaçla kullanıldığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

4. Kumaşların Renkleri

Eski Asur’da metinlerde ihraç edilen kumaşların renkleri üzerine bilgiler oldukça azdır. Ancak kıyafetlerdeki süslemelerin oldukça fazla olduğunu ve birçok belgeden de, başta dini törenlerde olmak üzere temiz ve renkli kıyafetlerin tercih edildiği bilinmektedir. Muhtemelen kullanılan bütün renkler, genellikle bir keten üzerine nakış şeklinde işlenmiş olabilir.

Diğer taraftan antik dönemde tekstil ürünlerine renk verirken, oldukça çeşitli malzemelerden faydalanmışlardır. Örneğin; deniz salyangozu, defne, adaçayı, ceviz, ısırgan, kekik, papatya, sumak, kermes, kına gibi pek çok boyar bitki ve böceği sayabiliriz.

4. 1. Barrumum, “çok renkli”

Barrumum ile ilgili bilgi sadece TC 3/1, 69, 22’de verilmiştir: *ba-ruma-am ù šî-ni-tàm là ta-ša-a-ma-nim* “çok renkli ve boyalı kumaşlar almayın.” Bu elbiselerin kadınlar tarafından iplikle en azından iki farklı renkle yapıldığı ve sonradan da boyandığı anlaşılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 187). CAD ‘da ise *barmu*, *barundu*, *birîmu*, *birmu*, *bitrāmu*, *bitrumu*, *burmu*, *burrumtu*, *burrumu*, *burūmītu*, *burummu*, *burimil*, *tabrimu* gibi yazılışlarına yer verilmektedir (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1965, s. 103).

4. 2. Warqum/Erqum, “sarı”

CAD [A Part 2]’da “*arqu*” olarak yazılan bu kelimenin, sarı rengi anlattığına dair ifadeler bulunmaktadır (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1968, s. 300). *Warqum/erqum* için üç ayrı yerde bahsedilmektedir. Birincisi ICK 1, 92, 5’de yer alan, 7 *lubūšī erqūtim* ifadesi, ikincisi, Kt 91/k 356: 27–29’da yer alan, 2 *kutānī*

ša hu-BA-na-ri qatnūtim u er-qūtim, “2 ince ve sarı *kutānu*” ifadesi ve sonuncusu ise Kt 94/k 1686: 19–21’de bulunan, *600 samru’ātim šà-ba 86 wa-ar-qá-tim* ifadesidir. Sarı yün ve sarı kumaş şeklinde ifade edilmektedir (Veenhof, 1972, s. 187).

4. 3. Makrūm, “kırmızımsı, kızıl”

Makrūm, kızılımsı bir tonu ifade eden bir renktir. Bu rengin daha çok yün kullanımında tercih edildiği görülmektedir. Yün ve elyafın kırmızı ve kırmızımsı renklerde boyanmasında kermes böceğinin kullanıldığı bilinmektedir (Karadağ, 2007, s. 66).

4. 4. Pelūm, “açık kırmızı”

Pelūtum şeklinde de ifade edilen bu isim açık kırmızı rengini anlatmaktadır. BIN 4, 78, 11’de açık kırmızı rengini gösteren *pirikannum*’dan bahsedilmektedir (Veenhof, 1972, s. 187). Yine aynı şekilde BIN 4, 162, 4. 35 ve TC 1, 43, 24-27 no’lu belgeler kırmızı *pirikannum*’un mevcut olduğunu göstermektedir. İsmi geçen metinlerin ikincisinde, “bana kırmızı *pirikannum* al ve gönder; aldığın *pirikannum* gerçekten kırmızı olmalı!” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 125).

4. 5. Pašium, “beyaz”

Pašium “beyaz” rengi vesikalarda genellikle “beyaz *lubūšū*”, “beyaz *kusītum*” ve “beyaz ve kırmızı yün” şeklinde anlatılmaktadır. Bununla ilgili bir örnek olarak Ah-šalim adlı Asurlu tüccarın yazmış olduğu bir mektubu verebiliriz. Konumuzla ilgili satırlarda: “kraliçenin siparişi olan bir beyaz elbise ve (bir) top ince kumaşı bana gönder” denilmektedir. Yine başka bir metinde “Asanum’un 1 parça beyaz elbisesini (ve) Puzur-Aššur’un 2 parça elbisesini kraliçe için taşıdılar” ifadesi yer almaktadır (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 797-798). CCT 5 34c, 6 no’lu belgede ise, 3 TÚG *pá-aš-ú-tim*, “3 *pašium* kumaşı” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 187). Anlaşıldığı kadarıyla birçok renge göre beyaz renkteki kumaşlar bu dönemde daha fazla rağbet görmekteydi.

4. 6. Sāmum, “kırmızı”

Sāmum “kırmızı” rengi için daha çok Anadolu ürünleri içinde *pirikannum* kumaşları ve yün için kullanılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca *pirikannum* kumaşının kırmızı renkli olanları da hizmetçiler için elbise yapımında daha makul olduğu görülmüştür. Inbi-Ištar’ın siparişini anlatan BIN 4, 78, 6-11’de: ⁶⁾.... *Pi-ri-kāni* ⁷⁾ *ša lu-bu-uš š úh a-ri* ⁸⁾ *lu me-nu-ni-a-nu lu i-pí-šu* ⁹⁾ *lu p!i-ri-kà-ni ša-a-na* ¹⁰⁾ *lu-buší-im da-nu-ni-ma*

¹¹⁾ *pé-lu-tam ú-bu-lu-ni*, “hizmetçilerin elbiseleri için *pirikannum* (kumaşları); ister *menuniānumlar* ister *ēb/pīšumlar* isterse *pirikannumlar* olsun, giysi için gönderilen (kumaşlar) yeterli sertlikte ve kırmızı renkte (?) (olsun)” denilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 182). Diğer taraftan Asur kralı II. Sargon Urartu Krallığı’nı fethettikten sonra, Urartu Krallığı’nın sarayına ait koyu kırmızı ve kırmızı renkli tekstillerin bir listesini çıkarmıştır. Çok değerli olan bu tekstillerin o dönemde yaygın olarak kullanılmış olan Ağrıdağı kermesi¹ ile boyanmış olabileceği düşünülmektedir (Karadağ, 2007, s. 21).

4. 7. Šinūm, “boyalı”

Šinūm kelimesinin daha çok sıfat olarak feminen halde *šinitum* haliyle kullanıldığı görülmektedir. “boyalı kumaş” şeklinde kullanılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 187). CCT, 3, 49b, 24’de 2 TÚG.HI.A *ši-ni-a-tum* ifadesi yer almaktadır. BIN 4 54’de ise 35 mana bakır boyalı kumaşların fiyatı şeklinde geçmektedir (Veenhof, 1972, s. 188).

4. 8. Šurum “siyah”

Anlamı henüz tam olarak belirlenememiş olan *šurum* rengi için daha çok koyu, siyah, kül rengi gibi anlamlar yüklenmektedir. *Šurum* aynı zamanda üstün nitelikli bir kumaş türüdür ve “siyah kumaş” anlamına gelmektedir. Bu kumaş elbise yapımında ve sargı bezi kullanımında işlev görmektedir. Kt 88/k 621 no’lu metnin ilgili satırlarında, 2 TÚG *šu-ru-tum* 17 ½ GÍN *it-bu-lu* “2 siyah kumaş 17 ½ *šeql* tuttu.” ifadesi yer almaktadır (Bayram & Kuzuoğlu, 2014, s. 439). Buna göre 1 siyah kumaşın yaklaşık fiyatı 8 ¾ *šeql* gümüştür.

4. 9. Waršum, “kirli”

Waršum kirli bir rengi anlatan isimdir. Genellikle bir sıfat olarak adlandırılmaktadır. CCT 5, 34c, 3; 36a, 27 ve LB 1233, 3 no’lu belgelerde, *šubātū waršūtum* ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 188).

4. 10. Zakūm, “temiz, saf”

Eski Asur’da daha çok *zakiam* olarak ifade edilen *zakūm*, saf, temiz, düzgün anlamlarına gelmektedir. CAD (Z)’da *iddi maršūtišu ittalbiša za-ku-ti-šu*(var. -ji)

¹ Ağrıdağı kermesi; Ağrıdağı, Kafkasya ve Ermenistan’da kamış otunun köklerinde yaşayan parazit türü bir böcektir. Bu böceğin yalnızca dişi türleri boyar madde içerir. Bu böcekler eylül ayında yaşadıkları bitkinin köklerinden çıkarak toprak üstünde görünmeye başlarlar. Bu böceklerin yerel saate göre sabah 8 ile 10 saatleri arasında toplanması en uygun zamandır (Karadağ, 2007, s. 21).

“kirli kıyafetlerini attı ve temiz giysilerini giydi” ifadesi yer almaktadır (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1961, s. 25). *Waršum*’un zıttı olarak düşünülse de, tam olarak bir rengi tanımlamamaktadır.

5. Kumaşları Tanımlayan Sıfatlar

Asurlu tüccarlar, çok çeşitli kumaşların ticaretini yapıyorlardı. Dolayısıyla bunları tıpkı günümüzdeki gibi birbirinden ayırmak için çeşitli sıfatlarla betimlediklerini görülmektedir. Bunu da, kumaş isimlerinin önüne onları belirleyen çeşitli sıfatları getirerek yapıyorlardı. Güçlü, eski, ince, dar, büyük, yumuşak gibi çeşitli sıfatlar bunlardan bazılarıdır.

5. 1. B/Palītum, “yıpranmış, eski”

CCT 4, 45b no’lu belgede Aššur-mālik, Aššur-īdī’ye şikâyette bulunarak, bir köle gibi yıpranmış kıyafetlere sarılıyorum demektedir. Dolayısıyla bu kelime eski, yıpranmış kıyafetleri anlatan bir sıfattır. Fakat bu kelimenin *ba-li-<tum>* şeklinde yazıldığında bir kumaş türünü de ifade ettiği görülmektedir (Veenhof, 1972, s. 182).

5. 2. Dannum, “güçlü”

Dannum kelimesi; sağlam, sert, güçlü, ağır, kalın, güçlendirilmiş gibi anlamları karşılamaktadır. BIN 4, 78, 9ff no’lu belgede “giysi olarak kullanılabilir düzeyde güçlü (yeterli) *pirikannū*” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 183).

5. 3. Kabtum “ağır”

Kabtum, ağır, yoğun, önemli, ciddi, etkili gibi pek çok anlama sahip bir sıfattır. CCT 3 20: 19 no’lu belgede 13 TÚG *kà-áb-tù-tum*, OIP 27 58: 4 no’lu belgede 2 TÚG *ka-ab-té-en*, ATHE 51: 2 no’lu belgede ise 1 TÚG *kà-áb-tum* ifadeleri yer almaktadır (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1971, s. 25). Görüldüğü gibi genel olarak kumaşları nitelemek için bu sıfat sıkça kullanılmıştır.

5. 4. Kamsum, “?”

Tam olarak anlamı bilinmeyen bu kelimenin kumaşı niteleyen bir sıfat olduğu düşünülmektedir. BIN 6 165: 3 no’lu belgede 3 TÚG *kam-sú-tim damqūtim* (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1971, s. 126), TC 72, 26 no’lu belgede ise 1 TÚG *kà-am/kam-sú-um* şeklinde geçmektedir (Bilgiç, 1953, s. 76).

5. 5. Narbum, “yumuşak”

Bir sıfat olarak kullanılan *narbum* kelimesi, kumaşlarla birlikte kullanıldığında genellikle o ürünün yumuşaklığını vurgulamak için kullanılmıştır. TC 3/1, 65, 18ff no’lu belgede *ša-áp-tám*¹⁹⁾ *ša Ma-a-ma na-ri-ib-tám*²⁰⁾ *a-ra-ak-tám da-mì-iq-tám*²¹⁾ *ú-ta-ar-tám* “Mama’dan yumuşak, uzun, ekstra iyi yün” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 131). LB 1287, 9 no’lu belgede ise *1 TÚG na-ar-bu-um* denilmektedir (Veenhof, 1972, s. 184).

5. 6. Qatpum, “kesilmiş, kırılmış”

Qatpum kelimesi, kırmak, biçmek, kesmek gibi anlamlara gelmektedir. ICK 2, 299, 11 no’lu metinde yer alan *1 TÚG la qá-at-pá-am* (Veenhof, 1972, s. 184) ifadesine göre kesilmemiş ya da kırılmamış kumaş siperişi verilmektedir.

5. 7. Rabūm, “geniş, büyük”

Rabūm kelimesi büyük, ana, temel, geniş gibi anlamlara gelen bir sıfattır. Bu sıfat bazı belgelerde çeşitli kumaşları nitelerken görülmektedir. TC 1, 43: 16 no’lu belgede iyi ve geniş niteliklerde *pirikannū* siparişi verilmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 239).

5. 8. Šapīum, “kalın”

Bir sıfat olarak işlev gören *šapīum* kelimesi, yün, post, deri, kumaş ve elbise gibi ürünlerle birlikte kullanıldığında kalın anlamını vermektedir. GARELLI-KENNEDY 1960 no. 2 20’de *7 kutānū ša-pí-ú-tim ú e-ṭi-ú-tim* “7 kalın ve koyu renkli *kutānū*” ifadesi geçmektedir (Veenhof, 1972, s. 185).

5. 9. Qatnum, “ince, dar” ve Raqqum, “ince, düz”

Qatnum ve *raqqum* kelimelerinin anlamları birbirlerine çok yakın oldukları için ikisini birlikte ele alınabilir. Veenhof, bu iki kelimenin yakın anlamlı olduklarını söyleyerek, aynı başlık altında ayrı ayrı incelemiştir. Sümerce “SĪG” olarak yazılan *qatnum* kelimesi, isimlerin önüne gelerek ince, dar, uzun çizgili gibi anlamlar yüklemektedir. “SĪG.LA” olarak yazılan *raqqum* kelimesi ise, bir nesneyi ince ve düz olarak tanımlamaktadır. *Raqqum* genellikle bir kumaşı ince olarak gösterirken, *qatnum* kumaşın dokusunu ifade ediyor olabilir. Fakat yine de her iki kelimenin neredeyse eş sesli olabileceği düşünülebilir (Veenhof, 1972, s. 214-216).

TC 3/1, 17 no'lu belge Puzur-Aššur'un Waqartum isimli bayana gönderdiği mektupta kumaşın dokusundan bahsedilmektedir. Burada Puzur-Aššur *šubatam qatnum* olarak bahsettiği ince dokunmuş bir kumaşı anlatmaktadır (Veenhof, 1972, s. 103-104).

5. 10. Tapšum, “?”

Tam olarak anlamı bilinmeyen bu kelime, KUG 32, 16ff no'lu metnin ilgili satırlarında, “2 TÚG.HI.A *tab/p-šum*” şeklinde yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 185).

5. 11. Wad/t/šium, “?”

Kt 94/k 734: 51 no'lu belgede, 4 ½ TÚG *wa-dí-ú-tum* (Michel & Veenhof, 2010, s. 255), LB 1268, 16-17 no'lu metinde ise *pirikannum wa-DÍ-um* ifadesi yer almaktadır. *wa-DÍ-um* kelimesinde yer alan hece değerlerinden dolayı, bu kelimenin anlamı tam olarak bilinmemektedir (Veenhof, 1972, s. 186).

6. Kumaşların Kaliteleri

Ticareti yapılan kumaş türlerinin pek çok çeşidi olduğu bilinmektedir. Örneğin; kalın, ince, sert, yumuşak, kaliteli, kalitesiz, birinci derecede kaliteli gibi sınıflara ayrılmıştır. Genel olarak fiyatları da, bu kalite ölçülerine göre değişmektedir. Bazı kumaşlar en düşük fiyat olarak 3,5 *šeql* olarak gösterilirken, en kalitelisi ise 6,5 *šeql* olarak fiyatlandırılmıştır. Bu fiyattan daha yüksek olan kumaş türleride vardır ancak, bunların sayısı çok az olduğu gibi, bu tür kumaşlar oldukça iyi nitelikte olarak ifade edilmektedirler.

Tabletlere göre kumaşların kaliteleri ve ölçüleriyle ilgili olarak kadınların sık sık tenkit edildikleri anlaşılmaktadır. BIN 4, 10, 12-15'de Lamassī “küçük (ve) iyi değildir” demektedir. BIN 6, 11, 7-10'da ise “Niçin sen bana daima ‘gönderdiğin kumaşlar iyi değildir’ diye yazıyorsun” şeklinde bir tepki verilmiştir (Günbattı, 1994, s. 193).

Kumaşın değeri, ince veya kaba dokunmuş olmasının yanında, kullanılan yün miktarı ile de yakından ilgiliydi. Çünkü bazı yerlerde kumaşa daha fazla yün ilave edildiğine dair ifadeler yer almaktadır (Günbattı, 1994, s. 193).

Kt 92/k 330 no'lu metin, bir kumaş sevkiyatını anlatmaktadır. Metnin ilgili satırlarında, “Šu-Hubur Hahhum'a çıkacağını söylemişti. O buraya çıkacak,

kumaşları sayacaklar ve kaliteli, ikinci kalite, orta kalite ve serbest kumaşları inceleyeceğim ve *uthurum* çuvalları temin edeceğim.” ifadesi yer almaktadır (Erol, 2012, s. 137-138). Burada da görüldüğü üzere kumaşlar çeşitli kalitelere incelenmektedir.

6. 1. Ša (lubuš) šarruttim, “saraylık kumaş”

ša (lubuš) šarruttim ifadesi, saray mensubu kişilere satılacak kadar iyi niteliği ifade etmek için kullanılmıştır. Kt o/k 8 no’lu metinde yer alan ⁷⁾TÚG HI.A SIG₅^{tim} DIRI É.GAL^{li-ú-tim} “iyi kalitede saraylık kumaş” ifadesi yer almaktadır (Albayrak, 2006, s. 63-65). Yine başka bir metinde ....⁵⁾2 TÚG *ku-ta-ni ša lu-bu-uš* ⁶⁾*ru-ba-im* .... “2 adet *kutānū* cinsi (kumaştan) kralın elbisesi....” denilmektedir (Albayrak, 2000, s. 113). Burada kralın *kutānū* kumaşından yapılmış 2 adet elbise aldığına tanık olmaktadır.

6. 2. (damqum) watrum / (SIG₅) DIRIG “oldukça iyi kalite”

Watrum kelimesi ekstra, oldukça iyi anlamlarında birebir kullanılmıştır. TC 1, 36, 8f no’lu belgede TÚG *kutānūka* SIG₅ *watrū* “senin *kutānū* kumaşların oldukça iyi kalitededir” (Veenhof, 1972, s. 192), ifadesindeki gibi bu sıfatın kumaşları nitelirmede oldukça sık kullanıldığı görülmektedir.

6. 3. Damqum /SIG₅ “kaliteli”

CAD (D), s.180’de *damqum* kelimesi “iyi, kaliteli” anlamıyla ele alınmıştır. Birçok metinde de kumaşları nitelerek üzere kullanılmıştır. CCT 4, 48b, 18 no’lu belgede *I* TÚG *raqqatam* SIG₅ *qatattam* “kaliteli, ince bir kumaş” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca Asurlu tüccarlar genel olarak Anadolu pazarlarında ticaretini yapmak üzere kaliteli kumaşları tercih etmişlerdir. Çünkü bu kumaşlardan tüccarlar daha fazla kar ediyorlardı. CCT 2, 50, 24ff no’lu belgede *šu-ma ku-ta-ni-tù-šé-/ba-lam* ²⁵⁾ *ša tù-šé-ba-lá-ni* ²⁶⁾ *lu* SIG₅, “eğer bana *kutānū* kumaşları gönderirsen, bana gönderdiklerin iyi kalitede olmalı”, ATHE 61, 15ff no’lu metinde *8 ku-ta-ni ša i-na* ¹⁶⁾ *šé-er ku-ta-ni-kà* ¹⁷⁾ *dam-qú-ni* “senin *kutānū* kumaşlarından daha iyi olan, 8 *kutānū* kumaşları” ifadeleri yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 194-195).

6. 4. Qablūm “orta kalite”

Qablūm kelimesi bir tekstil ürününün orta derecede kaliteli olduğunu göstermekle birlikte, bu kelime bir tekstil parçasının büyüklüğüne de atıfta bulunabilir (Michel & Veenhof, 2010, s. 248). Bu yüzden de bir nevi göreceli bir kavramı ifade

edebileceğini de düşünebiliriz. *Qablūm* kelimesi CAD (q) s.16-17’de de orta kalite anlamında verilmektedir. LB 1268, 7ff no’lu belgede “üçüncü çantada 4 iyi kumaş ve 2 orta kalitede kumaş” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 196).

6. 5. *Tardium* “ikinci kalite”

Tardium, eğer bir kumaş nitelemek için kullanılırsa, genellikle “takip eden kalite, ikinci, sonraki” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Muhtemelen *damqum*’dan sonra gelen bir kaliteyi ifade etmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 247). BIN 6, 75, 14ff no’lu metinde [*ša mi-iš-lim*] AN.NA *ša mi-iš-lim* ¹⁵⁾TÚG.HI.A SIG₅-*tim* *ù tár-dí-ú-tim* ¹⁶⁾*li-iš-ú-mu-ma*, “kalay ve iyi ya da ikinci kalitede kumaşların yarısını [(gümüşün) yarısından] satın almalarını sağlayın” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 197).

6. 6. *Ša qātīm* “normal, mevcut kalite”

Ša qātīm kelimesi “normal, mevcut kalite” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Çoğu *kutānū* türü kumaşının bu niteliğinde yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca *ša qātīm*’in *qātum* şeklinde yazılışlarına da şahit olunmaktadır. BIN 4, 7, 8’de, “300 TÚG *qá-tum* 10 TÚG *dam-qú-tum*”, ICK 1, 53, 2’de, “TÚG *qá-tum* 9 *ku-ta-nu* SIG₅” ifadeleri ile karşılaşılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 200).

6. 7. *Maṭium* “alt sınıf kalite”

Kötü kalite, düşük, ucuz, boyut ve miktar olarak küçük gibi anlamlarda kullanılan *maṭium* kelimesi, kıyafeti niteleyen bir sıfat olarak kullanıldığında kötü kalitede, ince, ucuz kumaş anlamlarında karşımıza çıkmaktadır (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1977, s. 428). Kt m/k 75. 10-11’de Hur-ilum’un Hahim ile Buruṣhattum’a yollamış olduğu kalay ve kumaşları anlatan belgede düşük kalitede *kutānum* cinsi kumaş fiyatı belirtilmiştir. Buna göre bahsedilen düşük kalitedeki *kutānum* cinsi kumaşın fiyatı 7,5 *šeḡel* gümüştür (Gökçek, 1998, s. 73).

İKİNCİ BÖLÜM

TEKSTİL ÜRÜNLERİNİN TİCARETİ

Kültepe metinlerinden tüccarların Asur'dan getirdikleri ve Anadolu'da pazarladıkları ürünlerin çoğunluğunu kumaşların oluşturduğu bilinmektedir. Asurlu tüccarlar sadece Asur'dan ve Babil'den getirdikleri kumaşların değil aynı zamanda Anadolu'da dokunan kumaşların ve elbiselerin de ticaretini yapmışlardır. İhraç edilen mallar arasında ise 40 kadar çeşidi bilinen kumaş (*şubātum*) ve elbiseler (*lubūšum*) başta gelmektedir (Günbattı, 2012, s. 56). Bu dokuma ürünlerinin bir kısmını Anadolu halkı satın alırken bir kısmını da Anadolu'daki yerel kralların satın aldıkları görülmektedir.

Mektuplara bakılırsa Anadolu'ya zaman zaman yüklü kumaş sevkiyatlarının yapılmasıyla karşılaşılmaktadır. Şalim-Aşşur'un yazmış olduğu 164 no'lu mektupta Issu-arik'e ait üç sevkiyata değinilmektedir: bunlardan biri 2 talent 10 mina kalay ve biraz kumaş; biri 4 talent 30 mina kalay, 5 eşek ve 18 giysi; üçüncüsü ise 6 talent 30 mina kalay ve 30 *kutānūm*'dur. Bunlar olağan ve oldukça yüklü sevkiyatlardır (Larsen, 2010, s. 48). Bunun dışında yine Şalim-Aşşur'a ait bazı metinlerde, yaklaşık 700 parça kumaş ve 20 veya 40 talent kalaydan oluşan yükün taşındığı muazzam bir sevkiyattan bahsedilemektedir. Büyük sevkiyatın toplam değeri 4 talent gümüşten fazla olmalıdır ve Eski Asur materyalinde bugüne kadar tescil edilmiş en büyük tek kervan olduğu kesindir (Larsen, 2010, s. 63).

Tüccarlar yapmış oldukları kumaş ticaretinden ise, yaklaşık olarak % 200 kar elde ediyorlardı. Yerli beyler ise onlardan yaklaşık olarak % 5 oranında vergi alıyorlardı. Ayrıca sarayın kumaş ihtiyacı da Asurlu tüccarların yapmış oldukları ticaretten ilk % 10'luk bir satın alma hakkı ile gideriliyordu. Tüccarların da başta gelen müşterileri saray halkıydı. Anadolu'ya ihraç edilen ürünler ilk önce saray mensuplarının

beğenisine sunulurdu. TÚG HI.A SIG₅^{tim} DIRI E.GAL^{li-u-tim} “iyi kalitede saraylık kumaş” ifadesi ile de herhalde, saray mensubu kişilere satılacak kaliteli tekstil ürünleri kastedilmiş olmalıdır (Albayrak, 2006, s. 65). Kt n/k 626 no’lu metinde sarayda alınan kumaşların kraliçe tarafından satın alındığı belirtilmektedir. Metnin ilgili satırları şu şekildedir: “Saraydaki 20 (top) kumaşı fiyatı karşılığında kraliçe satın aldı.” (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 729). Muhtemelen burada kraliçe ticareti yapılacak mallar üzerindeki ilk satın alma hakkını kullanmış değildir. ATHE 16 no’lu belgede sarayın kumaş üzerindeki onda bir ilk alım yapma hakkını kullandığını kaydetmektedir: “¹⁻⁵ İmdīlum ve İddi(n)-Aššur Uşur-ša-İštar’a söyle (söylerler): ⁴ ⁷İddi(n)-Aššur vasıtasıyla saraya girdiğim 49 (adet) *kutānū*-cinsi kumaştan ⁷⁻⁸2 ½ (adet) *kutānū*’u *nišhatum* (vergisi)dir. ⁹⁻¹⁰ (Saray) 5 *kutānū* sarayın 10’da birer (ilk alım hakkı) olarak satın aldı. ¹¹⁻¹²8 ½ *kutānū* cinsi (kumaşı) saray satın aldı.” (Albayrak, 2000, s. 110). Saraya yapılan bu ticaretin ardından geriye kalan ürünler de Anadolu halkına satılıyordu.

Asurlu tüccarların sarayla olan ticari ilişkilerinde, kraliçelerin kumaşlara olan ilgileri dikkatimizi çekmektedir. Kt n/k 388 no’lu belgenin ilgili satırlarında “Bir beyaz elbiseyi ve bir ince *kutānum*-kumaşını kraliçe benden istedi; (onu) bana gönderin.” ifadesi yer almaktadır (Günbattı, 1999, s. 79-81). Kt n/k 211 no’lu metinde kraliçenin iki ince *kutānum*-kumaşı istediği belirtilmektedir (Günbattı, 1999, s. 81). TC 3, 161 no’lu başka bir metinde, “Asanum’un 1 parça beyaz elbisesini (ve) Puzur-Aššur’un 2 parça elbisesini kraliçe için taşıdılar” denmektedir (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 798). KTS 1, 50c no’lu belgede, “Wahşuşanalı kraliçe huzura kabul ettiği zaman bir parça kumaş ve bir parça *šūru*-kumaşı hediye olarak verdim” ifadesi yer almaktadır (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 798). Yukarıdaki metinlerde görüldüğü üzere *kutānum* kumaşları ve beyaz elbiselerin kraliçelerle beraber sıkça anılmasından anlıyoruz ki, dönemin kraliçeleri arasında vazgeçilmez ürünlerdendi.

Asurlu kadınların, üretimde olduğu gibi Anadolu’daki ticaretinde de faal bir rol aldıkları görülmektedir. BIN 4, 7, 8-13 no’lu belgede Lamassī, ilk giden kervanla Aššur-malik’e bir kumaş verdiğini, fakat parasının henüz kendisine ulaşmadığı bildirmektedir. BIN 4, 96’da “Lütfen kumaşları paraya çevir, mühürle ve bana gönder” ifadesi yer alırken, ATHE 44, 33 v.d.da, Asurlu bir kadın, Anadolu’ya çeşitli kimselerle gönderdiği iyi kalitede 15 parça kumaşın bedeli olan altının gönderilmesini istemektedir (Günbattı, 1994, s. 194).

Sonuç olarak Asurlu tüccarlarla Anadolu halkı arasında, yoğun bir kumaş ticaretinin yapıldığı söylenebilir. Bu ürünler arasında *pirikannum*, *abarniūm*, *išrum*, *kutānum*, *lubušum*, *saptinnum* gibi pek çok kumaş türü yer almaktadır. Bu kumaşların çoğunluğu yünlüydü, ketenden yapılan ise oldukça az sayıdaydı. En çok satışı yapılan kumaş türü ise *kutānum* kumaşıydı. Kumaşların fiyatları ise genel olarak, tür ve kalitelerine göre 1 ile 45 *šeql* arasında değişmekteydi. Çoğunlukla gümüş üzerinden değerlendirilen kumaşların zaman zaman bakır ve kalay üzerinden de satışa sunulduğu görülmektedir. Neredeyse kumaşların hepsi, Asur'dakinin yaklaşık iki katına satıldığı için kumaş ticareti oldukça karlı bir işti.

1. Asurlu Tüccarların Yerel Yetkililerle Olan Münasebetlerinde Tekstil Ürünlerinin Rolü

MÖ 2000-1750 yılları arasında Asurlu tüccarlar, Orta Anadolu bölgesine kumaş ve kalay getirmekteydiler. Ticaretin gerçekleştiği bu dönemde Anadolu'da Puruštatum, Hahhum, Kuššara gibi büyük şehirlerde *rubā'um rabi'um* adı verilen büyük mahalli krallıklar yer almaktaydı. Asurlu tüccarlar da ticaretlerini Anadolu'da yapabilmek için yerel krallarla anlaşmalar yapıyorlardı. Bu anlaşmaların temelinde iki taraf da kendi haklarını koruyacak şekilde şartlar öne sürüyordu ve anlaşmalar çoğunlukla hukuki ve ekonomik alanlarda yapıyordu. Yapılan bu anlaşmalar maddeler halinde yazılıyordu. İşte bu döneme ait bir protokol metninde şu ifadeler yer almaktadır:

“1. Anadolu'daki krallığa bağlı saraya malın cinsine ve miktarına göre vergi verilecek.

2. Getirilmiş olan kaliteli kumaşlardan ilk satın alma hakkı saraya tanınacaktı. Sarayların bazı özel mallar üzerinde: “*amūtum*, *aši'um*, *birtum* ve *husārum*” gibi kıymetli maden ya da taşların ticaretinin yasaklandığı veya izne bağlı olarak, kısıtlı bir şekilde yapılabilme imkânının verildiği.

Ayrıca yerli krallar da Asurlu tüccarlara protokol anlaşmasına göre bazı garantiler vermekteydiler:

1. Yerli krallar, Asurlu tüccarların kendi resmi kurumları olan Karumlarda kanuni haklarını saklı tutup, emniyetli bir şekilde korumalarını temin etmek.

2. Politik ve adli bakımdan Asur'a bağlı olan tüccarların serbest bölgedeki bütün haklarını korumak.

3. Yerli kralın, hudutları dahilindeki yol güzergahlarının emniyeti bakımından, soygun ve hırsızlığa karşı tedbir almak.” (Sever, 1995, s. 6-7).

Bahsedilen bu anlaşmayı Asurlu tüccarlar ile saray arasında yapılan anlaşmanın genel şartları olarak görebiliriz.

Anadolu’da hüküm süren beylerin Asurlu tüccarların ticaretine ihtiyaç duymaları, herhalde sarayların ihtiyacı olan hammaddenin bulunmadığından kaynaklanmış olmalıdır. Asurlu tüccarlar, kraliyet saraylarının ihtiyacı olan her türlü malı temin etme garantisini de vermiş olmalıydılar. Böylece yapılan anlaşma gereği, Asurlu tüccarlar Anadolu şehirlerinde can ve mal güvenliği yerli beyler tarafından sağlanmak suretiyle yerleşmişler ve ticaretlerini sürdürmüşlerdir. Yaptıkları ticaretten de saraylara vergi ödemişlerdir (Şahin, 2004, s. 85).

Asurlu tüccarlarla Anadolu’daki kralların münasebetlerinde dokuma ürünlerinin rolüne baktığımız zaman, kralın istediği kumaşı istediği fiyatta alamadığını görüyoruz. Kt oo/k 6 (Günbattı, 2005, s. 761-766) no’lu belgenin ilgili satırlarında şu ifadeler yer almaktadır:

“¹⁴⁻¹⁸Giyinmen (için) [.....] *kutānūm*-kumaşından, [.....] *raqqatum*-elbisesinden ve *kusītum*-elbisesinden, gözüne kestirdiğini(!) zorla alıp götürmeyeceksin (ve) düşük fiyata alamayacaksın. ¹⁹⁻²⁰*kutānūm*-kumaşlarını, (ancak) *nishātum*-verginini (ödedikten) sonra alabilirsin. ²⁰⁻²²[*makūhum* ve] *kutānūm*-kumaşlarından (öncelikli satın alma hakkı olarak ancak) Γ 4¹ *makūhum*-kumaşı (ve) 2 *kutānūm*-kumaşı alabilirsin.”

Görüldüğü üzere kral, istediği kumaşı, zorla ya da düşük fiyata alamamaktadır. Sadece öncelikli satın alma hakkına sahip olduklarını alabilmektedir.

Metnin devamında ise şu ifadeler bulunmaktadır: “⁵⁷⁻⁵⁹Eğer senin şehrinde veya ülkende kumaşları kayıp biri varsa, sen (kumaşları) arayacak ve (onları sahibine) iade edeceksin. ⁵⁹⁻⁶¹Eğer (kayıpları) bulamaz isen, kayıpların sahibi yemin edecek ve sen kayıpları tam olarak ödeyeceksin.”

Buradaki ifadeye göre de, kralın ülke sınırları içinde kaybolan kumaş yükünü araması ve bunu sahibine teslim etmesi gerektiği, eğer yükü bulamazsa, yükün sahibinin yemininden sonra, kralın kayıp malı kendisine tahsis etmesi istenmektedir.

Yine aynı şekilde metnin devamındaki bir başka ifadede şunlara yer verilmiştir: “⁶⁹⁻
⁷⁰⁾Her 10 *parakannum*-kumaşından 1 *parakannum*-kumaşını sen *nishātum*-vergin
(olarak) alacaksın. ⁷⁰⁻⁷²⁾Eğer kumaş (*nishātum*-vergisi ödenmeden!) şehir kapısından
içeri alınırsa, kumaş belirlenmiş fiyatta olacak.”

Burada da, kumaşlardan *nishātum* vergisinin alınması gerektiği, aksi takdirde
kumaşların belirlenmiş başka bir fiyatta olacağı ifade edilmektedir.

Kt 00/k 10 no’lu metnin 3. sütununda şu ifadelere yer verilmiştir: “⁸⁻¹⁰⁾5 parça
kutānum-kumaşını *mūšium*²-memuru [alacak] ve her parça için 6 2/3 *šeql* gümüş
[ödeyecek]. ¹⁰⁻¹²⁾2 parça kumaş *hatunum*³-memuru [alacak] ve her parça için 9 1/3
šeql gümüş [ödeyecek]. ¹²⁻¹³⁾ 1¹ kumaş *šinahilum*⁴-memuru alacak ve [x *šeql*]
gümüş ödeyecek. ¹³⁻¹⁵⁾[*kutānum*]-kumaşlarından başka, Abarna-kumaş (ve) *kusītum*-
elbisesi [.....]. ¹⁵⁻¹⁶⁾*nishātum*-verginiz olarak [ödeyeceksiniz!.....] ¹⁷⁻¹⁹⁾[.....]
nishātum-verginiz olarak [.....] ve kervan [.....]. ²⁰⁻²¹⁾[.....mūš]ium-
memuru [alacak ve her parça için x *šeql*] gümüş ödeyecek.” (Günbattı, 2005, s. 768-
777)

Kt c/k 875 no’lu metinde, saraya 140 parça kumaş girdiği fakat 4 parça sargı kumaş
hariç tutularak hesaplanan 136 parça kumaş üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır.
Bu yüzden, 136 parça kumaşın *nishātum* vergisi olarak 6 ½ parça kumaş ile 3 *šeql*
gümüş ödendiği belirtilmektedir. Ayrıca sarayın, 13 parça kumaş da 1/10 ilk satın
alma hakkı (*ešrātum*) olarak aldığı kayıtlıdır (Albayrak & Erol, 2016, s. 61).

Dikkatimizi çeken bir başka husus da, Anadolu sarayının Asurlu tüccarlardan
aldıkları malların bedelini ödemedikleri durumudur. EL 1, 273 no’lu belge bu durumu
açıkça ifade etmektedir. Metinde, Kaniş’in *rabi simmiltim*’in (veliaht prensi)
İkūnum isimli bir tüccara borcu vardır. Fakat borcunu ödememektedir. Kendisi de
mevkisinden dolayı mahkemede yargılanamayacağı için, Asurlu tüccarlar da bu *rabi*
simmiltim’e kumaş satmamaya karar verirler. Bu “mesafe koyma” yöntemiyle, karum
kurumu, prens baskı yapmayı hedeflemektedir (Küçükbezi, 2011, s. 33).

² “*mūšium*” bir memur olarak ifade edilmektedir (Gelb, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1977, s. 249).

³ “*hatunum*” kelimesinin anlamı belirsizdir. Fakat “kralın damadı?” şeklinde yorumlandığı
görülmektedir (Küçükbezi, 2011, s. 19).

⁴ “*šinahilum*” kelimesinin anlamı “emir veren, memur” şeklinde geçmektedir (Gelb, Landsberger,
Oppenheim, Reiner, Cıvıl, & Brinkman, 1992, s. 37).

Asurlu tüccarlarla yerli krallar arasındaki ilişkilerde Asurlular'ın çoğu zaman güçlü taraf oldukları görülse de, Asurlular arasındaki mektuplaşmalarda bu durumun her zaman geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. CCT 4, 19c no'lu belgede “sizin bana gönderdiğiniz 25 parça *kutānū*-kumaşı Luhuzattia'da alıkondu. (Bu nedenle) saraya çıktık ve kraliçe şöyle söyledi: Kumaşlar kalay için tutulmaktadır. (Kalayı) buraya getirin.” (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 805). Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla, Luhuzatia kraliçesi muhtemelen tüccarlardan kalay talebinde bulunmuş, fakat bu isteğinin gerçekleşmemesi üzerine tüccarların kumaşlarına el koymuştur.

Kt 89/k 228 no'lu belgede “...Bizden üç kişi Wašhania kralına iyi kalitede 100 kumaş borçludur. O bize 4600 (mina?) bakır ve 10 mina kalayın gelirini borçludur. Ayrıca, o kişisel olarak bize 100 kumaşın gelirini borçludur...” ifadesi yer almaktadır (Küçükbezi, 2011, s. 37).

TC 2, 16 no'lu metnin ilgili satırları ise, karum'un saraya borçlu olduğunu ortaya koymaktadır: “..... Burada, karum saraya 2 yüz 13 (adet) kumaş borçlanmıştır.” ifadesinden de anlaşılacağı üzere karum yerel saraya oldukça yüksek bir miktarda kumaş borçludur. Saray, herhalde bu kadar çok kumaşı, kendi bünyesindeki çalışanları için istemiş olmalıdır (Albayrak, 2000, s. 57).

Kt n/k 388 no'lu belgenin ilgili satırlarında, kraliçenin beyaz bir elbise ve bir parça *kutānūm* kumaşını sipariş ettiği görülmektedir (Günbattı, 1999, s. 79-82). Ayrıca bu dönemde beyaz renkli kumaşların diğer renklerdeki kumaşlara oranla daha fazla talep edildiği bilinmektedir.

Kt n/k 579 no'lu belgede kārūm dairesinin, kral tarafından sipariş edildiği anlaşılan *kusītum* elbiselerin fiyatı olan ½ mina *šeql* gümüşü Enna-Su'en'e ödediğine ve bunun içinden İnna-Su'en'in 3 1/3 *šeqli* Ānah-â'ya verdiği dair bir kayıttır (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 16).

Kt b/k 471 no'lu metinde, sarayda hizmet veren bir grup Anadolulu çalışan, Asurlular'a ait olan kumaşları çalmışlardır. Kral da Asurlular'ın haklarını gözetip, adilce bir tutum sergileyerek, Asurlular'ın hırsızları idam etmelerine izin vermiştir (Balkan, 1974, s. 31).

Yine yukarıdaki metne benzer bir olay da Kt n/k 1374 no'lu belgede yer almaktadır:

“(1-4)Uşur-şî-İştâr; İkün-pîla ve Sü'en-re-um'a şöyle söylüyor: Sü'en-re-um'a şöyle söyle: (5-6) Burada, İkün-pîla'nın huzurunda, krala arz-ı ubûdiyet ettim ve (7-11) kral, yakaladığı Amkuvalı kadın ve erkek köleleri sorguya çekti. Amkuwa'nın ve kralın habercisi Hidaşha buraya geri döndü ve (12-16) Amkuvalı şöyle dedi: Kumaşların sahibi buraya gelsin ve Lakkimişa'da yemin etsin ki onun kumaşlarının bedelini ödeyeyim. (17-21) Biz şöyle dedik: Kim, yemin ettiği Lakkimişa'nın iştirak payından dolayı, kralı Aşşur'un kılıcı huzurunda çiğniyor? Sen, yemin edeceksin ve (22-26) kumaşlarının bedelini alacaksın. Belgeyi senin için kaydettiği günde, Şakkanakkum'u Amkuwa'ya hemen gönderiyor. (27-29) o, şöyle diyor: Senin kervancın buraya gelsin ve tüccarı yemin ettireyim!”

Buradaki ifadelerle göre, Amkuvalı şahısların Asurlular'a ait kumaşları sebebi bilinmeyen bir yoldan aldıkları veya zarara uğrattıkları anlaşılmaktadır. Bunun neticesi olarak tüccarların Amkuwa kralına şikâyette buldukları ve kralın bu konuyu araştırıp, çözmek üzere Hdaşba adlı temsilcisini görevlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu temsilci olayın geçtiği mahalleye geldiği ve bu konuya muhatap Asurlu şahısların Lakimişa denilen yerleşmeye gelerek yemin etmelerini ve yemin sonrası kumaşların bedelini ödeyeceğini söylediği kaydedilmektedir (Çeçen, 1990, s. 143-145).

Görüldüğü üzere, Anadolu sarayları ve Asurlu tüccarların dokuma ürünleri bakımından ilişkileri, vergi vermek, bazı kumaşlarda sarayın ilk satın alma hakkının olduğunu kabul etmek gibi belirli şartlar altında yürütülüyordu. Kralların buna karşılık istedikleri ürünü, istedikleri şekilde ve istedikleri fiyatlarda alamadıklarını görüyoruz. Fakat bazı kralların tüccarlardan aldıkları kumaşların bedellerini ödemedikleri ve buna karşılık, Asurlu tüccarlar kralları mevkilerinden dolayı sadece boykot etmekle yetindikleri görülmektedir.

Genel olarak yapılan anlaşmaların çoğu hukuk kararlarına uygun olarak yapılmıştır. Çoğu zaman da Asurlular'ın can ve mal güvenliklerinin sağlanmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Yerli kralların Asurlular'a vermiş oldukları bu tavizler, yapılan ticaretten sağladıkları kazanç ve dışarıdan gelen mallara ihtiyaç duymalarıyla açıklanabilir. Zamanımızdan 4 bin yıl öncesinde bile kişi hak ve özgürlüklerinin ne kadar önemli olduğunu görebiliriz. Ayrıca Anadolu'da gelişmiş bir hukuk sisteminin yürürlükte olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

2. Tekstil Ticaretinde Kadınların Rolü

Anadolu’da etkin bir şekilde faaliyet gösteren Asurlu tüccarlar, burada bir nevi aile şirketi şeklinde çalışıyorlardı. Tüccarların eşleri, kocaları ile mektuplaşarak, resmen Asur’da eşlerinin temsilcileri olmuşlardır. Bir taraftan ailenin geçimini sürdürürken, diğer taraftan da ticarete eşlerine yardım etmişlerdir. Bu kadınların, evlerini birer küçük atölyelere çevirerek, çoğunlukla tekstil üretimi yaptıkları ve bunun yanında tahıl üretimi ve ticareti, köle alım-satımı ve birçok ticari işlerle uğraştıkları bilinmektedir.

Kültepe metinlerine göre, Anadolu’ya kumaş sevkiyatı yapan çok önemli iş kadınları bulunmaktadır. Bunlardan birisi ünlü tüccar İmdīlum’un kızı İstar-bašti’dir. Kendisinin ticari faaliyetleri genellikle kumaş üzerine olduğuna dair çeşitli belgeler bulunmaktadır. Bunlardan biri olan ICK 1, 28 no’lu belgede İstar-bašti, ödünç olarak verdiği kumaşın bedelini Amur-ilī ile kendisine gönderilmesini istemektedir (Gökçek, 2002, s. 42). Kt n/k 1385 no’lu belgede ise İstar-bašti’ye ait *pirikannum* kumaşlarının Purhattum şehrinde satışından bahsedilmektedir. Metnin ilgili satırları şu şekildedir: “Kumaşlarımı bakırımla (birlikte) Purhattum’a girdirsinler. Senin bırakmadıklarını ve İstar-bašti’nin 10 (adet) yumuşak *pirikannum* kumaşını, onların değeri (olan) iyi Taritar bakırını Uzua’ya ver ki benim bakırım ile Purhattum’a girdirsinler.” (Bayram S. , 1994, s. 221).

İmdīlum’un hanımı Šimat-Aššur ise, belgelerde daha çok İnnāia’nın hanımı Tarām-Kūbi ile birlikte görülmektedir. Belgelere göre, bu iki kadın Anadolu’daki yakınlarına ve diğer tüccarlara kumaş dokuyup, göndermek suretiyle ekonomik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. KTS 2, 38 no’lu metine göre Šimat-Aššur, 106 top *kutānu* kumaşı, 4 siyah eşekle Anadolu’ya sevk etmiştir (Gökçek, 2002, s. 42-43). Yine bu iki bayana ait TC 1, 5 no’lu metin dikkatimizi çekmektedir. Buradaki ifadeye göre Šimat-Aššur ve Tarām-Kūbi, kumaşlarının bedellerini İmdīlum’dan alamamaktadırlar (Gökçek, 2002, s. 43). Bu örnekte de görüldüğü gibi Asurlu kadınların mektuplarının çoğu yaptıkları işin karşılıklarını alamadıkları için bir serzeniş içermektedir.

Asurlu tüccarların eşleri veya akrabaları arasında geçen mektuplaşmalar çoğunlukla sipariş edilen kumaşların ebatları, kaliteleri, işlenmesi ve fiyatları gibi konuları içermektedir. Fakat tabletlerde kumaşları birbirinden ayıran özellikler ve dokuma

teknikleri hakkında hemen hemen hiçbir şey söylenmemektedir. Sadece Puzur-Aşşur isimli tüccarın eşi Waqartum'a gönderdiği TC 3/1, 17 no'lu mektupta az çok ayrıntıya girilmektedir:

⁶⁻⁹⁾ “Bana gönderdiğin kumaş iyidir, aynı kumaştan dokumaya devam et ve (onları) bana Aşşur-idi ile gönder. ¹⁰⁾ Ben sana (her parça için) yarım mina gümüş göndereceğim. ¹¹⁻¹⁴⁾ Kumaşın bir yüzünü tarasınlar, onu kırpmasınlar ve dokuması sıkı olsun. ¹⁵⁻¹⁸⁾ Bana gönderdiğin önceki kumaşa oranla her (parça için) fazladan 1 mina yün daha işle, fakat onları ince tut. ¹⁹⁻²⁰⁾ Diğer tarafı hafifçe taranabilsin. ²¹⁻²²⁾ Eğer hala tüylüyse, bir *kutānum* kumaşı gibi kırpabilirsin. ²³⁻²⁶⁾ Bana gönderdiğin Abarna kumaşının benzerinden bir daha gönderme. ²⁷⁻²⁸⁾ Eğer bir tane yapmak istersen orada giydiğin gibi olanından yap. ²⁹⁻³³⁾ Eğer ince (kaliteli) kumaşlar dokumayacaksan, duyduğuma göre orada bolca satılıyormuş, (onları) benim için satın al ve buraya gönder. ³³⁻³⁷⁾ Dokuduğun tam bir kumaş dokuz karış uzunluğunda ve sekiz karış genişliğinde olmalı.” (Günbattı, 2012, s. 58)

Bu mektuba göre, Puzur-Aşşur eşi Waqartum'a resmen kumaş siparişi vermekte ve belirli kumaşları da kendisine göndermesini istemektedir. İşte bu tür belgeler, Asur'dan Anadolu'ya yapılan ticaretin nasıl ve ne ölçüde yapıldığına dair ipuçları vermektedir. Fakat yine de yazılı kaynakların eksikliğinden dolayı tekstil ticaretinin tam olarak nasıl yürütüldüğü ve ne tür kumaşların kullanıldığı konusunda hala bazı eksiklikler bulunmaktadır.

Anadolu'ya dokuma ürünleri gönderen kadınlardan en ünlülerinden biri de Pūšu-kīn'nin eşi Lamassi'dir. Fakat Balkan'a göre, Lamassi, Pūšu-kīn'in eşi değil, Asur'da oturan bir akrabasıdır (Balkan, 1987, s. 417). ATHE 31 no'lu metindeki mektup bu durumu kısmen aydınlatmaktadır. Mektubu yazan Šū-Kūbum Pūšu-kīn'e, değişik iki cinsten toplam 10 parça kumaş ve bir paket *husārum*'u⁵, karısının ona getirmek üzere emanet ettiğini bildirmektedir. Pūšu-kīn'e Asur'dan kumaş gönderen kişinin Lamassi olduğu bilindiğine göre, mektupta ismi yazılmamış bayan herhalde ondan başkası değildi (Günbattı, 1994, s. 193).

Lamassi ile Pūšu-kīn arasında geçen mektuplaşmaların çoğu kumaş ihracatına dayanmaktaydı. Pūšu-kīn'in eşini sürekli kumaşın kalitesi ve ölçüsü konusunda

---

⁵ *husārum*: kıymetli bir taş.

uyardığı görülmektedir. BIN 4, 10, 12-15 no'lu belgede Lamassi, gönderdiği kumaşlar için Pūšu-kīn'in *šahru lā damqu* "küçük ve iyi değildir" dediğini yazmakta, BIN 4, 11, 7-10'da ise, "Niçin sen bana daima 'gönderdiğin kumaşlar iyi değildir' diye yazıyorsun." şeklinde tepki göstermektedir (Günbattı, 1994, s. 193). Pūšu-kīn'e göre Lamassi'nin göndermiş olduğu kumaşlar, yeterli boyutlarda ve kalitelere değildir. Lamassi de görüldüğü gibi kumaşların kalitesinin kötü olduğunu kabul etmemektedir.

Lamassi'nin Pūšu-kīn'e yazmış olduğu bazı mektuplarda, Asur'da yünün pahalı olmasından bahsetmektedir. BIN 4, 7, 16-18 no'lu belgede de Lamassi "Keseyi gönderdiğin zaman (içine) yün (de) koy" demektedir (Günbattı, 1994, s. 193-194). Dolayısıyla bu metin Asur'da yün sıkıntısı çekildiğinin açık bir kanıtıdır.

Uşur-ša-İştār isimli bir tüccarın kız kardeşlerinden biri olan Şimat-Sū'en'i ticarete aktif isimlerden biri olarak görmekteyiz. Kendisinin Mannum-ki-Aşşur isimli tüccara yazmış olduğu Kt n/k 588 no'lu mektupta, Şū-Enlil'e vermiş olduğu kumaşların bedeli olan ½ mana gümüşün kendisine ulaştırılmasını istemektedir (Gökçek, 2002, s. 93). Kt n/k 268 no'lu metinde ise, adı belirtilmeyen bir bey efendiye, iyi kalitedeki kumaşı, erkek kardeşlerinden Hunnia'nın getirmekte olduğunu ve bu kumaşın o beye giydirilmesini istemektedir. Ayrıca kumaştan yapılmış bir bel kemerinin, niçin bahsedilen beye giydirilmediğini sorarak sitem etmektedir. Diğer taraftan, Aduda isimli bir kişinin *šakkukum* cinsi kumaşı Uşur-ša-İştār'a getirmekte olduğunu, Uşanum'un da, hem *šakkukum* kumaşlarını hem de *musārum*'u Uşur-ša-İştār'a göndermek üzere Anadolu'ya doğru yola çıktığını anlatmaktadır (Gökçek, 2002, s. 94).

Yine Uşur-ša-İştār'ın bir diğer kız kardeşi olan Akadia'nın da kumaş imalatı yaptığı ve bunları Anadolu'ya ulaştırdığı Kt n/k 1698 no'lu metinde anlatılmaktadır (Gökçek, 2002, s. 97).

Uşur-ša-İştār'ın arşiv belgeleri içinde ismi en az zikredilen diğer bir kız kardeşi ise Lamassatum'dur. Eldeki bilgiler az da olsa onun da diğer Asurlu kadınlar gibi kumaş imalatı ve ticaretiyle ilgilendiğini göstermektedir. Nitekim erkek kardeşi İküppā'nın kendisine gönderdiği Kt j/k 359 no'lu mektubun ilgili kısımlarında, 2 top *kutānu* kumaşı ve 2/3 mina gümüş değerindeki madeni aynanın kendisine gönderildiği kayıtlıdır.

Yukarıdaki metinlere göre, kadınlar Asur'dan gönderdikleri kumaşların karşılığını istemektedirler. Gönderdikleri kumaş ne kadar kaliteli ve ne kadar çok olursa o kadar para kazanıyorlardı. Yapılan bu kar ile daha fazla kumaş üretebilmek için biraz daha malzeme aldıkları gibi, gıda ve günlük ihtiyaçlarına da bir miktar para ayırıyorlardı. Günümüzden yaklaşık 4000 yıl öncesinin şartlarını düşündüğümüzde, kadınların bu denli ticari hayatın içerisinde yer alıyor olmaları, dönemin sosyal hayatının ne kadar ileri bir seviyede olduğunu gözler önüne sermektedir.

3. Tekstil Ticareti Yapılan Şehirler

Asur Ticaret Kolonileri döneminde, Anadolu'da pek çok ticari merkez yer alıyordu. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu bölgelerde ticaret genel olarak altın, gümüş, bakır, değerli taşlar, kalay ve kumaş üzerine kurulmuştu. Bunlar içinde kumaş ticaretinin şehirlerde oldukça yoğun yapıldığı ve bazı şehirlerde de bu kumaşların üretildiği bilinmektedir. Wahşuşana, Akad, Mama, Luhuzatia, Hahhum, Talhat gibi birçok şehir tekstil üretimi ve ticareti yapılan önemli merkezler olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Aynı zamanda kumaşlar belirli bir şehir ya da bölgelere ait olmasıyla da adlandırılmaktaydı. Bu yapılar daha çok şa bağlacı + bölge adı olarak yapılmaktadır.

Tekstil ürünleri isimlerindeki bazı kasabalar oldukça iyi bilinirken bazıları henüz tanımlanamamıştır. Örneğin, takkušta'um ve şilipka'um olarak adlandırılan tekstil isimlerine karşılık gelen yer isimleri bilinmemektedir. Kumaş ve dokuma ürünlerinin, metinlerde üretildiği ya da ait olduğu şehrin adı ile anılması, bu ürünlerin Mezopotamya, kuzey Suriye ve diğer komşu ülkelerden toplanarak Anadolu'da pazarlandığına işaret etmektedir (Albayrak, 2000, s. 37).

3. 1. Abarna

Abarnūm, Asur'dan Anadolu'ya ihraç edilen kumaşlar arasında yer alan bir kumaşın ismidir. Abarna olarak geçen ve bir şehir ya da bölge ismi olan bu yerin neresi olduğu tanımlanamamıştır (Michel & Veenhof, 2010, s. 219). Bilgiç, Abarna'nın, klasik Abarne (bugünkü Çermik) ile aynı yer olduğu kabul etmiştir (Bilgiç, 1946, s. 402). Eski Asur metinlerinde A-bar-ni-a-am, A-bar-né-e, TÚG A-bar-né-en ve TÚG.HI.A A-bar-ni-ú şeklinde örneklerini çoğatabileceğimiz değişik yazılışları mevcuttur (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 17).

Abarna kumaşlarının Asur'daki kadınlar tarafından üretildiği bilinmekle birlikte, ismi geçen bu kumaş türü metinlerde çok fazla yer almaktadır. TC 3/2, 158, 24ff no'lu belgede 5 TÚG *a-bar-ni-e*²⁵⁾*i-na šé-pi-kâ*²⁶⁾*a-ta ta-at-ba-al*, “5 Abarna kumaşı kendi kervanınızla size taşındı” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 439). Ayrıca bu kumaşın, farklı çeşitlerinin bulunduğu ve fiyatının diğer kumaş türlerine göre oldukça pahalı olduğu bilinmektedir.

3. 2. Akad

Akad şehrinin Kuzey Babil bölgesinde olabileceği düşünülmektedir (Veenhof, 1972, s. 99). Bu şehirde üretilen kumaş, şehrin kendi ismi esas alınarak *ša akkidē* (akkadūm), “Akadlıların kumaşları” olarak geçmektedir. Akad'dan ithal edilmekteydi ve konu ile ilgili bir mektupta “ülkelerinde isyan olduğu için Akadlılar şehre gelemediklerinden”, dolayısıyla bir zamanlar bu kumaşın çok fazla bulunmadığından bahsedilmektedir (Veenhof, 2011, s. 57). Kt o/k 4 no'lu belgenin ilgili satırında “1 Akad tülünü benim mühürümle Kuliya'nın yük sarıcısı, denizci Aššur-šad-ilī'nin oğlu size getirmektedir...” (Albayrak, 2006, s. 66-67) denilmektedir.

3. 3. Asur

Asur, Kuzey Mezopotamya'da, Musul'un güneyinde Küçük Zap suyunun Dicle Nehri'ne döküldüğü bölgedeki “Kal'at Şergat” olarak adlandırılan bölgededir (Gökçek, 2015, s. 16).

1993'te keşfedilen bir metin *a-li-ú-tum* olarak nitelendirilen bazı tekstil ürünlerinden bahsetmektedir. Bu sıfat “Aššur /Aššur'da yapılmış/Aššur modasına göre” gibi anlamlara gelebilmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 219). Yine aynı şekilde CAD'da ise *alū* şeklinde şehir anlamında kullanılmıştır (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1968, s. 388-389).

3. 4. Hahhum

Hitit kaynaklarında Hahhaş olarak geçen Hahhum bölgesinin, Sivas Divrik yakınlarında olduğu düşünülmektedir (Bilgiç, 1946, s. 411). Ayrıca Hahhum ve Asur arasında yapılan Kt 00/k 10 no'lu metinde yer alan “(Eğer) sizin kırlık bölgenizde veya ülkenizin (diğer bir yerinde) nehirde bir gemi batarsa, kaybolacak malı (ve gemiye ait), ip ve kıvrık kazıklara varıncaya kadar, her şeyi tam olarak

ödeyeceksiniz” (Günbattı, 2005, s. 773) ifadeleri Hahhum şehrinin bir nehir kıyısında yer aldığını göstermektedir.

Hahhūm olarak da yazılabilen hahhum kumaşı ise, “ša + coğrafik isim” olarak anılmaktadır. “Hahhum ülkesinden” olarak anılan bu kumaşın Anadolu kökenli olduğu da düşünülmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 222). Aynı zamanda bu bölgenin yünü ile tanındığına dair ifadeler mevcuttur. OIP 27, 7 no’lu belgede Hahhum yünü, *šaptum makrītum* “kırmızı yün” ile birlikte geçmektedir. Metnin ilgili satırları şöyledir: “¹⁻⁵⁾ 3 mana yün[ü ....] Adad-naşir bana ge[tirdi]. 3 mana yünü ve 20 mana kırmızı yünü Adad-naşir ve Malui taşıdılar. ⁶⁻¹⁰⁾ Hahhum’un 3 mana yünü ve 15 mana kırmızı yünü Adad-naşir taşıdı. 10 mana kırmızı yünü Šiwinala’nın oğlu Ennam taşıdı...” (Öz, 2014, s. 118-119).

3. 5. Haqqa

İyi kalitede tekstil ürünleri üreten bir yer olarak bilinen Haqqa’nın, Anadolu’ya giden yolunda, Habur üçgeninin kuzeyindeki Eluhut ile kuzey bölgesinde yer alan Zalpa arasında bulunabileceği düşünülmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 222-223).

3. 6. Hurama

Hurama şehrinin Kaniş ile Fırat arasında bulunduğu söylenmektedir. Hurama sarayının tıpkı diğer şehirlerde olduğu gibi kalay, kumaş ve diğer ithal ürünlerini Asurlu tüccarlardan temin etme yoluna gittikleri görülmektedir. Kt n/k 1024 no’lu belgeden, Hurama kralının bizzat Asurlu tüccar Manuki-Aşşur’dan 10 top kumaş almış olduğunu bilinmektedir (Şahin, 2004, s. 29).

3. 7. Luhuzatia

Luhuzatia şehrinin “Antitoroslar’ın doğusunda, Kummanni ve Fırat arasında, Malatya civarında, Kizzuwatna bölgesinde, Orta Anadolu platosunun güneydoğu sınırlarında ve Elbistan yakınlarındaki Karahöyükte” yer alabileceği düşünülmektedir (Kuzuoğlu R. , 2000, s. 331).

Luhuzatia şehrinin ticarete önemli bir bölge olduğu bilinmektedir. Çünkü bir metinde Anadolu’ya getirilen bir malın ilk olarak Luhuzatia’ya gitmesi gerektiği ısrarla belirtilmektedir (Yiğit, 1997, s. 11). Şehrin belgeleri dikkate alındığında ise hayvancılığın ekonomik hayatta geniş yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden de yün, deri, post gibi ürünler Luhuzatia’da büyük rağbet görmüş olmalıdır. Bu manada

BIN 4 181 no'lu metinde yer alan “Luhuzatia yünü”, Kt n/k 1475 no'lu metindeki “Luhuzatia derisi ve yünü” ifadeleri Luhuzatia şehrinin hayvansal ürünler bakımından önemli bir pazar alanı olduğunu göstermektedir (Gökçek, 2004, s. 69). Ayrıca BIN 6, 7, 19-21 ve RA, 25, 11-12 no'lu metinlerde geçen “yün Asur'da pahalıdır” ifadeleri, Asurlu tüccarları Luhuzatia şehrine yün için bağlı kılmıştır (Gökçek, 2004, s. 67).

Diğer taraftan CCT 4, 19c no'lu metinde, Luhuzatia kraliçesinin kalay gelmediği için 25 parça *kutānu* kumaşını alıkoyduğu ifade edilmektedir (Gökçek, 2004, s. 316). Bu metin Luhuzatia şehrinde sadece hayvansal ürünlerinin değil aynı zamanda kumaş ticaretinin de bulunduğunu göstermektedir.

3. 8. Mama

Mama kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş kralı Waršama'ya yazdığı tarihi bir mektup olan Kt g/t 35 no'lu metin (Balkan, 1957, s. 6-9), Mama şehrinin hem siyasi olaylarını açıklamakta hem de coğrafi konumu hakkında bilgiler vermektedir. Metinde kendisine bağlı on iki şehirden bahsetmesi Mama Krallığı'nın önemli ve büyük devletlerden biri olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda metindeki ifadelerle göre, bu şehrin Kaniş ve Asur arasında kervan yollarının geçtiği önemli bir bölgede, hatta Mama şehrinin Göksun-Maraş ya da Elbistan-Maraş arasında bir bölgede olabileceği düşüncesi hakimdir (Kuzuoğlu R. , 2000, s. 331).

Mama, kervan güzergâhları arasında stratejik bir bölgede bulunmasından dolayı ticarete ve özellikle dokumada oldukça faal bir rol aldığı görülmektedir. Hatta dokuma ürünlerinin bu bölgede üretildikten sonra ihraç edildiğine dair kayıtlar mevcuttur. *Pirikannum* ve *kusītum* gibi kumaşların çoğu zaman Mama'da üretildiği bilinmektedir. TC 1, 43 no'lu metinde 5 mana gümüş değerinde “Mama'nın *Pirikannum* kumaşı” şeklinde geçmektedir (Şahin, 2004, s. 94). TC 3, 65 no'lu yün ve *pirikannum* kumaşının satışından bahsedilen belgede ise “yumuşak Mama yünü” ifadesi geçmektedir. Bu ifade aynı zamanda bu şehrin yünü ile de tanındığını göstermektedir (Gökçek, 2004, s. 313). Yine aynı şekilde Kt n/k 576 no'lu metnin ilgili satırlarında “Mama'nın iyi cins *kusītum* kumaşı” denilirken (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 52-53), Kt n/k 1452, 11-12'de *ku-si-ta-am ša Ma-ma* ve Kt a/k 882, 15-16'da *ku-si-tim ša Ma-ma-i-e* “Mama'nın *kusītum* kumaşı” ifadeleri yer almaktadır (Gökçek, 2004, s. 313). Diğer taraftan başka bir metinde geçen “Mama

postu” ifadesi de, Mama’da imal edilen postların belli bir markaya sahip olduğunu göstermektedir (Gökçek, 2004, s. 313).

3. 9. Malku

Malku kelimesi, TC 3, 169, Ay. 2-3’de TÚG *ku-sí-tum Ma!-al-ku-a-i-tum*, VAT 9220, 38-40’da *ku-sí-a-tim Ma-al-ku-wa-i-a-tim* örneklerinde olduğu gibi, geçtiği metin yerlerinde kumaş türlerini ifade etmek üzere aidiyet ekli bir yer adı olarak kaydedilmektedir (Kuzuoğlu R. , 2007, s. 105). Pahalı bir kumaş türü olduğu düşünülen *malku(w)āum* Asur’dan Anadolu’ya ihraç ediliyordu (Michel & Veenhof, 2010, s. 220). Veenhof ise, TC 3, 169’da geçen ²1 “TÚG *ku-sí-tum* ³*lu al-ku-a-i-tum* ⁴*ù lu ší-li-ip-kà-um*” ifadesinden bu kumaşın *kusītum*’un yanında özel bir tür olduğunu düşünmektedir (Veenhof, 1972, s. 160).

3.10. Puruşhattum

Puruşhanda yazılışlarıyla da yer alan Puruşhattum şehri Kaniş’e dört günlük bir mesafede, Nenaşşa’nın batısında yer almaktadır (Bilgiç, 1946, s. 387).

Puruşhattum şehri ticarete faal rol oynayan bir şehirdir. Kt n/k 1689 no’lu mektubun ilgili satırlarında “Burada yeteri kadar kalay mevcut olduğundan, 1 biltum 20 mana kalayı ve 60 top kumaşı Uzubişkum ile Puruşhattum’a gönderdim. Yine işittim ki, Puruşhattum’da “*makuhu*” cinsi kumaş pahalıdır. 10 mana gümüşlük satın al ve buraya gönder” ifadesi yer almaktadır (Sever, 1995, s. 130). TC 3, 47’de ise Puruşhattum’da, kalay ve kumaş ticaretinden bahsedilmektedir (Gökçek, 2002, s. 34). Buradaki ifadelere göre, bu şehirde kumaş ve kalay ticaretinin yapıldığı görülmektedir.

Diğer taraftan bu dönemde bulaşıcı hastalıklardan dolayı Puruşhattum’da bazı sosyo-ekonomik değişimler yaşandığı da görülmektedir. Kt n/k 1339 no’lu belgede geçen “Puruşhattum’daki salgın hastalıktan itibaren, kalayı dörder şeçel üzerinden, kumaşları yarımşar manadan peşin olarak veriyorlar” ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır (Çeçen, 1991, s. 59).

3. 11. Qaştara

Qařtara, muhtemelen Tell Rimah bölgesinde ele geçen Kt 93/k 75 no’lu metinde “1 TÚG *ni-ib-ra-ra-/am, şa Qá-tá-ra*” ifadesi ile *nibrārum* kumaşının menşei olarak verilmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 223). Veenhof, bu şehrin Kuzey

Mezopotamya’da olduğunu söylemektedir (Veenhof, 1972, s. 240). E. Bilgiç ve S. Bayram ise, Qaṭṭara’nın Sivas-Malatya arasında aranan Hahhum ve Razama’dan çok uzakta olmadığını söylemektedir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 78).

3. 12. Subartu

ša šubirim, Asur’un kuzeyinde, Dicle Nehri boyunca yer alan Hurri dilinin konuşma bölgesinin ismini içermektedir. Asur dili ile ses uyumu olduğu görülmektedir. Bu terim daha çok Asur’dan Anadolu’ya gönderilen *šubātum*, *nibrārum* ve *kusītum* kumaşlarına eklenir (Michel & Veenhof, 2010, s. 222). HUCA 38, 1967, 13’de, *1 nibrārum lu ša šubirīm lu ša ālimki* “ya Subartu ya da (Asur) şehirden 1 *nibrārum*” ifadesi geçmektedir (Cebesoy, 1995, s. 183). Kısaca diyebiliriz ki, bu bölge coğrafi özelliklerinden dolayı ticari açıdan önemli bir yerde olmakla beraber, aynı zamanda kumaş ticaretinde faal bir noktada bulunmaktadır.

3. 13. Suze

Suze şehrinin tam olarak nerede olduğu bilinmemekle birlikte, daha çok Anadolu menşeyli iyi cins elbise üretilen bir yer olduğu düşünülmektedir (Bayram S. , 1994, s. 222-223). AKT 2, 24 no’lu metinde yer alan ¹⁰⁾ *lu lubūšam sū-sé-e-a-am* ¹¹⁾ *lu tūgku-ta-na-am* SĠG₃¹²⁾ *ša-ma-ma lá-bi-ša-šu* “İster Suze elbisesini, ister iyi *kutānum* kumaşını satın alınız ve onu giydiriniz.” (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 46-48) ifadesinden ise *susēium*’un bir çeşit elbise olduğu görülmektedir.

3. 14. Šilipka

Šilipka’um şeklinde kodlanan kumaşın isminden, Šilipka ya da Şulupka olarak geçen bu yerin, kumaş imal ve ihraç eden bir yer adı olduğunu düşünülmektedir (Bilgiç, 1946, s. 415). Ayrıca, Asur’dan Anadolu’ya ihraç edildiği bilinmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 220).

3. 15. Taggušta

Hitit merkezinin kuzey doğu taraflarında olacağı düşünülen Kaşka şehrinin bir parçası olan Taggušta’nın, Sivas bölgesinde bir yerde olabileceği tahmin edilmektedir. Kapadokya metinlerinde, kumaş elde edilen bir şehir olarak olarak geçmektedir (Bilgiç, 1946, s. 403). Mari kraliyet arşivlerinde ise *ták/ta-ak-ku-uš-tu-ú* şeklinde yazıldığı görülmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 221).

3. 16. Talhat

Kuzey Suriye bölgesinde olabileceği düşünülen bu yerin tam olarak nerede olduğu bilinmemektedir. Yazılı kaynaklarda Talhat veya Tilhat yazılışıyla görülen, Mari ve Çagar-Pazar metinlerinde Talhiu'im şeklinde yer alan bu şehir, çağın kumaş ihraç eden yeri olarak bilinmektedir (Bilgiç, 1946, s. 414). *şubātū ša Talhat* ve *sapdinnū sig₅ ša Talhat* ifadelerinden tekstille ilgilenen bir bölge olabileceği görülmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 223).

3. 17. Timelkiya

Timelkiya şehri, Kaniş-Hahhum arasında Kaniş'in doğusunda yer almaktadır (Şahin, 2012, s. 121). Kt 00/k 10 no'lu metinde aidiyet ekli olarak Timelkiya şehriden de bahsedilmektedir ve ayrıca bu şehrin Hahhum ile komşu olduğu anlaşılmaktadır (Günbattı, 2005, s. 777). Ancak yine de yerini tam olarak ifade etmek güçtür.

Timelkiya, Asur Ticaret kolonilerin kervan güzergâhları üzerinde bulunduğu için önemli bir ticari bölgedir. İmdilum ve Pūšu-kēn isimli tüccarların šu-Hubur'a gönderdikleri BIN 6, 79 no'lu metinde geçen "4 talent 20 mana kalay 105 *kutānu* kumaşı, 3 *kutānu* Ennanimin, 8 *šurutum* 6 kara eşek 40 mana serbest kalay toplam 9 talent senin *awitumun*⁶ olup, 3 2/3 mana 2 *šeqel* gümüş 33 1/3 mana yol vergisini (*dātum*) Timelkiya'ya kadar ödedim" ifadeleri ile yaptıkları masraflar hakkında bilgi vermektedirler (Şahin, 2012, s. 124). CCT 5, 28 C no'lu metinde "50 *kutānu* elbisesi 21 *šurutum* 2 kalay paketi ve örtüsü, 2 *lubušum* 2 *raqqutum*, 1 *šulupkaum*, 4 kara eşeği Timelkiya'da Pilah-İstar'a Bazaya teslim etti" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeye göre Asurlu tüccarlar Asur'dan getirdikleri kalay ve kumaşları Timelkiya'dan Anadolu içlerine sevk etmektedirler (Şahin, 2012, s. 125).

3. 18. Wahšušana

Wahšušana şehrinin Tuz Gölü'nün kuzeyinde olabileceği düşünülmektedir (Şahin, 2008, s. 687). Bölgede Asurlu tüccarların yerleşerek ticari faaliyette buldukları bilinmektedir. Tüccarların burada kalay ve kumaşları bakırla takas ettikleri ve pek çok türden de elbiseyi getirdikleri görülmektedir. Metinlerde, Wahšušana'ya getirilen kumaşlardan *kutānum*, *pirikannum* ve *šurutum*'un isimleri sıkça geçmektedir (Şahin, 2008, s. 668-669). Puşuken'in temsilcisi Puzur-Aşşur'a ve oğlu Suea'ya göndermiş

⁶ *awitum*, bir ticaret sevkiyatının değerine atıfta bulunan bir kelimedir (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Civil, 1968, s. 524).

olduğu BIN 4, 31 no'lu metnin ilgili satırlarında, Wahşušana'dan 52 adet *kutānum* kumaşı gönderildiği ve bunların 30 tanesinin Puşuken'e 9 ¼ *šeql* gümüşe satıldığı, fakat şimdiye kadar para ödemediği anlatılmaktadır (Dercksen, 1996, s. 190-192). Kt c/k 1530 no'lu metin ise, Şulī tarafından Aşşur-emūqī'ye yazılmıştır. Burada Wahşušana'da bulunan bir miktar kumaşın satılacağı ve elde edilen gelirin Aşşur-emūqī'ye gönderileceği belirtilmektedir (Albayrak & Erol, 2016, s. 87).

3. 19. Zalpa

Zalpa şehri, hayvancılık ve tekstille ilgilenen bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu şehrin tam olarak nerede olduğuna dair bazı tartışmalar vardır. Kaniş kraliçesi efsanelerine dayanılarak, Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü yerde olacağı ifade edilmiş, daha sonra iki adet Zalpa şehrinin bulunduğu; birinin Bafra yakınlarında İkiztepe diğerinin ise, Orta Anadolu'nun güneyinde olacağı ifade edilmiştir. Son araştırmalardan birinde de Achemhöyük'ün Zalpa olacağı iddia edilmektedir (Şahin, 2004, s. 27).

Metinlerde Zalpa şehrinde tekstil ürünlerinin ihracatının ön planda olduđu görülmektedir. Kt 0/k 26 no'lu metinde yer alan 2 *št-ı[t-ri] ša Za-al-pá* "2 Zalpa tülü" (Albayrak, 2006, s. 90-92) ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

4. Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Yün, Post ve Bu Ürünlerin Ticareti

Kültepe metinlerinde koyundan sıkça bahsedilmektedir. Çünkü yün, kumaş ve tekstil ürünlerinin hammaddesi olduğundan dolayı, koyun yetiştiriciliği ve yün ticaretini de zaruri hale getirmiştir.

Koyun, metinlerde sıklıkla UDU ideogramıyla, bazı belgelerde de Akadça deđerini *i/emmerum* yazılıřıyla geçmektedir (Öz, 2014, s. 79). TC 3, 191 numaralı belgede *lakānum* ve *šalinnu* cins koyunlardan ve çeřtli miktarlardaki yünden bahsedilmektedir (Öz, 2014, s. 83). Koyun, yün ve çeřitli türlerdeki tekstil ürünlerine yapılan ödemeleri gösteren BIN 4, 162 no'lu metinde ise, koyun cinsini gösteren *etūdum* ve *lakānum* kelimeleriyle karřılařılmaktadır. Belgede 49 koyun içersinden 9 tanesi *etūdum* ve 8 tanesi ise *lakānum* olan koyunlara toplam 57 ¼ *šeql* gümüş ödendiđi görülmektedir (Gökçek, 2004, s. 63).

Koyun yetiřtiriciliđi oldukça gelişmiş olmasından dolayı yün üretimi de büyük bir öneme sahipti. Yün metinlerde genellikle *šipātum*, *šaptum*, *šupātum* şeklinde

geçmektedir. Bunun dışında keçi anlamına gelen *enzum/ezzum/inzum* (Gelb, Landsberger, Oppenheim, & Jacobsen, 1958, s. 180) kelimeleri metinlerde yer almaktadır ve bu dönemde belgelerde, “keçi yününden yapılmış çuval ya da heybe” anlamına gelen *zurzum* kelimesiyle de karşılaşılmaktadır (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 1961, s. 167).

Yün genellikle metinlerde, Asurlu kadınların yünlü kumaş ürettikleri bir ham madde ve Anadolu’da bir ticari mal olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’da yün ticaretinin temel amacı ise, Asur’da yünün yeteri kadar bulunmamasından dolayı yün talebinin fazla olmasıdır. BIN, 6, 7 ve RA 59, 25 no’lu metinlerde, *šaptum ina alim waqrat* “yün şehirde pahalıdır” denilmektedir. BIN 4, 9, 3-6’da Lamassī Pūšu-kīn’in kendisine iki kişi ile yün gönderdiğini yazdığını hatırlattıktan sonra, o kimselerin kendisine bir şey vermediklerini söylemektedir. Yine aynı metnin devamında “keseyi gönderdiğin zaman (içine) yün (de) koy” yazmaktadır. Bir başka mektubunda da “(benim tasarrufum olarak) 1 mana gümüş koyduğun zaman (içine) yün (de) koy” demektedir (Günbattı, 1994, s. 194). Anlaşıldığı kadarıyla Asur’da büyük çapta bir dokuma sanayisi vardı ve bu durumda ortaya yün ihtiyacını çıkarmıştı. Ortaya çıkan bu yün ihtiyacı da komşu bölgelerden karşılanmaya çalışılıyordu. Özellikle Asur’dan Kaniş’e gelen, işlek bir yol üzerinde bulunan ve Elbistan civarında aranan, başta Luhuzatia olmak üzere Mama, Balīhum, Hahhum ve Timelkiya yün piyasasının çok canlı olduğu şehirlerdi. BIN 6, 176’da Luhuzatia’dan 5335 mana (yaklaşık 2660 kg.) yün alındığından söz edilmektedir. Bir *šeql* gümüşe yaklaşık 3 kg. yün satın alınabiliyordu. Yani 1 kg. yünün fiyatı 2,5 gr. gümüştü (Günbattı, 2012, s. 60). Kt 87/k 464:18-20 no’lu belgede Luhuzatia şehrinde 1.7 ton yün satışı anlatılmaktadır. CCT 4, 47a: 30-33 no’lu metinde ise 2.4 ton beyaz yün ve 600 kg. kırmızı yünün satışından bahsedilmektedir (Lassen, 2014, s. 257). Bunun dışında Kt n/k 1475, 21-22’de ise *šá-áp-tám ú maš-ke ša Lá-hu-za-ti-a* “Luhuzatia derisi ve yünü” ifadesi yer almaktadır (Gökçek, 2004, s. 63). Bu ifadeler ışığında Luhuzatia şehrinin yün üretimi bakımından önemli bir bölge olduğu söylenebilir. TC 3, 65 no’lu metinde “yumuşak Mama yünü” ifadesi Mama şehrinin de yün üretiminde önemli bir merkez olduğunu anlatmaktadır (Gökçek, 2004, s. 313). Başka bir yün üretim merkezi Balīhum şehriydi. Burasının hem şehir hem de nehir ismi olarak bugünkü Tell Abyad olabileceği düşünülmektedir. BIN 6, 176 no’lu belgede, 3 biltum 40 mana yünün Balīhum’da satın alındığı kayıtlıdır (Öz, 2014, s. 118).

Asurlu tüccarların ticaretini kontrol altında tutan bit Karim'in Anadolu içi yün ticaretine fiilen katılıp katılmadığı bilinmemektedir. Fakat kumaş ve yünün bu merkezlerde depolandığı bilinmektedir. Tüccarlar da yünü yerlilerden satın almıyorlardı, satın alma işi daha çok bit Karim tarafından organize ediliyordu (Özgüç T. , 2005, s. 28).

Asur metinlerinde yünler genellikle, “kıızıl, kırmızımsı yün”, “kırmızı yün”, “beyaz yün”, “boyalı yün”, “yumuşak yün”, “kaliteli yün” gibi sıfatlarla beraber kullanılmıştır. İddi(n)-Su'en'in vekili ve İrbi-Adad'a hitaben, Anadolu bir kimseden, satıp yerine yün vermek üzere aldığı kazan konusunda yazmış olduğu Kt o/k 86 no'lu mektubun ilgili kısımları şu şekildedir: ^{“24-28)} Eğer kazanı şimdiye kadar satmadıysan, kazanın ve gümüşün karşılığı (olan) kaliteli yünü sen kendi (malından) bana gönder!...” (Albayrak, 2006, s. 110-112). BIN 4, 54 no'lu belgede de SÍG.HÍ.A *şinītim* “boyanmış yün” için 35 mana ödeneceği kayıtlıdır. CCT 4, 27a numaralı mektupta ise SÍG.HÍ.A *sāmtum* kıızıl, “kırmızımsı yün” ifadesi yer almaktadır (Öz, 2014, s. 119).

Yün, Anadolu'nun bazı bölgelerinde kolaylıkla temin edilebildiği ve ihracatı da kolaylıkla yapılabildiği için oldukça karlı bir üründü. Yünün gümüş ve altın karşılığında satışının yapıldığı da görülmektedir. AKT 2, 58 numaralı metinde yünün paraya çevrilmesinden bahsedilmektedir. ^{“1-9)} Buiza ve Amur-ilī'ye şöyle söylüyor: Yoktur (ama) bugünden itibaren mevcut olacak yünü, tüccar olmadan dikkat edin ve paraya çevirin. ¹⁰⁻¹⁷⁾ Yünün parası olan 5 *şeqel* gümüş, *kaşşārum* (olan) Nazum üzerindedir. İnnāya'nın oğlu Aşşur-malik alacaktır. Sözümlü, Buzia'ya söylemeye dikkat et.” (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 101) ICK 1, 135 no'lu metnin ilgili satırlarında ise ^{“5-12)} Yüne gelince, yazdığım gibi eğer altın temizse, sen ve Puzur-Aşşur (onu) mühürleyiniz. Eğer altın mevcut değilse, yünün fiyatını bakır olarak Puzur-Aşşur'a ver...” ifadesi yer almaktadır (Öz, 2014, s. 121). Burada da yünün fiyatının altın ve bakır olarak da ödenebileceğini görüyoruz.

Diğer taraftan, Anadolu'da yapılan yün ticaretine saray, tıpkı kumaş ticaretinde olduğu gibi %5 oranında vergi almaktaydı (Özgüç T. , 2005, s. 29). Anadolu içindeki yün ticaretinin organizasyonu da kumaş, kalay ve bakır ticaretine benziyordu.

Kültepe metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Asurlu tüccarlar sadece yünün değil, aynı zamanda hayvan derilerinin ve postlarının da ticaretini yapıyorlardı. Deri, post

anlamlarına gelen *mašku*'nun fiyatı konusunda metinlerde bazı ifadeler yer almaktadır. CCT 3, 7b. 21-22'de *mašku*'ların fiyatları 67,5 *šeql* gümüş olarak verilmektedir. BIN 4, 51. 40-41'de ise 3 adet iyi *mašku*'nun fiyatı 10 *šeql* gümüş olarak gösterilmektedir (Gökçek, 1998, s. 87). TC 1, 4 no'lu metinde “sizin malınız olan 260 post Waşhaniya'da bulunmaktadır” ifadesi yer almaktadır (Günbattı, 2012, s. 60). Aşşur-taklāku'dan Aşşur-nādā'ya yazılan KTBL 3 no'lu mektupta ise, yünle birlikte yüksek rakamlarla ifade edilen hayvan derilerinden oluşan hisselerden bahsedilmekte, yün ve hayvan derilerinin her bir parçasının gümüş karşılığında satılması kararlaştırılmaktadır. Metnin ilgili satırlarında:

“⁴⁻⁸⁾ 5'er biltum yünü, 300 hayvan derisini sizin hisseniz için aldım. Sizin hissenizden 10 *šeql* gümüş azal(tıl)acak. (borç olarak kaydedilecek) ⁹⁻¹⁷⁾ 31 ½ hayvan derisi (ve) 40'ar mana (yün) için, (her bir parça başına) bir mana gümüş Pūšu-kēn'in ticari girişimleri neticesinde (firmasında) hesaplandı. 12 biltum 50 mana yün (ve) 600 hayvan derisi aldım. (Her bir parça başına) 1 1/6 *šeql* yün için (yünün satılması karşılığında ödenecek) gümüş mevcut olsun. Hayvan derileri uygundur (kalitelidir).” ifadeleri yer almaktadır (Öz, 2014, s. 123).

Anlaşıldığı üzere, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine bağlı olarak yün üretimi ve ticareti de oldukça gelişmişti. Özellikle de yünün Asur'da pahalı oluşu, yün ticaretini büyük ölçüde etkilemiştir ve dönemin tüccarlarının çevre ülkelere ve özellikle de Anadolu'ya bağlı kalmalarına sebep olmuştur.

5. Metinlere Göre Ticareti Yapılan Kumaşların Fiyatları

Asurlu tüccarların, kumaşlarının çoğunu daha doğudaki Hindistan, Afganistan ve diğer bölgelerden Asur'a götürdükleri ve oradan Anadolu'ya getirerek takas ettikleri bilinmektedir (Gökçek, 1998, s. 69). Onların döneminden kalan metinlerden de kumaşların cinsleri, kaliteleri, renkleri, kumaşlardan alınan vergi türleri öğrenildiği gibi, aynı zamanda bu kumaşların fiyatları da öğrenilmektedir. Metinlerden anlaşıldığı kadarıyla kumaşların fiyatları, kalitesine ve talebine göre çeşitlilik göstermektedir. Aynı zamanda Anadolu'da dokunan kumaşlara göre Asur'dan getirilen kumaşların daha kaliteli ve pahalı olduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan kumaşların zaman zaman fiyat üzerinden sipariş edildiği görülmektedir. ATHE 47, 20ff no'lu belgede yer alan TÚG.HI.A *a-na* ²¹⁾*lu-bu-uš šu-ha-ri* ²²⁾*ša iš-tù ½ GÍN 2/3 GÍN* ²³⁾*1 GÍN ša-a-ma šé-bi-lam* ²⁴⁾*a-ta BA-li-a-tim* ²⁵⁾*ša*

1 GÍN.TA ù 1 ½ GÍN.TA ²⁶⁾tù-uš-té-bi₄-lam, “1/2 ya da 2/3’den 1 *šeqel* kadar masrafları olan personelin kıyafetleri için elbiseler satın al ve bana gönder; ama bana gönder... parça başı 1 ve 1 ½ *šeqel* elbiseler” ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır (Veenhof, 1972, s. 452). Kumaşların fiyatları çoğu belgeler ve kaynaklar üzerinden verilmeye çalışılsa da, bazı kumaşların fiyatları bu konuda bilgi veren vesikaların azlığı nedeniyle belirlenememiştir.

5. 1. Abarniūm

Abarniūm kumaşının satışında farklı fiyatlar gösterilmektedir. Kt 92/k 322 metni 10 parça *kutānum* kumaşı ve 2 parça *abarniūm* kumaşı hakkında yazılan bir mektuptur. Bu metne göre, ¹⁻⁴⁾ Šu-İštar’a söyle! Bēlum-bāni, Enlil-bāni ve İli-imitti şöyle (söyler): ⁴⁻⁸⁾ Aššur-tāb’a verdiğin adak (olan) 10 (parça) kaliteli kumaş ve 2 (parça) *Abarniūm* kumaşı için o şöyle (söyledi): ⁸⁻¹⁶⁾ “10 (parça) kaliteli *kutānum*-kumaşı altına [satıldı]; bir *Abarniūm* kumaşını 1/2 mana 3 *šeqel* gümüşe bana satmıştı; bir (*Abarna* kumaşını da) 2/3 mana gümüşe ben sattım. Toplam 1 mana [13] *šeqel* gümüştür” (Erol, 2012, s. 61-62). TC 3/2, 134’de kervan hesabından fiyatı 10 *šeqel* gümüş olarak geçerken Anadolu’da satış fiyatı 45 *šeqel* gümüş olarak belirtilmektedir. BIN 4, 4’de ise 22 ½ *šeqel* olarak gösterilmektedir (Şahin, 1997, s. 316). CCT 1, 34 no’lu belgede ise *abarniūm* kumaşının 1 parçasının 20 *šeqel* gümüş olduğundan bahsedilmektedir (Gökçek, 1998, s. 71).

5. 2. B/Palitum

Bir sıfatı niteler gibi görünen *b/palitum* kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemesine rağmen daha çok bir kumaş türünü ifade edebileceği düşünülmüştür. TCL 20 164: 12’de 2 TÚG *b/pa-li-li* için 6 *šeqel* gümüşten bahsedilmektedir (Gelb, Landsberger, & Oppenheim, 2005, s. 66). Dolayısıyla 1 parça *b/palitum* 3 *šeqel* gümüşe karşılık gelmektedir. ATHE 47: 24’de “Ben, ‘bana hizmetçiler için kıyafet olarak kullanılacak kumaş alıp gönder.’ dediğimde bana 1 veya 1 ½ *šeqel* fiyatında BA-li-a-tim göndermeye devam ediniz.” (Michel & Veenhof, 2010, s. 232). Her iki metinde de geçen kumaş fiyatının farklılıklarından ötürü çeşitli kalitelere olabileceği söylenilebilir.

5. 3. Burā’um

Tek kalitede ve pahalı olduğu düşünülen bu kumaşın fiyatının BIN 4, 160, 12-13’de geçen “karum’un kölesi Nurkili’ye çok iyi kalitede *burā’um* giydirdiğimden dolayı, o

bana 20 1/2 *šeql* gümüş borçludur.” ifadesinden bu kumaşın yaklaşık değeri öğrenilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 184).

5. 4. Dızabum

Kuliya 54:4-6 no’lu metinde yer alan “Bir tekstil fiyatından 1 ½ *šeql* gümüş fiyatına, karısı için bir *dızabum* satın aldı.” (Michel & Veenhof, 2010, s. 245) ifadesinden *dızabum*’un yaklaşık fiyatı görülmektedir.

5. 5. Ēb/pīšum

Elbise anlamına gelen *epišu* kelimesi, *pirikannum*’dan alt kalitede bir kumaşı ifade etmektedir. TC 3/1, 65, 3 vd.da 15 GÍN KÙ.BABBAR *ša i-BI-ša* “*ēb/pīšum* için 15 *šeql* gümüş” (Cebesoy, 1995, s. 183) ifadesinde bu kumaşın fiyatından bahsedilmektedir.

5. 6. Hirišnānum

ATHE 64, 21’de, *hi-ri-iš-na-na ù ša e-mu-qí/-i[m?]* 1 ½ *ma-na* 5 GÍN *šu qù-uk-ta-áš-nu ú-ká-al*, Benim malım olan 1 ½ mana 5 *šeql* ağırlığındaki 1 *hirišnānum*’u tuttum.” ifadesi yer almaktadır. *Hirišnānum*’un ağırlığını anlatan bu metnin dışına bir de transkripsiyonu M.T. Larsen tarafından yapılan ve F.T.4 olarak adlandırılan yayınlanmamış bir metinde *i-ši-m hi-ri-iš-na-na 4 1/3* GÍN GUSKIN *ad-ma-ku* “1 *hirišnana*’nın hâsılatı olan 4 1/3 *šeql* altının hissesine hak kazandım” ifadesi yer almaktadır (Cebesoy, 1995, s. 187). Buradaki metine göre ise bu kumaşın fiyatı 4 1/3 *šeql* olarak geçmektedir.

5. 7. İšrum

“yünden yapılmış sargı veya kuşak” olarak tercüme edilen *išrum* kumaşının fiyatı hakkında, BIN 4 180, II. 6 ff’de “16 *išrum* için Talhatlılar’a 20 ½ mana, 2 *šeql* bakır ödedim.” ifadesi yer almaktadır. Bu metne göre *išrum* için oldukça önemli miktarda bakırın ödendiği ileri sürülmektedir (Lewy, 1956, s. 34).

5. 8. Kusītum

Kaliteli kumaşlar arasında yer alan *kusītum* kumaşına BIN 4, 189, 13-14’te parça başına 10 *šeql*; TC 1, 81, 36’da 7 ½ *šeql*; CCT 1, 35, 15’de 7 *šeql* fiyat verilmektedir (Veenhof, 1972, s. 159). AKT 2, 10 no’lu metinde ise kral tarafından sipariş edildiği anlaşılan *kusītumun* fiyatı ½ mana 5 *šeql* gümüş olarak ifade edilmektedir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 16-17). Normal ya da iyi kalitelere

üretildiği ve farklı niteliklere sahip olduğu için bu kumaşın fiyatında çeşitlilik görülmektedir.

5. 9. Kuş(ş)utum

Pahalı bir kumaş türü olduğu düşünülen *kuş(ş)utum* kumaşının fiyatının TC 3/1, 61, 3’de 20 *şeqel* gümüşten düşük olmadığından bahsedilmektedir. (Cebesoy, 1995, s. 175).

5. 10. Kutānum

Kutānum metinlerde sıkça rastlanan bir kumaş türüdür. Bu kumaşın maddi değerini gösteren metinlerde çeşitli fiyatlardan bahsedilmektedir. Çünkü kumaşın çeşitli kalitelere olduğu ve oldukça pahalı bir kumaş türü olduğu bilinmektedir. Çoğu zaman metinlerde “kral kalitesi” denilen bir kalitede olduğu ifade edilmektedir. AKT 2, 11 no’lu metnindeki ifadeye göre, bir *kutānum* kumaşı 2 mana, yani yaklaşık 1 kilo ağırlıkta olduğu ya da 1 kumaşın 2 mana olabileceği tahmin edilmektedir. (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 17-18). TC 3. 43 de 230 *kutānum* kumaşının fiyatı 13 2/3 mana 2 2/3 *şeqel* yani *kutānum* kumaşının 1 tanesinin fiyatı 3.3 *şeqel* gümüş olarak verilmiştir (Şahin, 1997, s. 317). CCT 4, 23a no’lu metinde 32 mana bakır, ICK 2, 130’da 25 *şeqel* gümüş, ICK 1, 191’de 20 *şeqel* gümüş ve CCT 2, 2, 21’de ise 3 ½ *şeqel* gümüş olarak geçmektedir (Cebesoy, 1995, s. 168-169). CCT 3, 22. 15-16 no’lu metinde 5 *şeqel* gümüş olarak geçerken ATHE 30, 10. 17-18 no’lu metinde 9 *şeqel* gümüş, BIN 4 61. 27-28’de 30 *şeqel* gümüş, BIN 4, 160. 19’da 30 mana bakır ve CCT 2, 11. 65-66’da 1 parçası 40 mana bakır olarak geçmektedir (Gökçek, 1998, s. 71-76).

5. 11. Lubuşum

Genel olarak giysi anlamında kullanılan *lubuşum*, çeşitli kalitelere ve fiyatlarda yer almaktadır. ATHE 47. 20-23’de çocuk elbiseleri için kullanılmak üzere yollanan *lubuşum* cinsi kumaşlar kalitesiz cinsten olmalı ki 0,5 *şeqel*, 2/3 *şeqel* ya da 1 *şeqel* gümüş değerinden satılmaktadır. ATHE 66. 10. 22-24 no’lu metinde 1 parça *lubuşum* için 150 mana bakır ödenmiştir (Gökçek, 1998, s. 77), CCT 4: 49a, 5 ve CCT 4: 37’de 20 *şeqel*, RHA 17, 37’de bir top *lubuşumdan* yapılan elbisenin fiyatı en az 10 ½ gümüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökçek, 2002, s. 87).

5. 12. Makūhum

Metinlere göre *makūhum* kumaşı pahalı ve nitelikli bir kumaş çeşididir. Ayrıca bu kumaşın metinlerde farklı fiyatlarda geçtiği görülmektedir. Kt o/k 128 no'lu metinde “1 *makūhum* (kumaşın) fiyatı (olan) 10 *šeql* gümüşü (ve) Mamma'nın 2 *kusītum* (kumaşını) aldı.” (Öz & Albayrak, 2005, s. 30) ifadesi yer almaktadır. TC 3/2, 132, 1'in 5. satırında da; *I ma-kuh u ih a-ra-nim il-qí-ú-ma 15 GÍN iš-qú-l[u]*, “Yolda bir *makūhum* aldılar ve 15 *šeql* ödediler.” denilmekte ve metnin devamında da parça başına 9 ½ *šeql*den satılan 60 *makūhum* ve *ēb/pīšum*'dan bahsedilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 180). Kt s/k 36'da “1 *kutānū* 2 top *makūhumu* Duduli'ye verdim. Vašhania'dan dönüşünde 1 *kutānū* için 1/3 mana gümüş tartacak.” denilmekte ve yine aynı metinde “2 *makūhum* için her biri 15 *šeql* (gümüş) ödeyecektir.” (Şahin, 1997, s. 319) ifadesi yer almaktadır.

5. 13. Menuniān(um)

Kıyafet olarak kullanılan *menuniān(um)* kumaşına parça başına sadece 1 *šeql* ödendiği yazılmaktadır (Veenhof, 1972, s. 171).

5. 14. Nahlaptum

Manto, pelerin türünde bir giysi çeşidi olduğu düşünülen bir parça *nahlaptum*'un fiyatı için ICK 2, 83, r.6'da 10 *šeql* gümüş verildiği yazılmaktadır (Cebesoy, 1995, s. 187).

5. 15. Namaššūhum

Namaššūhum kumaşının Asur'dan ithal edildiği bilinmektedir. Genel olarak kaliteli kumaşlarla birlikte ismi geçtiğinden dolayı *namaššūhum*'un da kaliteli bir kumaş türü olduğu söylenebilir. CCT 5, 44a, 3'de ise, 10 *namaššūhum*'un da içinde bulunduğu oldukça fazla miktarlardaki çok iyi kaliteli kumaşlar için parça başına 25 *šeql* gümüş ödendiği söylenmektedir (Cebesoy, 1995, s. 179). Bahsedilen bu fiyat ise, *namaššūhum* kumaşının oldukça pahalı bir ürün olduğunu göstermektedir.

5. 16. Nasistum

Nasistum'un fiyatı OIP 27, n.55, 8'de 10 ve 2 *nasistum* için parça başı ⅓ ve ½ *šeql* gümüş olduğu belirtilmektedir (Veenhof, 1972, s. 179). Dolayısıyla oldukça düşük fiyatlı bir kumaş türü olduğu görülmektedir.

5. 17. Nibrārum

Çok kaliteli olmadığını düşünülen *nibrārum* kumaşının fiyatı konusunda bazı bilgileri yer almaktadır. Prag I, 686 metnindeki ifadeye göre:¹⁹⁾ ... *ni-ib-ra-ra-am*²⁰⁾ *lu ša Šu-bi-ri-im lu ša a-limki*²¹⁾ *lu ku-sí-tám ša A-ki-dí-e*²²⁾ 10 GÍN.TA! ù 12 GÍN.TA *šu-qú-ul-ma*²³⁾ *a-na li-tab-ší-a šé-bi-lam*²⁴⁾ AN.NA *ša DUMU A-ta-a*²⁵⁾ ù 20 TÚG *ra-qá-tim*²⁶⁾ *i- šé-er / ANŠE i-dí-ma*²⁷⁾ *a-na a-li-ki-im*²⁸⁾ *pí-qí-id-ma lu-ub-lu-nim* "...ya Subartu cinsi ya da Asur cinsi bir *nibrārum* kumaşı veya Akad cinsi bir *kusītum* kumaşı (için) 10 veya 12 *šeql* (gümüş) öde ve elbisem için bana gönder. Ataya'nın oğlunun kalayını ve 20 (parça) ince kumaşı eşeğe yükleyip kervana teslim et ki buraya getirsin" (Erol, 2012, s. 7). Buradaki metne göre *nibrārum* kumaşının fiyatı 10 veya 12 *šeql* gümüş şeklinde geçmektedir. Kt o/k 7 no'lu mektup ise İřim-Su'en'in, Uşur-ša-Aşşur'a ve Šimat-İřtar'a hitaben yazılmıştır. Yine burada birçok kumaşın ismi sayıldıktan sonra *nibrārumun* da ismi anılarak 10 *šeql* gümüş istenmektedir (Albayrak, 2006, s. 69-71).

5. 18. Pirikannum

Metinlerdeki kayıtlara göre farklı niteliklerde olan *pirikannum*'nun fiyatları her bir parça başına $\frac{3}{4}$ ve 4 *šeql* arasında değişmektedir (Michel & Veenhof, 2010, s. 238). VAT 9237, 11'de *pirikannum*'nun 3 *šeql* değerinde olduğundan, TC 2, 60, 5-6'da ise 4 *pirikannum* için 15 *šeql* bir ödmeden bahsedilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 182). Buna göre bir parça *pirikannum* 3.75 *šeql* gümüş değerindedir. BIN 4, 162 no'lu metnin ilgili satırlarında 40 parça kırmızı renkte *pirikannum* cinsi kumaş fiyatı yaklaşık olarak 27 *šeql* gümüştür. Bu duruma göre bir parça *pirikannum* kumaşının fiyatı 1,5 *šeql* gümüş yapmaktadır. Metnin devamında ise çocuk elbisesi için hazırlanan 63 parça *pirikannum* cinsi kumaşın fiyatı 110 *šeql* gümüş olarak verilmektedir. Bu ifadeye göre ise 1 parça *pirikannum* kumaşının fiyatı yaklaşık 1,8 *šeql* gümüşe karşılık gelmektedir. KT c/k 47'de ise 1 parça *pirikannum* cinsi kumaşın fiyatı 4,75 *šeql* gümüş olarak belirtilmiştir (Gökçek, 1998, s. 77-78). İsmi metinlerde oldukça sık geçen *pirikannum* kumaşının fiyatının bu kadar çeşitlenmesinin sebebi çeşitli kalitelere üretiliyor olmasına bağlanılabilir.

5. 19. Raqqutum

İnce, zarif ve pahalı olduğu düşünülen *raqqutum* kumaşının çeşitli kaliteleri mevcut olduğundan dolayı fiyatında da bazı çeşitlilikler söz konusudur. *Raqqutum* kumaşının Asur'dan satın alış fiyatı TC 1, 70, 20 ve EL 133, 7 metinlerinde 5 ve 7 *šeql* gümüş

olarak geçmektedir. EL 155, 1'de 1 *šurum* ve 1 *raqqutum* satın almak için 10 *šeqel*den bahsedilmektedir. TC 1, 47, 3'de 3 *raqqutum*, 2 *šilipkā'um*, 4 *takuštā'um* ve 12 *lubūšum* için satın alma fiyatı olarak toplam 110 *šeqel* veya parça başına yaklaşık olarak 5 ½ *šeqel* ifadesi geçmektedir. CCT 3, 45 B, 4 de bazı iyi kalitedeki kumaşlarla beraber 1 *raqqutum*'un yaklaşık 22 ½ *šeqe*le satıldığı görülmektedir (Veenhof, 1972, s. 152). TC 2. 8-9'da 1 parça *raqqutum* cinsi kumaşın fiyatı 9 *šeqel* gümüş olarak verilmektedir (Gökçek, 1998, s. 78). *Raqqutum*'un satın alma ve satış fiyatları arasındaki bu farklılık bize bu kumaşın ticaretinin ne kadar karlı olabileceğini göstermektedir.

5. 20. Saptinum

BIN 6, 227, 8-9'da 1 *saptinum*'un fiyatının 5 1/3 mana bakır olduğu yazılmıştır. TC 1, 81, 6'da da *saptinum*'un satış fiyatı olarak 5 1/4 *šeqel* gümüş geçmektedir. ICK 1, 55, 5'de 73 *šeqel* gümüş tutarında *saptinum*'dan söz edilmektedir (Cebesoy, 1995, s. 181).

5. 21. Šubātum

Metinlerde çok fazla bilgi bulunmayan *šubātum* kumaşının fiyatı konusunda bazı bilgiler yer almaktadır. Kt o/k 63'de Puruštatum Karum'unun iki şahit önünde, İddi(n)-Aššur ve Šu-Anum arasındaki, 7 (top) kumaşla ilgili hesaplaşma konusunda düzenlenmiş olan bir mahkeme kaydı yer almaktadır. Orada şöyle bir ifade bulunmaktadır: “⁵⁻⁹Onun *šubātum* kumaşı için 11'er *šeqel*, ayrıca 6 *šeqel* gümüş ince (kumaşın) fiyatı olarak Šu-Anumİddi(n)-Aššur'a tartacak.” Buradaki bu ifadeye göre *šubātum* kumaşının fiyatının 11 *šeqel* gümüş olduğu görülmektedir (Albayrak, 2006, s. 40-41). Bunun dışında Kt o/k 28 no'lu metin ise Aššur-malik, Šamaya ve İstar-Kūbī'ye hitaben yazılmış bir mektuptur. Burada yer alan ifadeye göre, *šubātum* kumaşının fiyatı 16 *šeqel* gümüş olarak verilmiştir (Albayrak, 2006, s. 94-95). KTS 1, 48. 9-10'da 1 parça *subarum*'un fiyatı 5 *šeqel* gümüş, BIN 6, 175. 3'de 7,5 *šeqel* gümüş, CCT 4, 9. 12-13'de 15 *šeqel* gümüş, CCT 1, 33. 12-13'de 20 *šeqel* gümüş, Kt n/k 1618. 16-17'de 30 *šeqel* gümüş olarak verilmektedir (Gökçek, 1998, s. 81-82).

5. 22. Šubātum ša akkidē

Kaliteli ve en iyi bilinen kumaşlar arasında yer alan *šubātum ša akkidē* kumaşının çeşitli kalitelere sahip olması fiyatını da etkilemiştir. Kumaşın alış fiyatı metinde geçtiği şekliyle, 1 mana gümüş olarak gösterilmektedir. Satış fiyatı ise, BIN 4, 4,

4’de 45 *šeql*, BIN 6, 50’de, 35 *šeql* ve KTS 55a, 15’te ise, 17 ¼ *šeql* olarak bahsedilmektedir (Şahin, 1997, s. 316). CCT 2, 24 no’lu metinde 1 GÚ 12 1/3 mana kalay içerisinden 4 parça *şubātum ša akkidīē* cinsi kumaşına kalay üzerinden 8 mana 8 2/3 GÍN 15 ŠE miktarında fiyat verilmiştir. Bu duruma göre 1 parça *şubātum ša akkidīē* kumaşının fiyatı 122 *šeql* kalaydır (Gökçek, 1998, s. 78).

5. 23. Šilipkā’um/Šulupkā’um

Asur’dan ihraç edilen bu kumaşın Šukupka şehrinde dokunmuş olabileceği düşünülmektedir. Asur’daki alış fiyatı hakkında bilgi bulunan tek metin ise TC 1, 47’dir. Burada 3 *raqqutum*, 2 *šilipkā’um*, 4 *takuštā’um* ve 12 *lubūšum* ile birlikte toplam fiyatın 1 mana gümüş olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu’daki satış fiyatı CCT 3, 45 b, 6’da yaklaşık olarak 22 ½ *šeql*, BIN 4, 228, 7’de ise 33 *šeql* olarak gösterilirken, Garelli’ye göre ise, bu kumaşın fiyatı 50 mana işlenmiş bakırdır (Veenhof, 1972, s. 165). Buradaki fiyat ifadelerine göre kumaşın kârı oldukça yüksek olmalıdır.

5. 24. Šitrum

Dokunmasına oldukça özen gösterilen *šitrum* kumaşının çeşitli niteliklerde olduğu bilinmektedir. Kumaşın fiyatı ise CCT 1, 50’de, *šitri ša Zalpa* 20 *šeql* veya parça başına 3 ½ *šeql* olarak geçmektedir ki, bu fiyat bir kumaş için oldukça düşüktür (Cebesoy, 1995, s. 186).

5. 25. Šulhum

Asur’dan Anadolu’ya ithal edildiği düşünülen *šulhum* kumaşının fiyatına baktığımızda, ICK 2, 296, 4-5’de, fiyatının 35 mana bakır olduğu görülmektedir. EL 175, 4-5’de “8 TÚG *šulhī* 8 *šeql*” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 168). KTS 1, 48. 5’de 1 parça *šulhum* cinsi kumaşın fiyatı yaklaşık 8 *šeql* gümüş olarak verilirken CCT 5, 38. 5-6’da ise 9 *šeql* gümüş olarak verildiği görülmektedir (Gökçek, 1998, s. 79).

5. 26. Šurum

Siyah renkte bir kumaşı anlattığı düşünülen *šurum* kumaşının fiyatı AKT 1, 82 no’lu metninde şu ifadeler yer almaktadır:

“İmdī-ilum’a Šūmi-abia, Al-tābum ve Kuzizia şöyle söyler: 1 bilat kalayı, 10 *kutānum* kumaşını (ve) 7 *šurum* kumaşını Kaki bana getirdi. Senin kalayını biz

kontrol ettik ve 1 mana eksik çıktı. Niçin sen bana şöyle söylüyorsun: ‘‘Kalayın için 7’şer *şeqel*, *kutānūm* kumaşı için 1/3’er [*şeqel*], *şurum* kumaşı için [.....] 12’şer *şeqel* üzerinden (parayı) henüz gön[der]medin!’’ Gümüş [bizim için pahalıdır] ve 9’ar *şeqel*’den taksim edecekleri kalay gibi, gümüşü bakır için 1 ½ mana 4’er *şeqel* üzerinden ona taksim edecekler. Kalayını ve kumaşlarını senin haberine göre aldık. Kendimizi sıkarak parayı 10’ar *şeqel*’den gönderebileceğimiz kadar göndereceğiz’’ (Bilgiç, Sever, Günbattı, & Bayram, 1990, s. 101).

Burada geçen ifadeye göre *şurum* kumaşının fiyatı 12 *şeqel* üzerinden hesaplanmaktadır. Aynı zamanda *şurum* kumaşının fiyatının *kutānūm* kumaşından daha ucuz olduğu görülmektedir. EL 155 de *şurum* 10 *şeqel* olarak geçerken, BIN 4, 61’de sarayda satış fiyatı olarak 10 *şeqel*, TC 2, 24’te 8 veya 8 ½ *şeqel*, TC 1, 27 ve Garelli, 1966, 141’de ise 8 *şeqel* olarak geçmektedir (Şahin, 1997, s. 320). BIN 4, 148. 10-11’de 9 *şeqel* olarak verilmiştir (Gökçek, 1998, s. 79). Kt 88/k 702 no’lu belgede ‘‘8 *şuruttu* kumaşı ½ mina 5 *şeqel* tuttu.’’ denilmektedir (Bayram & Kuzuoğlu, 2014, s. 437). Kt 88/k 66 no’lu metinde ise ‘‘15 *şuruttu*-kumaşı 1 mina gümüş’’ olarak geçmektedir (Bayram & Kuzuoğlu, 2014, s. 445). Çoğu metinde de *şurum*’un fiyatı 8 ile 15 *şeqel* arasında değişmektedir.

5. 27. Takušta(um)

Metinlerden Asur’dan ihraç edildiği anlaşılan ve oldukça talep gören *takuštā’um* kumaşının TC 1, 47’ye göre Asur’daki satın alma fiyatı yaklaşık 6 veya daha fazla gümüşdür (Cebesoy, 1995, s. 178). CCT 5, 46. 6-8 no’lu metinde *takuštā’um* kumaşlarının fiyatının parça başına 12 *şeqel* olduğu görülmektedir (Gökçek, 1998, s. 80)

5. 28. Ukapum

Yün ile alakası olduğunu düşünülen bu kumaş, Ank 7, 28-35 no’lu metinde 10 mana yün ile bir *ukapum*’a 1 *şeqel* gümüş karşılık verilmesinden bu ürünün oldukça ucuz olduğu söylenebilir (Bilgiç, 1953, s. 70).

6. Tekstil Ürünlerinden Alınan Vergi Türleri

MÖ 2. Binli yılların başında başlayan bu uluslararası ticaret resmi olarak yaklaşık 250 yıl kadar devam etmiştir ve büyük bir ticaret ağı oluşturulmuştur. Asurlu tüccarların ticaretini yaptıkları başlıca ürünlerin arasında ise kumaş ve kalay yer almaktaydı. Bu ticaret sırasında Anadolu’da Koloni Çağı’nda Anadolu yerli

beylerinin Asurlu tüccarların ticaretine izin vermekle birlikte onların getirdikleri ticari eşyalardan çeşitli isimler altında vergi ve ödemeler aldıkları bilinmektedir.

Yerli beylerin Asurlu tüccarlardan almış oldukları bu ödemeler, ticareti yapılacak olan eşyaya göre değişiklik göstermekteydi. Örneğin yerli krallar tarafından tüccarların Anadolu'ya getirdikleri diğer ithal mallara %5 nispetinde gümrük vergisi uygulandığı halde, ihtiyaca binaen alışıma hazır durumdaki kalaya ise %2 veya %3 oranlarında değişmekte olan gümrük vergisi alınmaktaydı (Sever, 1999, s. 87). Ayrıca Asurlu tüccarların şehirlerde kurduğu ve belgelerde *bēt tamkārim* olarak geçen “Tüccar Evi”, ticari meselelerde karar verme yetkisine sahipti. Yine aynı şekilde, Asurlu tüccarlar tarafından kurulan ve belgelerde *bēt kārīm* olarak geçen “Kārüm Dairesi” ve Asur'daki buna benzer ticari kurumlar veya teşkilatlar tarafından toplanan vergiler bulunmaktaydı (Gökçek, 2009, s. 149).

Diğer taraftan Anadolu'daki yerel krallar vergi uygulamasını ekonomik dengeyi elde tutarak yapmaya çalışmaktaydılar. Yerli krallıkların hepsi hangi mallara ne ölçüde vergi koyacaklarına kendileri karar vermekteydiler (Bayram S. , 1993, s. 5).

Dönemin çivi yazılı metinlerinden, ithalatı ve ihracatı yapılan pek çok maldan alınan farklı türdeki vergi adları ve özellikleri belirlenebilmektedir. Ayrıca vergiler, sadece bir tek kişi ya da kuruluş tarafından değil, değişik makam ya da teşkilatlar tarafından alınmakta veya onlara ödenmekteydi (Bayram S. , 1993, s. 6).

6. 1. Nishatum

Metinlerde sıkça karşılaşılan *nishatum* ismi, bazen “*nishatu, nasihtu*” olarak geçmektedir. Çıkmak, koparmak, çekip almak gibi anlamlarda kullanılan bu kelime Anadolu'da yerel krallar tarafından alınan önemli bir tekstil vergisi olarak gösterilmektedir (Gelb, Landsberger, Oppenheim, Reiner, & Cıvıl, 1980, s. 269). Ayrıca *nishatum* vergisinin, hem Anadolu'da hem de Asur'da mahalli saraylara veya krallara, Asurlu bankerlerin kurduğu tüccarlar evine, karum dairesine veya Şehir'deki (Asur) teşkilatına ödendiğine dair bilgiler yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 295). Kt 81/k 134 no'lu metnin ilgili satırlarında, saraya giren toplam kumaş miktarı belirtildikten sonra, saray tarafından 4 (adet) kumaşın satın alındığı ayrıca, %5 oranında da *nishatum* vergisinin saraya ödendiği vurgulanmaktadır. Metinde bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: ⁵⁾šUNİĞİN 1 *me-at* LÁ 1 *ku-ta-nu* ⁶⁾*a-na* É.GAL^{lim}
⁷⁾ *e-re-bu* ⁸⁾ ŠÀ.BA 4 *ku-ta-nu* ⁹⁾*a-na* ší-mì-im ¹⁰⁾*i-li-iq-ú* ¹¹⁾ 5 *ku-ta-ni a-na* ¹²⁾*ni-is-*

*ha-tim*¹³⁾*il₅-qé-ú* .....⁵⁻⁷⁾ “Toplam 99 *kutānū* (kumaşı) saraya girmiştir.⁸⁻¹⁰⁾ İçinden 4 *kutānū* (kumaşı) satın alındı.¹¹⁻¹³⁾ 5 *kutānū* (kumaşı) *nishatum*-(vergisi) olarak aldılar. ....” (Albayrak, 2000, s. 112). Burada da toplam kumaşın yaklaşık olarak %5’lik bir kısmının *nishatum* vergisi olarak alındığı görülmektedir.

Kültepe metinlerine göre, *nishatum* vergisinin kumaşlar ve yün için % 5, kalay için % 2.5 veya % 3 nisbetinde alınmaktadır (Bilgiç, Sever, Günbattı, & Bayram, 1990, s. 22). Kt n/k 617 no’lu metnin 8-10. satırlarında 420 kumaştan 20 tanesinin *nishatum* olarak alındığı kaydedilmekte olup, bu da % 5’lik orana çok yakındır (Bayram S. , 1993, s. 7).

6. 2. Šaddū’atum

Šaddū’atum vergisi metinlerde *nishatum* vergisiyle beraber oldukça sık geçmektedir. Fakat bu vergi türünün *nishatum* vergisinden ne gibi farklılıkları olduğu açık değildir. “*ni-is-ha-sú DIRIG ša-du-a-sú ša-bu*” ifadesinden yola çıkılarak her ikisinin de bir tür vergi çeşidi olduğu düşünülmektedir. *Nishatum*’un yüzdesi alınmış ve bunun satın alma yüzdesi veya paranın iadesinde memur tarafından tüccara gönderilen kazanç hissesi olabileceği; diğer taraftan *šaddū’atum*’un komisyon anlamına gelebileceği düşünülmüştür. Lewy ve David *nishatum*’u “vergi”, *šaddū’atum*’u ise “har, hak” diye almışlardır. TC 1 27 no’lu metinde *šaddū’atum* vergisi % 2’ye yakın bir nisbette alındığı bilinmektedir (Bilgiç, Sever, Günbattı, & Bayram, 1990, s. 21-22).

Šaddū’atum vergisi genellikle Kaniş şehrinde Karum Dairesi’ne ve Asur’da benzer bir kuruluş olan Bēt Ālim’e ödenmekteydi. Ayrıca tüccarların Anadolu’ya uğradıkları veya seyahat ettikleri güzergâhlarda bu vergiyi ödediklerine dair bilgi veren belgeler vardır. Mesela, tabletlerde Bēt Wabri olarak geçen ve “gecelemek için kalınan bir tür konaklama yeri” veya “misafir evi” şeklinde tanımlanan yerlerde, bu ödeminin yapıldığı görülmektedir (Gökçek, 2009, s. 149-150). Ayrıca ATHE 65, 33ff no’lu belgede *ga-am-ri*³⁴⁾*š[a-d]u-a-at TÚG-ti-ku-nu*³⁵⁾*ú-ša-hi-ir-ma...*, “masraflarımı ve senin kumaşların üzerindeki *šaddū’atum* vergisini azalttım” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 429).

6. 3. Tâtum

Daha çok “*dâtum*” şekillerinde karşılaşılan *tâtum* kelimesi, Asur’dan gelen kervanlardan, “Anadolu’da yerli krallar tarafından alınan vergi”, “ödeme” veya “yol

vergisi olarak” değerlendirilmektedir. Bu vergi türü ticareti yapılan malın belli bir oranına uygulanmakta ve elde edilen gelirin bir kısmının karakol masraflarında ya da güvenliğini sağlamada kullanıldığı incelenen metinlerden anlaşılmaktadır (Gökçek, 2009, s. 150). Yine aynı şekilde Bilgiç, *tatum* vergisi için nakledilen ticari eşyalar için yollarda verilen bir harç olduğunu ve bazı durumlarda *nishatum* vergisiyle beraber kullanıldığını söylemektedir (Bilgiç, 1953, s. 67).

6. 4. *Qaqqadatum*

Qaqqadatum kelimesi, “baş, kafa vergisi” olarak bilinen “*qaqqadum*” kelimesinden türetilmiştir. Asur’dan Anadolu’ya getirilen ticari mal yüklü, bazı istisnalar hariç, bütün kervanlardaki her şahıs için belli miktarlarda alınan vergi veya ödemeyi ifade etmektedir (Veenhof, 1972, s. 295). *Qaqqadatum* vergisi kervanın taşıdığı yükün cinsi, büyüklüğü veya bedeline göre değişmekteydi. Belgelerde bu bedelin her şahıs için bazen 5 *şeqel* bazen de 15 *şeqel* gümüş olduğu görülmektedir (Gökçek, 2009, s. 150). Bu da *qaqqadatum* vergisinin değişik miktarlarda alındığını ortaya koymaktadır.

6. 5. *E/işratum*

Yerel krallar tarafından tekstil ürünlerinden alınan vergi olarak bilinmektedir (Gelb, Landsberger, Oppenheim, & Jacobsen, 1958, s. 368). On anlamana gelen *eşrum* kelimesinden türemiş olan bu vergi, % 10 nispetinde alınan “öşür vergisi” olarak tanımlanmaktadır (Gökçek, 2009, s. 150). Genellikle *nishatum* vergisinin alınmasından sonra kalan kısmının %10’unu ifade etmek için kullanılmış ve bazı uzmanlara göre “öşür vergisi” değil, “sarayın, gelen mal üzerinde sahip olduğu %10 nisbetindeki ilk satın alma hakkı” olarak açıklanmıştır. Fakat bu %10’luk vergi uygulamasına her zaman uyulmadığı bazı hallerde bu durumun değiştiği görülmektedir. Kt c/k 452 no’lu metinde 125 kumaş için 9,5 kumaşın, Kt b/k 666 no’lu metinde 215 kumaş için 18,5 kumaşın, Kt c/k 450 metninde 173 kumaş için 6 (!) kumaşın *işratum* vergisi olarak verildiği görülmektedir (Bayram S. , 1993, s. 11). AKT 2, 41 no’lu belgede “senin kumaşların içinden 1 ½ kumaş *nishatum* (vergisi), 3 kumaş *işratum* (vergisidir).” ifadesi yer almaktadır (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 77).

6. 6. Waşıtum

Kelime *waşā'um* ‘bırakmak, terketmek’ fiilinden türetilmiş ve ihraç vergisi, kervanın hareketinde alınan vergi olarak değerlendirilmiştir. Kervan, Asur’dan Anadolu’ya gitmek için ayrıldığında yükün 1/120’si oranında alınmaktaydı. Ancak kervanın Kaniş’ten ayrılması sırasında *waşıtum* ödendiğine dair metinler de vardır (Bayram S. , 1993, s. 12). *Waşıtum* vergisine örnek olarak Aşşur-imitti ve Enna-Belum tarafından İmdi-ilum’a gönderilen AKT 1, 23 no’lu metni örnek gösterebiliriz. Metinde ilk postada 146 manalık kalay maliyet ve sevkıyatî ile bunların yolculukta kısım kısım sarfına ayrıca, *kutānū* kumaşlarıyla eşeklerin ve onlara ait eşyaların ihraç vergisi ve diğer eşyaların nakil ve teslim edileceğine dair oldukça açık ifadeli bir metindir (Bilgiç, Sever, Günbattı, & Bayram, 1990, s. 42).

6. 7. Eriptum/Eruptum

“İçeri girmek”, “varmak”, “girmek” anlamlarına gelen *eribu* fiiliyle ilgili olan *eruptum*, (Gelb, Landsberger, Oppenheim, & Jacobsen, 1958, s. 292-293) “giriş vergisi” karşılığında, *waşıtum*’la zıt manalı olarak değerlendirilmiştir. Karum dairesine ödendiği bilinen bu vergi türünün “Prese verilen hediye”, “içeri girme izni almak amacıyla krala verilen hediye” karşılıkları da verilmektedir (Bayram S. , 1993, s. 12). Gökçek’e göre asıl ödeme yapılan yerin yerel saraylar olması akla daha yakın gelmektedir (Gökçek, 2009, s. 151).

6. 8. Metum hamsat

Bu vergi hakkında detaylı bir bilgi olmamasına rağmen % 5 nisbetinde toplanıp, karum dairesine ödemesi yapılan bir vergi türü ya da ödeme şekli olduğu düşünülmektedir. Kt c/k 257, Kt c/k 452 no’lu metinlerden *metum hamsat* vergisi olarak 240 mina kalay için 12 mina kalayın ve 75 kumaş için 3 ¾ kumaşın ödendiği tespit edilmektedir (Bayram S. , 1993, s. 12).

7. Tekstil Ürünlerinde Kaçakçılık

Anadolu’da yerel krallıklar tarafından uygulanan vergiler, Asurlu tüccarlar için büyük bir yük oluşturuyordu ve ticaretten elde ettikleri karları önemli ölçüde düşürüyordu. İşte bu yüzden tüccarlar, vergi ve benzeri ödemeleri yapmamak için mallarını şehre kaçak yollarla sokmaya çalışmışlardır. Bu süreç ise, gümrüğe girmemek veya mahalli idarelerden gümrük izni almadan malı şehre sokmak ve

harrān suki/anim olarak adlandırılan, muhtemelen güçlkle aşılın tali yolları takip etmek şeklinde kendini göstermektedir (Bayram S. , 1998, s. 285).

Metinlerde kaçakçılık ile ilgili kelimeler; *pazārum*-gizle(n)mek, sakla(n)mak, kaçırmak; *puzrum*-sır, gizli, saklı; *pazzurum*-gizlemek, kaçırmak, kaçakçılık yapmak, *mupazzirum*-kaçak mal taşıyıcısı, kaçakçı; *pazzurtum*-kaçak mal, kaçırılan mal için yapılan ödeme, gizli depo; *harran suki/anim*-(bazı ödemelerden kurtulmak için güçlkle aşılın) tali yol, dar sokak/geçit/yol şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Bayram S. , 1998, s. 286).

Kumaşlardan alınan yüksek miktardaki vergiler, tüccarları kumaş kaçakçılığına sevk ediyordu. Tüccarların kumaş kaçakçılığına özellikle meyilli oldukları görülmektedir. Çünkü kumaşlar diğer mallara göre daha hafifti, kolay taşınabiliyordu ve kolayca gizlenebiliyordu.

Kt o/k 128 no'lu metinde, ⁶⁻¹⁰ “10 *kusītum* (kumaşını) gizlice (geçirmek) için 1 1/4 *şegel* tarttım. 6'şar *şegel* onların fiyatıdır” ifadesi yer almaktadır (Öz & Albayrak, 2005, s. 28-30). AKT 1, 26 no'lu belgede ⁵⁻¹⁰ “Zalpa ve Hurama'ya (gidecek) kumaşlarımı gümrük kaçakçısı ile bana gönderiniz ve kumaşlarımı benim için (memlekete) girdirsinler” denmektedir (Bilgiç, Sever, Günbattı, & Bayram, 1990, s. 47). KTH 13, 6ff no'lu belgede “eğer onları (iyi nitelikte 212 kumaşı) kaçırabilirsen, kaçır; fakat kaçıramazsan, onları saraya getir ve sarayın onları *nishatum* vergisi olarak almalarına izin ver” ifadesi yer almaktadır. CCT 1, 25 metninde de “(304 kumaşın) 133 kumaşı saraya girdi; bunlardan ortak olan 64 kumaş kaçakçılık için gitti, 66 tanesi saraya girdi; İmdilim'in 84 kumaşı kaçakçılık için gitti, 57 kumaş saraya girdi” denilmektedir. CCT 5, 26d no'lu belgede ise “9 *kutānū* kumaşı, 2 *Akad* kumaşı, benim mührümle 54 mina kalay, koşum takımlarıyla bir siyah eşek, hepsini kaçakçılık için Puzur-İstar'a emanet ettim. Ona cep harçlığı olarak 1 mina kalay verdim. İli-aşranni, İr(i)m-Aşşur, İlü'a, İdiadi huzurunda. Sonrasında buradan oraya 10 *şegel* gümüş yollarım; Uzu'a ve İdi-Adad huzurunda” ifadesi yer almaktadır (Veenhof, 1972, s. 309-314). Bu duruma başka bir örneği ise İli-kurub'a Aşşur-malik ve Aşşur-imitti tarafından gönderilen Kt n/k 723 no'lu mektupta görmekteyiz: “içinden 3 ½ *şegel* gümüş *kārum*'un *šaddu'ātum* vergisini verdik. 2 *şegel* kumaşların kaçırma bedeli, 2 ½ *şegel* gümüş İdi-Ea'nın hissesi olarak verdik.” (Bayram S. , 1998, s. 287-288). Görüldüğü üzere kaçakçılık işlemini yapan insanlar da yaptıkları

işten kazanç sağlamaktaydı. *Mupazzirum* “kaçak mal taşıyıcısı, kaçakçı” ifadesi de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

AKT 2, 46 no’lu belge ise, Šū-Kūbum tarafından Zalpa’da Hunnia’ya emanet edilen kumaşlarla ilgili olarak Enna-Ānum’un Hunnia’ya yazdığı mektuptur. İki adet iyi kumaşın peşinde olan Enna-Ānum, muhatabının kendine kumaşlarını Uşur-ša-İstar’inkilerle beraber bıraktığını söylediği halde, Uşur-ša-İstar’ın vergiden kurtulmak için gizli olarak getirilen mallar arasında kendilerinin bulunmadığını belirterek, Hunnia’dan kumaşların gerçek yerini söylemesini istemektedir (Bilgiç & Sebahattin, 1995, s. 84-85).

Tüccarların kaçakçılık yapmalarına karşı yerel krallar da çeşitli önlemler almışlardır. Çeşitli yerlere korumalar koymak, kaçakçılık yapanları hapse atmak, tüccarlardan kaçakçılık yapmayacaklarına dair yemin almak bu önlemlerden bazılarıdır. ATHE 62, 30-37 no’lu belgede yer alan “Kaçak mallar yakalandı, saray Pūšu-kēn (adlı tüccarı) hapse attı. Gardiyanlar çok uyanık! Bütün ülkelere kaçakçılık bildirildi ve nöbetçiler kondu. Dikkat! Kaçakçılık yapmayın” cümleleri konuya açıklık getirmektedir (Bayram S. , 1993, s. 4). Görüldüğü üzere tüccarlar, kaçakçılık yaptıkları takdirde ağır cezalar ile karşılaşmışlardır.

Tüccarların kaçakçılık yapmalarını sadece yerel kralların değil, aynı zamanda kārūm teşkilatının da yasakladığı anlaşılmaktadır. Kt c/k 1055 no’lu metin Kaniš kārūm’unun Aššur-emūqī ve onun kervanındaki şahıslara hitaben yazdığı bir mektuptur. Burada kārūm, kalay ve kumaş kaçakçılığı yapılmamasını emretmekte, kaçakçılık yapanın kārūm’un koyduğu kuralı çiğnemiş olacağını söylemekte ve Šu-Su’en’e de hitap edilerek, kervanda herhangi bir sahtekârlık olması durumunda, kendisinin sorumlu tutulacağı bildirilmektedir (Albayrak & Erol, 2016, s. 70).

Sonuç olarak birçok Kültepe metninden de açıkça anlaşılacağı üzere, Asurlu tüccarların, karlarını arttırmak amacıyla bazen kanun dışı yollara başvurarak kaçakçılık yaptıkları, bunun karşılığında ise, yerli kralların bu durumu önlemeye yönelik çeşitli tedbirler aldıkları görülmektedir.

SONUÇ

Dokumacılığın nasıl başladığı sorusu oldukça farklı cevaplara sahiptir. Bazı düşünörlere göre, bu durum tesadüfî bir olay olarak görölse de genel olarak dokumanın ortaya çıkışında insanoğlunun ihtiyacının büyük ölçüde rol oynadığı bilinmektedir.

İlk başlarda insanoğlu örtünme ihtiyacını karşılayabilmek için avladığı hayvanların yünlerinden, derilerinden ve postlarından yararlanırken, Neolitik dönemden itibaren yeterli teknoloji ile birlikte artık bunları işlemeye ve dokuma ürünlerini oluşturmaya başlamıştır.

Bugünkü dokuma ürünlerine oldukça benzeyen ilk kumaşların hasır örme tekniğinden etkilenecek ortaya çıktığı düşünölmektedir. Bu sistemde iki ipliğın birbirinden dikey açı yapacak şekilde geçirilerek oluşturulduğu ve herhangi bir dokuma tezgâhı kullanılmaksızın elle dokunduğı anlaşılmaktadır.

Dokumacılığın Anadolu'da MÖ yaklaşık 6000'lerde başladığı bilinmektedir. Pekçok höyükte yapılan kazılarda bulunan dokumaya ait kalıntılar bu durumu gözler önüne sermektedir.

MÖ 2000'li yıllara gelindiğinde ise, Asurlu tüccarların dış ticarete buldukları ve Anadolu'ya kervan göndermeye başladıkları görölmektedir. Anadolu'ya gelen bu tüccarlar burada büyük şehirlerin çevresine "Karum" ve "wabantum" olarak adlandırılan ticaret merkezleri kurmuşlardır. Bu ticarete tüccarlar kalay, çeşitli değerli taşlar, süs eşyaları, tekstil ürünleri ve bazı mamül eşyalar getirmişlerdir. Getirdikleri bu ürünlerin karşılığında ise bakır, kıymetli taşlar, altın, gümüş, yün ve kumaş gibi mamüller almışlardır. Fakat ticarete en fazla rağbet gören malzemer ise, kalay ve dokuma ürünleri olmuştur. Anadolu'da kalaya tunç yapımında ihtiyaç olmasından dolayı çok fazla talep edilmekteydi ve bu yüzden de vergi oranı oldukça düşüktü. Asur'dan getirilen kumaşlar ise, yerlilerin özellikle de saray çevresinin dikkatini oldukça çekmekteydi. Tüccarlar kumaşlarını ilk önce saraya getiriyorlardı, çünkü çok fazla talep vardı ve saray kumaşları ilk satın alma hakkına sahipti.

Bu çalışmada, yazılı belgeler ışığında, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak bilinen, Anadolu'nun ilk yazılı döneminde, tekstil ürünlerinin çeşitleri, yapıları, renkleri, kaliteleri, bu ürünlerin ticareti, tekstil ürünlerinden alınan vergiler ve kumaş kaçakçılığı araştırılmıştır. İçindekiler bölümünde de görüleceği üzere, işlenen konular, Asur Ticaret Kolonileri döneminin dokuma ürünleri ve bunların ticareti olmak üzere iki ayrı bölümde incelenmiştir. Aşağıda, bahsetmiş olduğumuz bu başlıkları daha geniş bir şekilde ele alıp, dönemin tekstil anlayışı hakkında bilgi sunmak istiyoruz.

Çalışmanın giriş bölümünde, dokumanın nasıl başlamış olabileceği üzerinde durularak, dokumada kullanılan ürünler ve çeşitli ören yerlerinden çıkan dokuma ile ilgili buluntulardan bahsedilmiştir. Bilindiği üzere, antik dönemden günümüze kadar bütün insanlar örtünme ihtiyacı duymuşlardır. Prehistorik insanlar ise bu ihtiyaçlarını daha çok çeşitli bitkilerin yapraklarından karşılıyorlardı. Ancak daha sonra doğayı gözlemleyen insanoğlu yün ve çeşitli bitki liflerini kullanarak kendilerine elbise yapmaya başlamışlardır. Zamanla iklim koşullarının değişmesi ve insanoğlunun ihtiyaçlarının şekillenmesiyle beraber artık günümüze benzer şekilde kumaşlar üretilmeye başlanmıştır. Koyun gibi hayvanların yünleri ve keten gibi bitki lifleri, belirli aşamalardan geçirildikten sonra dokumaya hazır hale gelmekte ve başlangıçta daha basit formlu dokuma tezgâhlarında da, insanoğlunun kullanabileceği şekilde üretimi yapılmaktaydı.

Dokumacılık herşeyden önce koyunun evcilleştirilmesiyle yakından alakalıdır. Koyunu evcilleştirme işi ise ilk önce Orta Asya'da başlamıştır. Bu sanatın en önemli yayılma merkezleri ise Mezopotamya, Asur, Anadolu, Mısır, Babil gibi bölgeler olmuştur. Özellikle Çatalhöyük kazılarında bulunan Neolitik çağa ait dokuma parçaları bu sanatın Anadolu'da çok eski çağlarda başladığını göstermektedir. Yine aynı şekilde Çayönü, Kuruçay gibi pek çok yerleşim yerlerinde çeşitli kumaş kalıntılarına rastlanılmıştır. Kumaşlar zamanla yok olsa da, dokumada kullanılan bazı aletler günümüze kadar varlığını koruyabilmişlerdir.

MÖ 2. Binyılın başlarında, Asurlu tüccarlar Asur'daki ticari faaliyetlerini Anadolu'ya taşıyarak burada büyük pazarlar kurmuşlardır. Tüccarlar Asur'dan getirdikleri kalay, tekstil ürünleri ve bazı mamul eşya ile Anadolu'dan Asur'a götürülen altın, gümüş ve kıymetli taşlar karşılığında bu ticaret ağlarını

genişletmişlerdir. Bu ticari faaliyetlerde son derece önemli olan kumaş ticaretinden de büyük kar elde etmişlerdir. Pazarlamış oldukları kumaşların çok farklı kalitelere ve renklerde olduğu görölmektedir. Anadolu halkı ve ileri gelenleri arasında da bu kumaşlar büyük rağbet görmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne kısaca değinildikten sonra, bu dönemde tekstil ürünlerinin paketlenmesi, taşınması ve Anadolu'ya getirilme sürecinden bahsedilmiştir. Daha sonra da dönemin dokuma ürünleri, Anadolu'da dokunan kumaşlar ve Asur'dan ihraç edilen kumaşlar olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmiştir. Diğer taraftan bazen metinlerde kumaşların renkleriyle beraber sipariş edildikleri ve renkli kıyafetlerin tercih edildiği görölmektedir. Ayrıca kumaşlar, "kral kalitesi" ve "alt sınıf kalite" arasında değişen pek çok kalite değerine sahiptiler. Dolayısıyla bu kalite değerleri kumaşların fiyatlarını da etkilemekteydi.

İkinci bölüme geldiğinde ise, genel olarak tekstil ürünlerinin ticaretinden bahsedilmiştir. Dokuma ürünlerinin üretiminin ve ticaretinin yapılmış olduğu Haqqa, Luhuzatia, Hahhum, Akad, Mama, Puruşhattum, Talhat, Zalpa gibi şehirler incelenmiştir. Kumaşların fiyatlarına bakıldığında da, çoğu zaman gümüş üzerinden değerlendirilen bu ürünlerin zaman zaman bakır üzerinden de satışa sunuldukları görölmektedir. Kumaşların fiyatlarındaki çeşitlilik ise, türüne ve kalitesine göre değerismekteydi. Ayrıca *řipātum*, *şaptum*, *řupātum* şeklinde anılan yün, tekstil üretiminde temel hammaddelerden biri olduğu için büyük bir öneme sahiptir. Özellikle yünün Asur'da az oluşu, Asurlu tüccarları Anadolu'ya bağımlı kılmıştır. Dolayısıyla büyük bir yün ticareti söz konusu olduğu için çalışmanın ilgili bölümlerinde yün ve ticaretinden bahsedilmiştir.

Bilindiği üzere Anadolu'daki yerli beyler Asurlu tüccarların Anadolu'da ticaret yapmalarına izin vermekle beraber, aynı zamanda onlardan getirilen mallara göre değeriren çeşitli adlar altında vergiler almışlardır. Bahsedilen bu vergi ve benzeri ödemeler de Asurlu tüccarlar için çoğu zaman büyük bir külfet oluşturuyor ve ticarettten elde ettikleri gelirleri de düşürüyordu. İşte bu yüzden tüccarların mallarını Anadolu'ya kaçak yollarla sokmaya çalıştıkları görölmektedir. Özellikle tüccarların hafif, kolay taşınabiliyor ve kolayca gizlenebiliyor olmasından dolayı kumaş kaçakçılığını sıkça yaptıkları bilinmektedir. Tabiki yerel beyler de bu durumu göz

yummamışlar ve çeşitli önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Tüccarların kaçakçılıktan yakalandıkları takdirde çok ciddi cezalar aldıkları görülmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Assurlu tüccarların ticari anlayışlarının temelini, Anadolu'da bulunmayan kalay madeninin ve kaliteli kumaşların Anadolu'ya sokulması ve burada da değerli madenler ve taşlar karşılığında pazarlanması oluşturmaktadır. Dokumaları da, büyük kazanç sağladıkları önemli bir ürün olarak gösterebiliriz. Bu çalışmada da, çeşitli kaynaklardan faydalanılarak, dönemin tekstil ürünlerinin üretimi, çeşitleri, kaliteleri, renkleri ve fiyatları değerlendirilerek elde ettiğimiz veriler toplu bir biçimde sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Albayrak İ (2000) *Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kurumlar ve Fonksiyonları*. Ankara: (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE.
- Albayrak İ (2000) Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler. *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (s. 35-42). Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi.
- Albayrak İ (2002) Kültepe'den Değişik Bir Masraf Listesi. *Archivum Anatolicum V*, 1-10.
- Albayrak İ (2006) *AKT 4*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Albayrak İ Erol H (2016) *Kültepe Tabletleri IX-a*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aydın N (1994) Eine Tafel Über Hausverkauf Mit Den Ortsnamen In Fragmenten Der Tafeln Aus Kültepe Und Kārum Nahria. *Belleten*, LVIII (221), 39-57.
- Balkan K (1955) *Kaniş-Karum'un Kronoloji Problemleri Hakkında Müşahedeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Balkan K (1957) *Mama Kralı Anum Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Balkan K (1974) Cancellation of Debts in Cappadocian Tablets from Kültepe. P. H. K. Bittel içinde, *Anatolian Studies Presented to H. G. Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday* (s. 29-41). İstanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut in het Nabije Oosten.
- Balkan K (1987) Eski Asur ve Anadolu'da Kızların Çocuk Yaşında Nişanlanması. *Belleten*, LI (200), 417-427.
- Bayram S (1993) Kültepe Metinlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri. *Ankara Üniversitesi DTÇF. Dergisi*, XXXVI (1-2), 1-13.
- Bayram S (1994) Kültepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Bunların Değerlendirilmesi. *XI. Türk Tarih Kongresi*, (s. 211-234). Ankara.

- Bayram S (1997) Koloni Çağı'nda Kayseri'nin Ticari Hayatı. *Erciyes Üniversitesi I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu (11-12 Nisan 1996) Bildirileri*, (s. 211-234). Kayseri.
- Bayram S (1998) Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler. *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi* (s. 285-289). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bayram S, Kuzuoğlu R (2014) *Kültepe Tabletleri VII-a*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bilgiç E (1946) Anadolu'nun Yer Adları. *Bellekten*, X (37,38,39,40), 318-417.
- Bilgiç E (1948) Anadolu'nun İlk Tarihi Çağının Rekonstrüksiyonu. *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi*, VI (1-2), 489-516.
- Bilgiç E (1953) *Kapadokya Metinlerinde Geçen Yerli Appellatifler ve Bunların Eski Anadolu Dilleri İçerisinde Yeri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Sümeroloji Yayınları.
- Bilgiç E, Sever H, Günbattı C, Bayram S (1990) *AKT 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bilgiç E, Sebahattin B (1995) *AKT 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Büken N R (2005) El Dokumacılığının ve El Dokuma Tezgâhının Tarihçesi, El Dokuma Tezgâhı Çeşitleri. *Atatürk Üniversitesi GSF. Dergisi* (8), 63-84.
- Cebesoy S (1995) Kapadokya Tabletlerinde Geçen Dokuma Ürünleri. *AMM 1994 Yıllığı*, 164-188.
- Çeçen S (1990) Kültepe Metinlerinde Bulunan Yeni "waklum" Mektupları. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, XXXIV (1-2), 35-51.
- Çeçen S (1990) Yeni Kültepe Metinleri'ne Göre Yerli-Asurlu Münasebetleri. *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (s. 140-153). Çorum.
- Çeçen S (1991) Koloni Devri Anadolu'sunda Tarihi ve Sosyal Olayların Asurlu Tüccarlar Tarafından Tarihleme Olarak Kullanılışı. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, XXXV (1), 49-59.

- Çelik H (2014) *Eskiçağ'da Anadolu'da Dokuma (M.Ö. 1974-1719)*. Denizli: (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi SBE.
- Darga A M (2015) *Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dercksen J G (1996) *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*. İstanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul.
- Ergün G (2013) *Beycesultan Höyük Tunç Çağı Ağırşakları ve Dokuma Ağırlıkları (Yüksek Lisans Tezi)*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı.
- Erol H (2012) Bir Kültepe Metnine Göre Eski Asur Devrinde Subartu Bölgesi. *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi* , LII (2), 1-10.
- Erol H (2012) *Kültepe'de 1992'de Bulunan ūu-iūtar Arūivi*. Ankara: (Doktora Tezi), Ankara Üniveristesi SBE.
- Esin U (1981) *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa II*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Fazlıoğlu İ (1997) *Eskiçağ'da Dokuma*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L (1965) *CAD (B)* (Cilt VII). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L (1960) *CAD (I,J)* (Cilt VII). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L (1973) *CAD (L)* (Cilt VII). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L (2005) *CAD (P)* (Cilt VII). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L (1961) *CAD (Z)* (Cilt VII). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.

- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Jacobsen T (1958) *CAD (E)*. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago 37.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (1971) *CAD (K)* (Cilt VIII). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (1977) *CAD (M)* (Cilt X). Chicago: The Oriental Intitute of the Univercity of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (1989) *CAD (S)* (Cilt XI). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (2006) *CAD (T)* (Cilt XI). Chicago: The Oriental Institute of the Univercity of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (1968) *CAD [A Part 2]* (Cilt XI). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (1980) *CAD [N Part 2]* (Cilt XI). Chicago: The Oriental Institute of the Chicago.
- Gelb I J, Landsberger B, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M, Brinkman J A (1992) *CAD (Ş)*. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Gelb I J, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M (1977) *CAD [M Part 2]*. Chicago: The Oriental Institute of the Chicago.
- Gelb I J, Oppenheim A L, Reiner E, Cıvıl M, Brinkman J A (1980) *CAD [N Part 1]*. Chicago: The Oriental Institute of the Chicago.
- Gökçek L G (1998) *Kültepe Vesikalarında Geçen Nesnelerin Fiyatları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Gökçek L G (2000) Kültepe Vesikalarına Göre Asur-Kaniş Arası Ulaşım ve Taşımacılık. *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (s. 183-192). Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi.

- Gökçek L G (2002) *Koloni Devri Anadolu'sunda Faaliyet Gösteren Asurlu Tüccar Aileler (Basılmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Gökçek L G (2004) Kültepe Tabletlerinde Maraş Bölgesi. *Kahramanmaraş Sempozyumu*, (s. 309-318). Ankara.
- Gökçek L G (2004) Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1975-1923) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti. *Archivum Anatolicum VII*, 59-78.
- Gökçek L G (2009) Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları Ve Kaçakçılık (M.Ö. ± 1975-1750). *Akademik Bakış*, II (4), 147-155.
- Gökçek L G (2015) *Asurlular*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Gönül M (1964) Dokumacılığın Tarihçesi ve En Eski Dokuma Aletleri. *Ankara Üniversitesi DTCF. Antropoloji Dergisi*, I (2), 80-99.
- Gönül M (1967) Eski Dokumacılık ve Yurdumuzdaki Gelişimi. *I. Türk Folklor Araştırmaları*, 4499-4503.
- Gül Ş (1990) Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Bulunan Kültepe Tabletlerinden Örnekler. *AMM 1989 Yıllığı*, 51-59.
- Günbattı C (1994) Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler. *XI. Türk Tarih Kongresi*, (s. 191-200). Ankara.
- Günbattı C (1999) Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge. *XXI Türk Tarih Kongresi*, (s. 75-83). Ankara.
- Günbattı C (2005) Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni. *Belleten*, LXIX (256), 759-784.
- Günbattı C (2012) *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*. Kayseri: Kültür Yayınları.
- Houston M G, Hornblower F S. (1920) *Ancient Egyptian, Assyrian and Persian Costumes*. London: A & C. Black.

- Karadağ R (2007). *Boyamacılık*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karaduman A (2008) Acemhöyük Sarayı'nda Bulunmuş Olan Etiketlerden Bir Grup. *Muhibbe Darga Armağanı* (s. 283-290). içinde İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi.
- Kuzuoğlu R (2000) Koloni Devrinde Kaniş Krallığı ve Komşuları. *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (s. 325-333). Kayseri: Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi.
- Kuzuoğlu A (2004) *Koloni Çağı'nda Anadolu ve Asur'da Kadın*. Ankara: (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE Eskiçağ Anabilim Dalı.
- Kuzuoğlu R (2007) Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Kraliçeleri. *Belleten* , LXXI (262), 795-809.
- Kuzuoğlu R (2007) *Eski Asurca Metinlerde Geçen Coğrafya Adları*. Ankara: (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE.
- Küçükbezi H G (2011) Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 25-58.
- Labat R *Manuel D'epigraphie Akkadienne*. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Larsen M T (2010) *Kültepe Tabletleri VI-a*. Ankara: T.T.K.
- Lassen A W (2014) Wool Economy in The Ancient Near East and The Aegean. C. Breniquet, & C. Michel içinde, *Wool Economy in The Ancient Near East and The Aegean* (s. 255-263). Oxford: Oxbow Books.
- Lewy J (1956) On Some Institutions of the Old Assyrian Empire. *Hebrew Union College Annual* (27), 1-79.
- Mandacı E (2016) *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın* . Ankara: Tulpars Yayınları.
- Memiş E (2013) *Eskiçağ Türkiye Tarihi*. Bursa: Ekin Yayınları.

- Memiş E, Bülbül C (2014) *Eskiçağ'da Göçler*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Michel C, Veenhof K (2010) The Textiles Traded by Assyrians in Anatolia. C. Michel, & M. L. Nosch içinde, *Textile Terminologies* (s. 210-271). Oxford: Oxbow Books.
- Öz E, Albayrak İ (2005) 1963 Yılı Kültepe Kazısında Ele Geçen Altı Yeni Tablet. *Archivum Anatolicum* , VIII (2), 21-45.
- Öz E (2014) *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*. Ankara: T.T.K.
- Özdemir A (2010) *Kalkolitik Smintheion (Gülpınar) Yerleşiminde Hasırcılık ve Dokumacılık (Yüksek Lisans Tezi)*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Özgüç N (1968) *Acemhöyük Kazıları/ Excavations at Acemhöyük-Anadolu (Anatolia)*. Ankara: TTK.
- Özgüç N (2015) *Acemhöyük-Buruşhaddum*. Ankara: T.T.K.
- Özgüç T (2005) *Kültepe (Kaniş/Neşa)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztan A (2003) 2001 Yılı Acemhöyük Kazıları. 24. Kazı Sonuçları Toplantısı (s. 39-48). Ankara: Kültür Bakanlığı Dosimm Basımevi.
- Sever H (1995) Anadolu'da Borsa ve Enflasyonun İlk Şekilleri. *Archivum Anatolicum* (1) , 123-133.
- Sever H (1995) Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler. *Belleten* , LIX (224), 1-16.
- Sever H (1999) Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler. *XXI Türk Tarih Kongresi*, (s. 85-93). Ankara.
- Şahin H A (1997) Kültepe Metinlerinde Geçen Kumaş İsimleri. *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)* (s. 313-323). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

- Şahin H A (2004) *Koloni Devrinde Anadolu'da Ekonomik Durum*. Kayseri: Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi.
- Şahin H A (2004) *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri (M.Ö. 1975-1725)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi.
- Şahin H A (2006) Anadolu'daki Eski Asur Koloni Mahkemeleri. *Erciyes Üniversitesi SBE. Dergisi* , 121-151.
- Şahin H A (2008) Wahşuşana Krallığı. *Belleten* , LXXII (265), 685-706.
- Şahin H A (2012) Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (MÖ 1975-1725) Timelkiya Krallığı. *SBE Dergisi* (33), 121-131.
- Tütüncüler Ö (2006) Çorum-Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlığı'nda Kumaş Kullanımına İlişkin Yeni Bulgular. *Anadolu/Anatolia* , XXX, 137-148.
- Umurtak G (1996) Geç Kalkolitik Çömlekçiliği Hakkında Gözlemler ve Araştırmalar. R. Duru içinde, *Kuruçay Höyük II* (s. 51-59). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Veenhof K R (1972) *Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology*. Leiden (Netherlands): Studia et Documenta.
- Veenhof K R (2011) Eski Asur Kara Ticaretinin Yapısı. *Asurlular İstanbul'da* (s. 56-63). içinde İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Yiğit T (1997) Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzatia/Lawazantiya'nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine. *Belleten* , LXI (230), 1-14.
- Yiğit T (2000) *Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara.

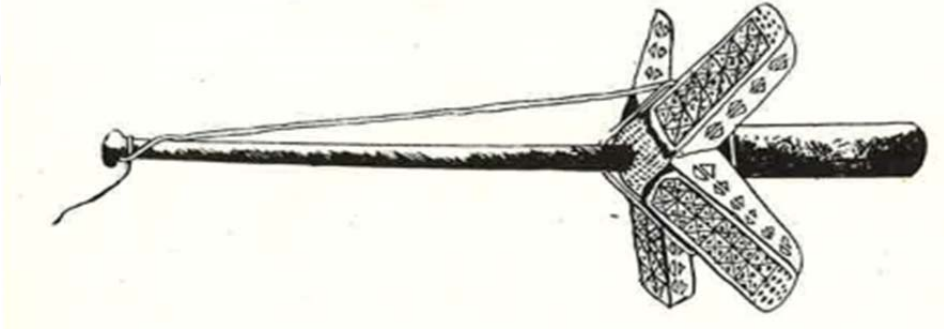
EKLER

Ek 1

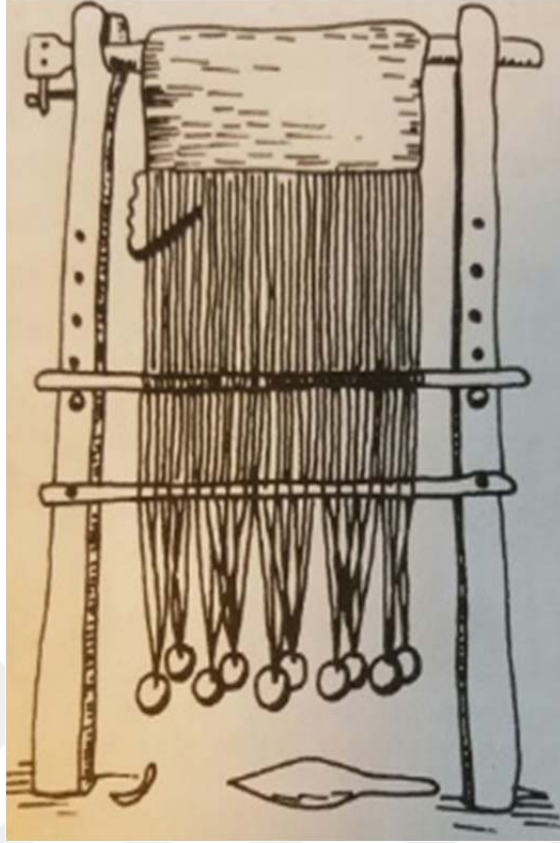
II. Binyılın başında Kültepe'den ıkarılan tekstil araları: (Michel C. , 2016, s. 129)

Ek 2

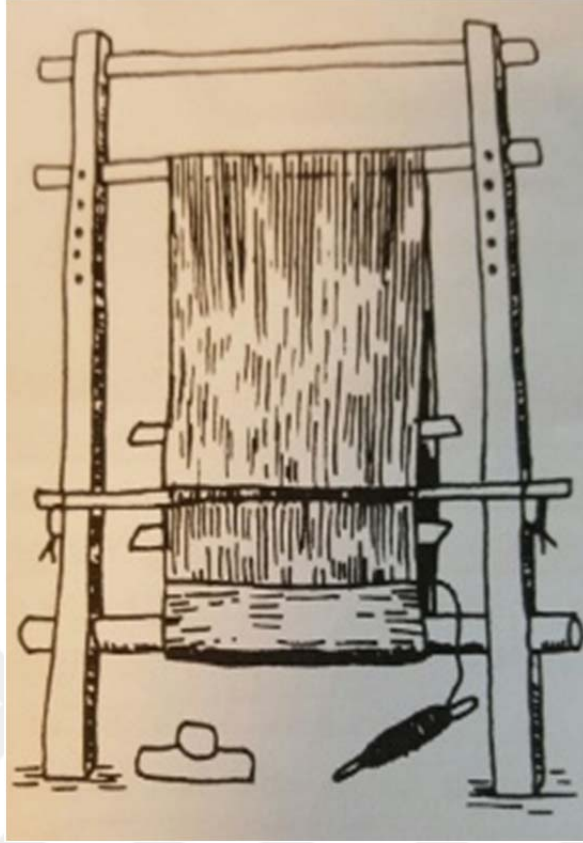
Kirman: (Gnl, 1964, s. 96)

Ek 3

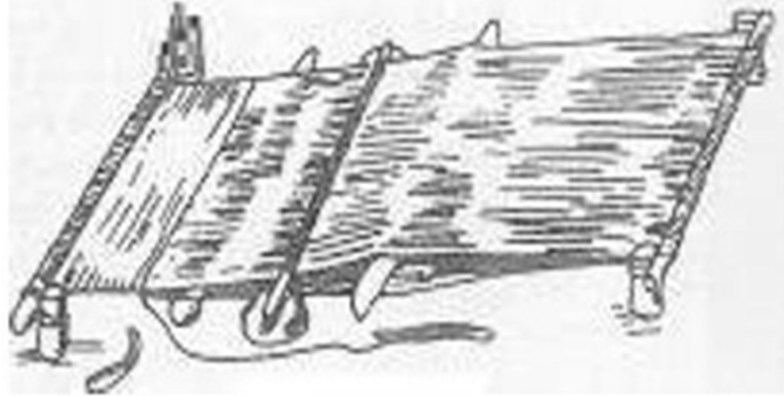
Uçları ağırlıklı dikey dokuma tezgahı: (Fazlıoğlu, 1997, s. 14)

Ek 4

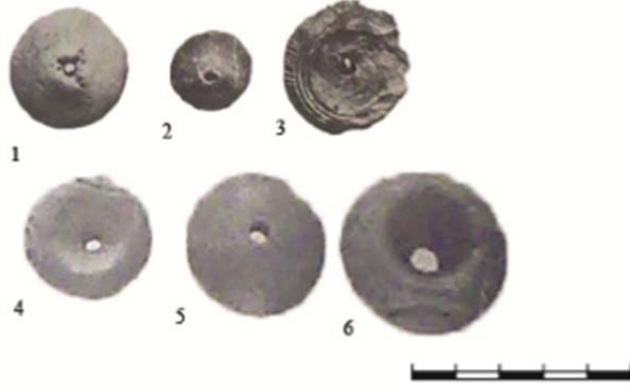
Iştar tezgahı: (Büken, 2005, s. 77)

Ek 5

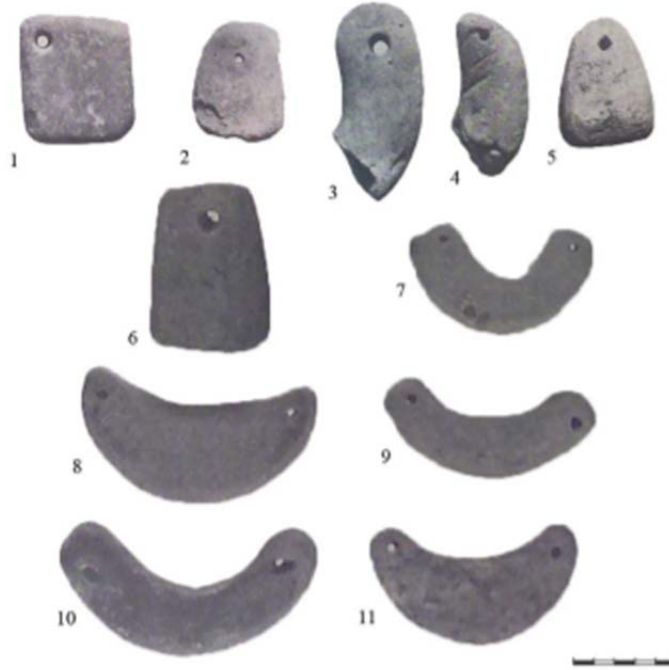
Yatay dokuma tezgahı: (Fazlıoğlu, 1997, s. 11)

Ek 6

Kultepe ağırşak örnekleri (Ergün, 2013, s. 136)

Ek 7

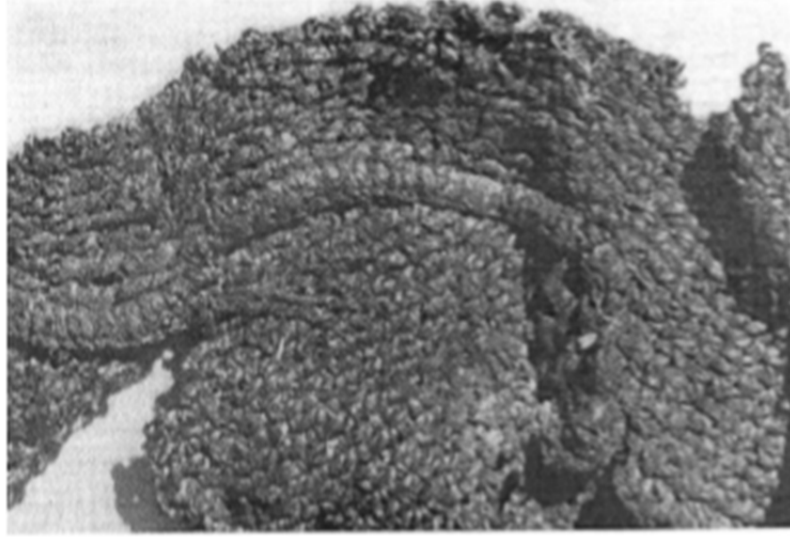
Kultepe ağırlık örnekleri (Ergün, 2013, s. 137)

Ek 8

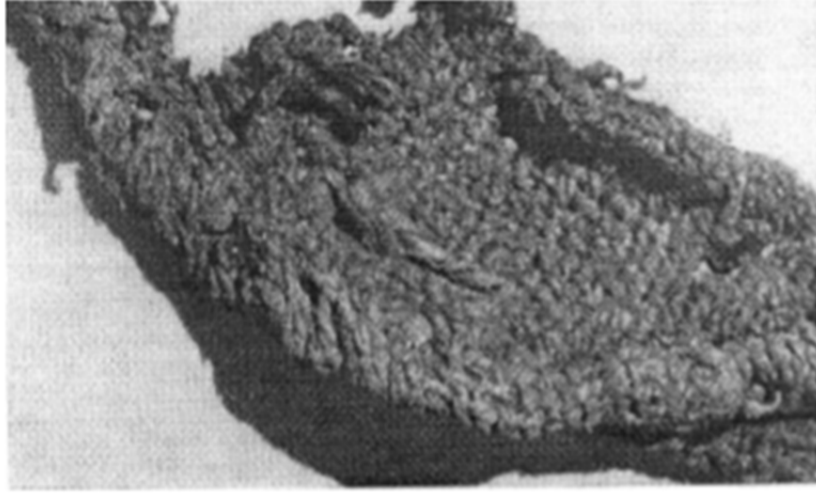

Çayönü, orağın sap kısmında, ketenden dokunmuş kumaş izi yer almaktadır (Özdemir, 2010, s. 46).

Ek 9

a

b

Çatalhöyük, dokuma parçaları (Özdemir, 2010, s. 47).

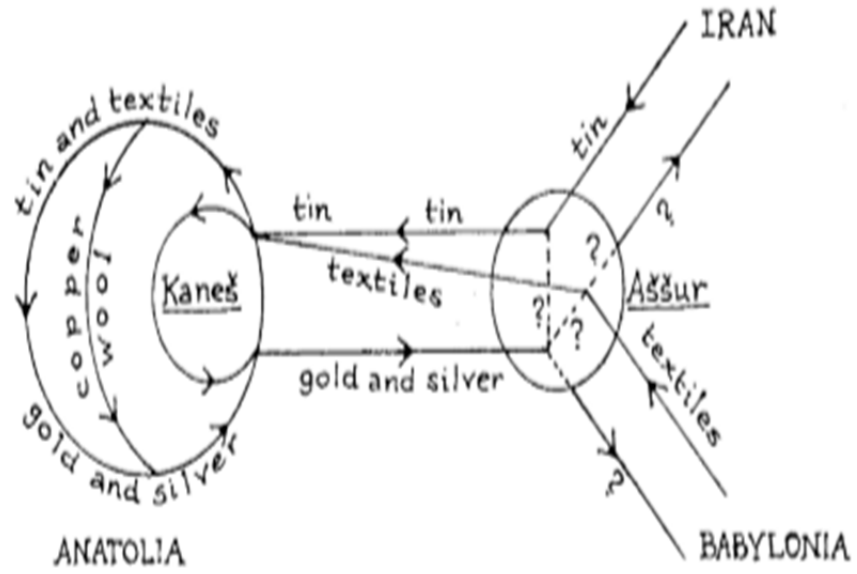

Ek 10

Achemhöyük'te bulunan kumaş parçası (Lassen, 2014, s. 260).

Ek 11

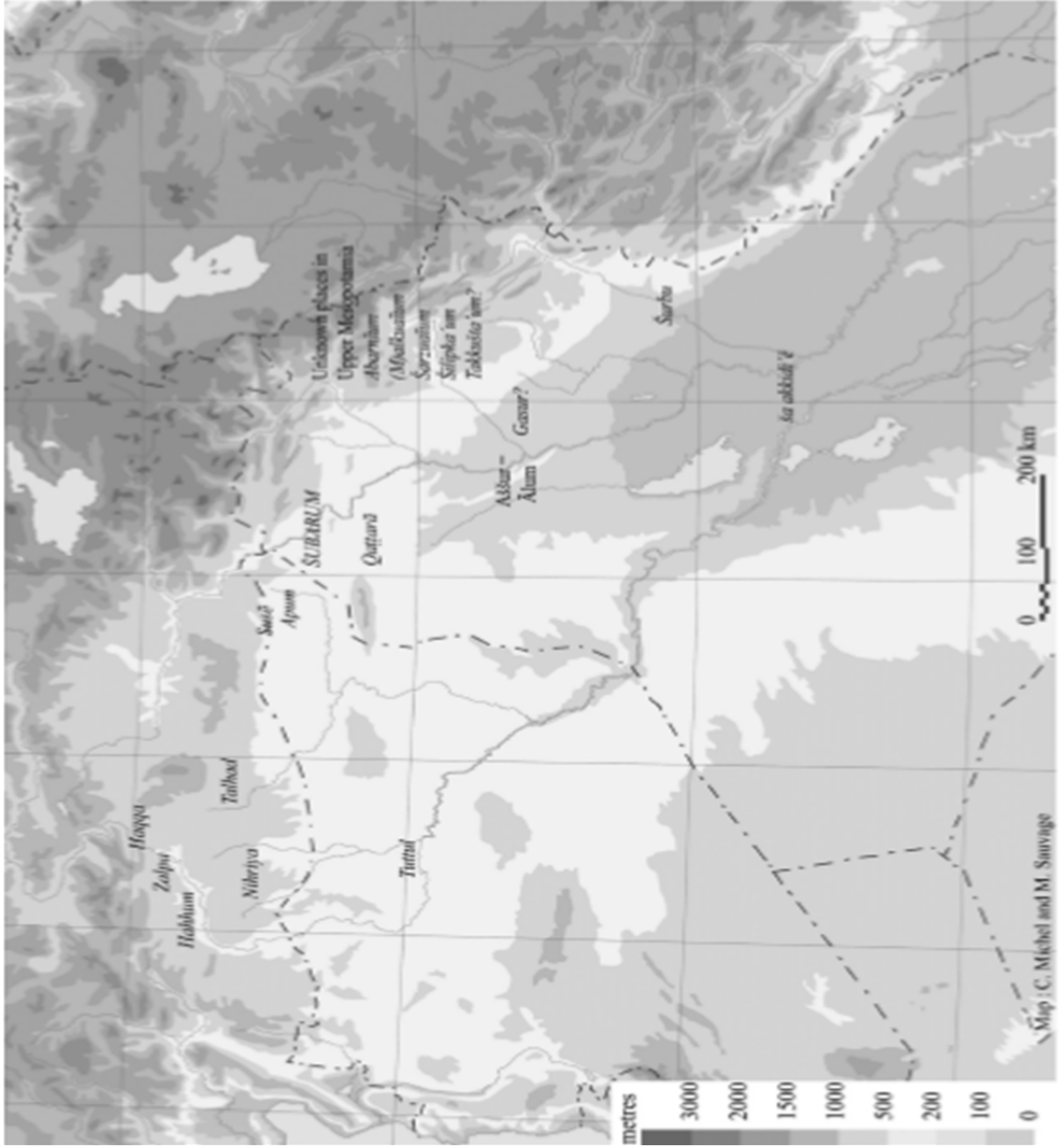
Asur Ticaret Kolonileri döneminin genel yapısı: (Veenhof, 1988, s. 244)

Ek 12

MÖ 2. Binyıl Anadolu haritası (Özgüç N. , Acemhöyük-Buruşhaddum, 2015, s. XVII).

Ek 13

Yukarı Mezopotamya'nın coğrafik isimlerle tekstil bağlantılı haritası: (Michel & Veenhof, 2010, s. 224).

Ek 14

İkinci binyıl başlarında Anadolu'nun haritası (Lassen, 2014, s. 256).

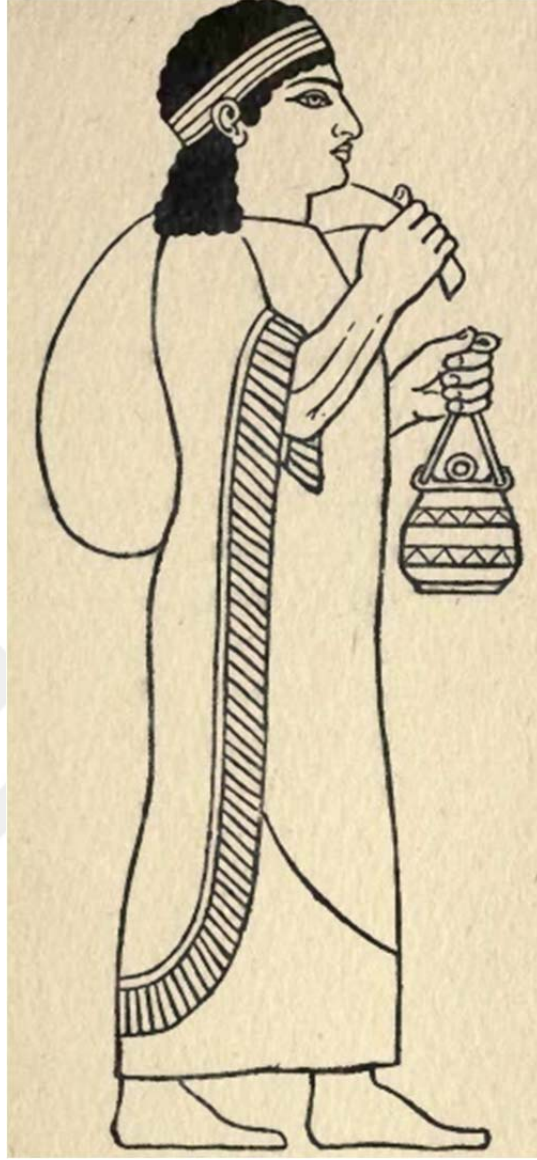
Ek 15

MÖ 19. yüzyıla ait bir adamın av kıyafetidir: (Houston & Hornblower, 1920, s. 55-56)

Ek 16

Klasik bir Asur kıyafetini göstermektedir: (Houston & Hornblower, 1920, s. 59-60)

Ek 17

Asur kıyafetleri üzerinde bir dizi desenleri anlatan bir resimdir.

a) kutsal bir ağaç

b)b, c, d, e, f kıyafetler üzerinde tekrarlanan resimler

c)g, h, i, j, k, l kıyafetlerin kenarları

m) Asur'da kullanılan birçok rozet deseninden biri.: (Houston & Hornblower, 1920, s. 60-61).

ÇİVİ YAZILI BELGELERDE GEÇEN KUMAŞLARIN FİYAT LİSTESİ

Kumaş Cinsi	Belge No	1 Parça Üzerinden Fiyatı
abarniūm	CCT 1, 34	20 Őeqel gūmūŐ
abarniūm	BIN 4, 4	22 ½ Őeqel gūmūŐ
abarniūm	TC 3/2, 134	45 Őeqel gūmūŐ
b/palitum	ATHE 47:24	1 veya ½ Őeqel gūmūŐ
b/palitum	TCL 20 164:12	3 Őeqel gūmūŐ
burā'um	BIN 4, 160, 12-13	20 ½ Őeqel gūmūŐ
dızabum	Kuliya 54: 4-6	1 ½ Őeqel gūmūŐ
ēb/pīŐum	TC 3/1, 65 3 vd	15 Őeqel gūmūŐ
hiriŐnānum	F.T.4	4 1/3 Őeqel gūmūŐ
hiriŐnānum	ATHE 64, 21	5 Őeqel gūmūŐ
işrum	BIN 4 180, II. 6 ff	2 Şeqel bakır
kusītum	AKT 2, 10	½ mana 5 Őeqel gūmūŐ
kusītum	Kt. o/k 128	6 Őeqel gūmūŐ
kusītum	CCT 1, 35, 15	7 Őeqel gūmūŐ
kusītum	CCT 1, 35, 15	7 Őeqel gūmūŐ
kusītum	TC 1, 81, 36	7 ½ Őeqel gūmūŐ
kusītum	BIN 4, 189, 13-14	10 Őeqel gūmūŐ
kusītum	TC 1, 81, 13-14	10 Őeqel gūmūŐ
kusītum	BIN 4, 189, 13-14	10 Őeqel gūmūŐ
kuş(Ő)utum	TC 3/1, 61, 3	20 Őeqel gūmūŐ

kutānum	AKT 2, No: 11	2 mana bakır
kutānum	CCT 2, 2, 21	3 ½ šeql gümüş
kutānum	TC 3, 43	3.3 šeql gümüş
kutānum	CCT 3, 22. 15-16	5 šeql gümüş
kutānum	ATHE 30, 10. 17-18	9 šeql gümüş
kutānum	ICK 1, 191	20 šeql gümüş
kutānum	ICK 2, 130	25 šeql gümüş
kutānum	BIN 4 61. 27-28	30 šeql gümüş
kutānum	BIN 4, 160.19	30 mana bakır
kutānum	CCT 4, 23a	32 mana bakır
kutānum	CCT 2, 11. 65-66	40 mana bakır
lubuşum	RHA 17, 37	10 ½ šeql gümüş
lubuşum	RHA 18, 37, 8 vd	10 ½ šeql gümüş
lubuşum	CCT 4: 49a, 5	20 šeql gümüş
lubuşum	CCT 4: 37	20 šeql gümüş
lubuşum	ATHE 66, 10. 22-24	150 mana bakır
makūhum	Kt o/k 128	10 šeql gümüş
makūhum	TC 3/2, 132, 1	15 šeql gümüş
makūhum	Kt s/k 36	15 šeql gümüş
nahlaptum	ICK 2, 83, r.6	10 šeql gümüş
namaşşūhum	CCT 5, 44a, 3	25 šeql gümüş
nasistum	OIP 27, n.55, 8	1/3 ve ½ šeql gümüş
nibrārum	Kt. o/k 7	10 šeql gümüş

nibrārum	Prag I, 686	10 veya 12 ūeqel gūmūŝ
pirikannum	BIN 4, 162	1,5 ūeqel gūmūŝ
pirikannum	VAT 9237, 11	3 ūeqel gūmūŝ
pirikannum	TC 2, 60. 5-6	3.75 ūeqel gūmūŝ
pirikannum	Kt c/k 47	4,5 ūeqel gūmūŝ
raqqutum	TC 1, 47, 3	5 ½ ūeqel gūmūŝ
raqqutum	TC 2. 8-9	9 ūeqel gūmūŝ
raqqutum	CCT 3, 45 B, 4	22 ½ ūeqel gūmūŝ
ŝubātum	KTS 1, 48. 9-10	5 ūeqel gūmūŝ
saptinnum	BIN 6, 227. 8-9	5 1/3 mana bakır
saptinnum	TC 1, 81, 6	5 ¼ ūeqel gūmūŝ
ŝubātum	Kt. o/k 63	11 ūeqel gūmūŝ
ŝubātum	Kt. o/k 28	16 ūeqel gūmūŝ
ŝubātum	CCT 1, 33.12-13	20 ūeqel gūmūŝ
ŝubātum	Kt. n/k 1618. 16-17	30 ūeqel gūmūŝ
ŝubātum şa akkidīē	KTS 55a, 15	17 ¼ ūeqel gūmūŝ
ŝubātum şa akkidīē	BIN 6, 50	35 ūeqel gūmūŝ
ŝubātum şa akkidīē	CCT 2, 24	41 ¼ ūeqel gūmūŝ
ŝubātum şa akkidīē	BIN 4, 4, 4	45 ūeqel gūmūŝ
ŝubātum şa akkidīē	CCT 2, 24	122 ūeqel gūmūŝ
ŝilipkā'um/ŝulupkā'um	CCT 3, 45 b, 6	22 ½ ūeqel gūmūŝ
ŝilipkā'um/ŝulupkā'um	BIN 4, 228, 7	33 ūeqel gūmūŝ
ŝitrum	CCT 1, 50	3 ½ ūeqel gūmūŝ

šulhum	KTS 1, 48. 5	8 šeqel gümüş
šulhum	CCT 5, 38. 5-6	9 šeqel gümüş
šulhum	ICK 2, 296. 4-5	35 mana bakır
šurum	TC 1, 27	8 šeqel gümüş
šurum	TC 2, 24	8 veya 8 ½ šeqel gümüş
šurum	BIN 4, 148. 10-11	9 šeqel gümüş
šurum	EL 155	10 šeqel gümüş
šurum	BIN 4, 61	10 šeqel gümüş
šurum	AKT 1, 82	12 šeqel gümüş
takuštaum	TC 1, 47	6 šeqel gümüş
takuštaum	CCT 5, 46. 6-8	12 šeqel gümüş
ukapum	Ank 7, 28-35	1 šeqel gümüş